

T.C.
ZİRVE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ŞEKEROĞLU MAHALLESİNDE BULUNAN
EMİR ALİ HAN'I'NIN MİMARİ VE ŞEHİRSEL
ÖZELLİKLERİNİN ARAŞTIRILMASI VE
YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Beşire Burcu BEYHAN

**MİMARLIK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Hüsnü UĞUR

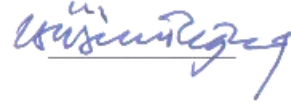
Ocak-2016
GAZİANTEP
Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ZİRVE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
GAZİANTEP

Mimarlık Ana Bilim Dalı Mimarlık Programı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Beşire Burcu Beyhan tarafından hazırlanan “Şekeroğlu Mahallesinde Bulunan Emir Ali Hanı’nın Mimari ve Şehirselle Özelliklerinin Araştırılması ve Yeniden Değerlendirilmesi” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, 07/01/2016 tarihinde aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

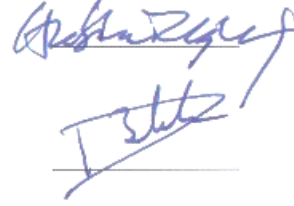
İMZA

Yrd. Doç Dr. Hüsnü UĞUR
Ana Bilim Dalı Başkanı

Jüri Üyeleri:

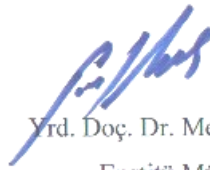
Yrd. Doç Dr. Hüsnü UĞUR (Tez Danışmanı)

Yrd. Doç Dr. Derya BAKBAK

Yrd. Doç Dr. Z.Banu Yavuz PEİLVAN

Yrd. Doç. Dr. Memet TAMER
Enstitü Müdür V.

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Beşire Burcu BEYHAN

Tarih:

ÖZET

ŞEKEROĞLU MAHALLESİNDE BULUNAN EMİR ALİ HAN'I'NIN MİMARİ VE ŞEHİRSEL ÖZELLİKLERİNİN ARAŞTIRILMASI VE YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Beşire Burcu BEYHAN

**Zirve Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı**

2016, 107 Sayfa

**Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hüsnü UĞUR
Yrd. Doç. Dr. Z. Banu YAVUZ PELVAN
Yrd. Doç. Dr. Derya BAKBAK**

İnsanlık tarihinin kültür ve uygarlık gelişimini gösteren kültür tarihi ve şehirlerin sahip oldukları tarihi dokuların gelecek kuşaklara aktarımı, şehrin milli kimliği ve kültürünü yansıtmak için önemli bir hazinedir. Günümüzde kentleşmenin getirdiği olumsuzluklar nedeniyle kültür tarihimizi yansıtan geleneksel doku giderek azalmaktadır. Kültür tarihimizin yok olmasını önlemek amacıyla tarihi yapılar yeterince değerlendirilerek yaşatılmalı, bu tarihi yapılardan gelecek kuşakların da yararlanabilmesi için tüm çalışmalar hızlandırılmalıdır.

Yapılan çalışmada Şekeroğlu mahallesinde bulunan Emir Ali Han'ının mimari ve şehirselle özelliklerinin araştırılması ve yeniden işlevlendirilmesi çalışma konusu olmuş, konumuzun ilk aşamasında; alışveriş ile ticaretin gelişimi araştırılıp, günümüze kadar gelen ticari yapılar incelenmiş, geleneksel ticaretin tanımı, günümüze kadar olan ticari yapılar ve gelişim süreci ile Beylikler Döneminden Selçuklu Dönemine daha sonra Osmanlı Dönemine kadar hanların mekânsal gelişimi araştırılmış, Gaziantep İli'nin tarihi, fiziki, sosyal ve ticari özellikleri, Geleneksel Gaziantep hanları ile beraber araştırılmış, Emir Ali Han' ı bu anlamda değerlendirilmiştir.

Yapılan Çalışmada Emir Ali Han'ın yeniden işlevlendirilmesi hedef belirlenmiş ve Gaziantep ticaret hayatına ve Gaziantep halkına kazandırılması sebebi ile önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Alışveriş, Gaziantep, Hanlar, Ticaret

ABSTRACT

RESEARCH OF ARCHITECTURE AND URBAN FEATURES AND RE-EVALUATION OF EMIR ALI HAN BUILDING WHICH IS AT THE SEKEROGLU NEIGHBORHOOD

Beşire Burcu BEYHAN

**THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCE OF
ZİRVE UNIVERSITY
THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE ARCHITECTURE**

**Advisor: Asst. Prof. Dr. Hüsni UĞUR
2016, 107 Pages**

**Jury
Advisor Asst. Prof. Dr. Hüsni UĞUR
Asst. Prof. Dr. Z. Banu YAVUZ PELVAN
Asst. Prof. Dr. Derya BAKBAK**

Cultural history and historic structure of cities are an important treasure so as to reflect the national identity and culture of city, which shows history of humanity's culture and civilisation of development with transferring the next generations. Currently, the traditional structure which reflects the cultural history declines because of the bringing urbanisation's problems. Historical structures should be enough evaluated, kept alive in order to avoid the destruction of our historic cultural assets, all studies are speed up so as to be taken advantage to the next generations from these structures.

This study illustrates that Emir Ali Han's architectural and urban features of investigating and functionalizing again where is in Sekeroglu neighborhood, which is become the subject of the study. In the first phase of our subject, the shopping with commerce of development is investigated, the extant of commercial buildings are examined, the definition of traditional commerce, the extant of commercial buildings and development process with from the period of principalities to Seljuk and from Seljuk to Ottoman Han's of spatial development is investigated, the city of Gaziantep history, physical, social and commercial features are investigated with the traditional Gaziantep Han so Emir Ali Han is evaluated with that meaning Regarding these points, the functionalizing of Emir Ali Han's again is set a target in that study and it is given suggestions to be brought in reason to Gaziantep commercial life and Gaziantep public.

Keywords: Shopping, Gaziantep, Hanlar's, Trade

ÖNSÖZ

Gaziantep’te ticarete yönelik faaliyetler Osmanlı döneminde şehrin yaşamsal etkinliği olarak biçimlenmektedir. Halep’ten gelen ticari malların Gaziantep üzerinden dağıtılması, önemli yol ağları üzerinde konumlanmış olması gibi özellikler her dönemde ticaret etkinliklerinin canlı olmasına neden olmuştur.

Gaziantep’in gelişimini sağlayan ve Osmanlı şehirleri arasında önemli bir konuma yükselmesinde rolü olan geleneksel dokuyu ve ticaret merkezlerini, hanlar bedestenler ve çarşılar oluşturmaktadır. Önemli ticaret yolları güzergâhında yer alan Gaziantep’te ticari faaliyetlerin yoğunluğuna bağlı olarak da kentte çok sayıda ticari yapı inşa edilmiştir. Bu bağlamda Şekeroğlu mahallesinde bulunan Emir Ali Hanı çalışma konusu olmuştur.

İlk olarak tez çalışmamın başlangıcından sonuna kadar geçen süreçte çalışmalarında bana yol gösteren, her türlü bilgi ve desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hüsnü UĞUR’a ve bilgi ve yorumları için Yrd. Doç. Dr. Nurçin ÇELİK’e teşekkürlerimi sunarım. Tez araştırması sırasında bana yardımcı olan ve ilgili kaynakları benimle paylaşan Sanat Tarihçi Seda ÇOBAN’a, Mimarlar Odası Gaziantep Şubesi’ne ve mesai arkadaşlarıma, çalışmalarında yardımcı olan dostlarıma, iki yıldır benimle beraber zaman harcayan ve sabır gösteren, manevi desteğini her zaman hissettiğim aileme sonsuz teşekkür ederim.

Beşire Burcu BEYHAN

GAZİANTEP -2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Tanımı, Önemi, Sınırları	1
1.2. Konuyla İlgili Kaynaklar	2
1.3. Araştırma Yöntemi	2
2. GELENEKSEL TİCARETİN TANIMI, GÜNÜMÜZE KADAR OLAN TİCARİ YAPILAR VE GELİŞİM SÜRECİ	4
2.1. Ticaretin Tanımı ve Ortaya Çıkışı	4
2.2. Geleneksel Ticari Yapı Çeşitleri ve Özellikleri	5
2.2.1. Kervansaraylar	5
2.2.2. Hanlar	7
2.2.3. Bedestenler	8
2.2.4. Arastalar	8
2.2.5. Çarşılar	9
2.2.6. Dükkanlar	10
3. HANLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ	12
3.1. Beylikler Döneminde Hanlar	12
3.2. Selçuklu Döneminde Hanlar	13
3.3. Osmanlı Döneminde Han ve Kervansaraylar	15
4. GAZİANTEP'İN TARİHİ, FİZİKİ, SOSYAL VE TİCARİ GELİŞİMİ	18
4.1. Gaziantep İlinin Tarihi Coğrafyası	18
4.2. Gaziantep İlinin Fiziki Gelişimi	26
4.2.1. Nüfus	28
4.3. Gaziantep İlinin Ticari, Ekonomik Gelişim Süreci ve Kurumsallaşması	30
5. GAZİANTEP'TE BULUNAN HANLARIN KONUMU PLAN VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ	35
5.1. Geleneksel Gaziantep Hanları	35
5.2. Geleneksel Gaziantep Hanlarının Plan, Malzeme ve Teknik Özellikler	41
5.2.1. Plan Özellikleri	41
5.2.2. Malzeme ve Teknik Özellikler	45

6. EMİR ALİ HANIN MİMARİ VE ŞEHİR ÖZELLİKLERİNİN KONUMU, PLAN VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ	49
6.1. Emir Ali Hanı Konumu ve Tarihçesi.....	49
6.2. Emir Ali Hanı Mimari ve Şehirselsel Özellikleri.....	56
6.2.1. Mekânsal Özellikleri.....	56
6.2.2. İşlevsel Özellikleri	62
6.3. Emir Ali Hanı'nın Fiziki Özellikleri.....	76
6.3.1. Yapım Tekniğı ve Stil Özellikleri.....	76
7. EMİR ALİ HANIN YAKIN ÇEVRE İLE OLAN İLİŞKİSİNİN İNCELEME VE DEĞERLENDİRMESİ	79
7.1. Emir Ali Hanın Günümüz Koşullarına Göre Değerlendirilmesi	79
7.1.2. Emir Ali Hanın Erişilebilirliğı	82
7.1.3. Emir Ali Hanın Fiziki Yapı Durumu	83
8. EMİR ALİ HANI'NIN YENİDEN DEĞERLENDİRMESİ.....	84
8.1. Emir Ali Hanı Anket Tasarımı.....	84
8.2. Anket Çalışmalarının Gerçekleştirilmesi	85
8.3. Emir Ali Hanı Veri Analizi.....	85
8.4. Anket Sonuçları	85
9. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	94
9.1. Sonuç	94
9.2. Öneriler	97
KAYNAKLAR	102
EKLER	104
EK 1 . Anket Formu.....	104
ÖZGEÇMİŞ	107

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Tanımı, Önemi, Sınırları

Şekeroğlu mahallesinde bulunan Emir Ali Hanı'nın mimari ve şehrsel özelliklerinin araştırılması ve yeniden işlevlendirilmesi çalışma konumuz olmuştur. İnsanlık tarihinin kültür ve uygarlık gelişimini gösteren kültür tarihi, şehirlerin sahip oldukları tarihi dokuların gelecek kuşaklara aktarımı, şehrin milli benliği ve kültürünü yansıtmak için önemli bir hazinedir. Günümüzde kentleşmenin getirdiği olumsuzluklar nedeniyle kültür tarihimizi yansıtan geleneksel doku giderek azalmaktadır. Tarihi kültür varlıklarımızın yok olmasını önlemek amacıyla tarihi yapılar yeniden değerlendirilerek yaşatılmalı, bu tarihi yapılardan gelecek kuşakların da yararlanabilmesi için tüm çalışmalar hızlandırılmalıdır.

Tarihi yapıların gelecek kuşaklara aktarılması, onlara değerli birer anlam katılması tarihi yapıların doku ve özelliklerini bilinçli bir şekilde korumak ve işlevlendirmekle sağlanabilir. Ülkemizdeki tarihi ve kültürel varlıkların kurtarılması, korunması, onarılması, tanıtılması, envanterinin çıkarılması, bu alanlarda bilimsel etkinliklerin, sanatsal ve kültürel yaratıcılığın ve yeni çalışmaların geliştirilmesi teşvik edilmesi; tarihi mirasımızın gelecek kuşaklara kalabilmesi için her türlü eğitim ve çalışmanın yapılarak insanların bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bir tarihi yapının yaşatılabilmesi için işlevselliğin mutlaka sürdürmesi gerekmekte olup, bu da koruma-kullanma dengesi içerisinde yeniden değerlendirilerek yaşatılmaları mümkündür. Yapının fiziksel olarak sürekliliğinin sağlanması ancak bu yolla mümkün olabilmektedir. Yapının sürekliliği için öncelikle mekânsal organizasyon ile kullanıcının ihtiyaçların sorgulanması gerekmektedir. Mekân, işlev ve kullanıcı uyumu sağlandıktan sonra ancak tarihi bir yapının gelecek kuşaklara aktarımı sağlanacaktır.

Yapılan çalışmada Şekeroğlu mahallesinde bulunan Emir Ali Hanı'nın mimari ve şehrsel özelliklerinin araştırılması ve yeniden işlevlendirilmesi çalışma konusu olmuştur. Anket çalışması ile çevre halkına han ile ilgili sorular yöneltilmiş, böylece yeniden değerlendirme üzerine fonksiyon arayışına gidilmiş, araştırmalar ve anket sonuçları birbirini tamamlayarak ilerlemiştir.

Bütün bulgular neticesinde yapılan çalışmada Emir Ali Han'ın yeniden işlevlendirilmesi hedef belirlenmiş ve Gaziantep ticaret hayatına ve Gaziantep halkına kazandırılması sebebi ile önerilerde bulunulmuştur.

1.2. Konuyla İlgili Kaynaklar

Yapılan çalışmalarda literatür taramaları yapılmış, ilk aşamada geleneksel ticaretin tanımı yapılarak günümüze kadar olan ticari yapılar ve gelişim süreci, ilgili kaynakların desteğiyle açıklanmıştır.

Hanların plan özellikleri araştırılmış, Beylikler Dönemi Selçuklular Dönemi ve Osmanlı Döneminde Han ve Kervansaraylar bu kaynaklar ile desteklenmiş ve açıklanmıştır.

Gaziantep İlinin tarihi, fiziki, sosyal ve ticari özellikleri ilgili kaynakların tespitiyle araştırmamızda yer almıştır. Gaziantep hanlarının konumu Harita üzerinde belirtilmiş, plan ve mimari özellikleri anlatılmıştır. Emir Ali Hanı konumu ve tarihçesi araştırılmış Gaziantep Şer-i Mahkeme kayıtlarından elde edilen veriler sunulmuştur.

1.3. Araştırma Yöntemi

Emir Ali Hanı'nın yer aldığı coğrafi konum ve tarihsel gelişimi incelenmiştir. Han yapıları ilk örneklerinden başlayarak Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Geleneksel Gaziantep Hanları başlıklarında incelenerek tarihsel süreçteki gelişimleri araştırılmıştır. Araştırma konumuzun ilk aşamasında; alışveriş ile ticaretin gelişimi ve günümüze kadar gelen ticari yapılar incelenmiştir.

Geleneksel Gaziantep Han yapıları araştırılmış; Hanların yapısal özellikleri, mevcut durumları ve plan şemaları, mevcut rölöve, analiz ve fotoğraflama çalışmalarıyla belgelendirilmiştir. Yapının tüm detaylarını gösterecek şekilde fotoğraflarla belgelenmesi sağlanmıştır. Aksi belirtilmediği sürece bu çalışma içerisinde kullanılan fotoğraflar yazana aittir.

Üniversitelerin kütüphanelerinde konuyla ilgili daha önceden yapılmış olan çalışmalar incelenmiş ve araştırma konusu ile ilişkilendirilmiştir. Konuyla ilgili kurum ve kuruluşlardan (Gaziantep Belediye Başkanlığı, Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü) elde edilen dokümanlar incelenmiştir.

Araştırma konumuzla ilgili yapılmış olan tezler ve konuyla ilgili çıkartılmış olan kitaplar, makaleler, basında yer alan haberlerden yararlanılmıştır.

Araştırma konumuzun tarihi sürecini, sınırlarını ve gelişimini gösteren fotoğraflar ve raporlar incelenmiştir.

Gaziantep ile ilgili tarihi ticaret yapıların hangileri olduğu, mekânsal kurgu bakımından incelenmiştir. Eski ve yeni kent dokusu ile Emir Ali Hanı'nın karşılaştırılabilmesi amacıyla Gaziantep Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nde yer alan fotoğraflardan ve raporlardan yararlanılmıştır.

2. GELENEKSEL TİCARETİN TANIMI, GÜNÜMÜZE KADAR OLAN TİCARİ YAPILAR VE GELİŞİM SÜRECİ

2.1. Ticaretin Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Tarihi dönemlerde ticaret, mal değiş ve tokuşuyla (takas) başlamıştır. Dini törenlerde vazgeçilmez olan hediye sunma ve sunulan hediyelerin karşılığını alma eylemleri, daha sonra değiş tokuş ilkesinin gerisinde kalarak unutulmuştur. Ticaret ise kendine özgü adetleri olan ayrı eylemler haline gelmiştir. Değiş tokuş ilkesi, zamanla ekonomik nedenlerden kaynaklanan arz ve talebin karşılıklı eyleme dönüştürülüp, değişerek alışveriş kavramını ortaya çıkarmıştır (Sayılı, 1992).

İnsanların birbirleriyle ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yaptığı, karşılıklı yarar sağlanan sosyal eyleme alışveriş denmektedir. Takas yoluyla ortaya çıkan alışveriş eylemi zamanla yerini paraya bırakmış ve bu doğrultuda korunmalı bir yer gereksinimi doğmuştur. Eylemin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için güvenlik amacıyla alıveriş alanı bir duvarla çevrilmiş korunma ve olumsuzluklar yaşanmaması için dini kişiler görevlendirilmiştir (Ceylan, 1989).

Ticari buluşmaların zaman içerisinde belirli günlerde yoğunlaşmaya başlaması yaşamın bu düzene tabi tutulmasına sebep olmuştur. Para biriminin gelişmesiyle tekelleşen ticaret, devlet ya da kabile yönetiminden çıkmıştır. Böylece şehirlerde ilk kez alışveriş sokaklarının doğmasını sağlayan serbest ticaret ortaya çıkmıştır. Alışveriş için uygun ortamlar oluşmuş ve pazar yerleri hareketlilik kazanmıştır. Eski ve Ortaçağın en yoğun ticaret alanının Akdeniz çevresi olduğu bilinmektedir (Kıran, 1992).

En tehlikeli ve zahmetli ticaret yolculukları, Çin'den Basra Körfezine uzanan deniz yolunda ve Orta Asya üzerinden Mezopotamya'ya kadar varan kervan yollarında yapılmıştır. Böylece Uzak Doğu, Hindistan ve Orta Asya'nın ticaret mallarının bir bölümü Akdeniz kıyılarına aktarılmıştır (Cezar, 1985).

Batıdaki zengin yaşantı, doğunun mallarına karşı ilgiyi doğurmuş, Çin'in ipeği ve porseleni, altından kıymetli bir hal kazanmıştır. Bunun paralelinde uzaktaki ticaret merkezlerine ulaşma isteği ana ticaret yollarını oluşturmuştur.

İpek Yolu'nun en uzun bölümü Türklerin oturduğu topraklardan geçmektedir. Bu nedenle Türkler çeşitli yönlerden ticarete ilgilenmişlerdir (Sadıllot, 1983).

İpek Yolu üzerindeki kervancıların arasında Çinli, Hintli ve İranlılar bulunmaktadır. Bazı şehirlerde yoğun ticaret, sabit ve seyyar pazar yerlerine olan

ihtiyacı arttırmıştır. Alıcının mallara kolayca ulaşımını sağlamak ve bununla birlikte zanaatkarların da çalışmasını gösterme isteği, iş yerlerini dışa dönüklüğe yöneltmiş ve dükkân birimlerini tamamlayan öğeler olmuşlardır. Eski bir tarihe sahip olan alışveriş hareketleri tarihsel gelişim sürecinde sabit ve daha gelişmiş mekânlara gereksinim duymuş ve ticaret mekânları oluşmuştur.

2.2. Geleneksel Ticari Yapı Çeşitleri ve Özellikleri

Orta Asya’da başlayan ticari etkinlikler ve Orta Asya şehirlerindeki ticaretin gelişmesiyle birlikte yapı toplulukları farklı özellik ve çeşitlilikler sunmaya başlamıştır. Geleneksel ticari yapılar kendine özgü bir yapı formu ve mekân kurgusuyla dünya mimarisine de önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Bu doğrultuda yapıların, gelişim süreci araştırılmış ve aşağıdaki gibi incelenmiştir.

2.2.1. Kervansaraylar

Farsça Kârban – Kervan Kârban Saray’dan türemiş ve dilimize “Kervansaray” olarak gelmiştir (Güran, 1978). Kervansaraylar, şehirlerarasında kervan yolları üzerinde inşa edilmiş, çarşı, hamam ve ahır bölümleri bulunan büyük hanlardır. Şehirlerarası hanlar ticaret yolları boyunca, konaklamalarda geceye kalmadan bir gün içinde varılabilecek mesafelerde kurulmuşlardır (Küçükkömürcü, 2005).

İssız yollar üzerinde konumlanan kervansaraylar, can ve mal güvenliği sağlayarak güvenli konaklama imkânı vermektedirler. Savunma amacı ile dayanımlı yapılışı kaleye benzemektedir. Kervanların konakladıkları kervansarayların çevresi, zaman içerisinde önce küçük bir ticaret merkezi oluşmuş, giderek bir yerleşme birimi haline gelmiştir.

Bu olguya bir örnek, 13.yüzyılda Suriye, Irak, Güney Anadolu aksı ile Ermenistan, Kayseri, Sivas bağlantısının kavşağında bulunan Karatay Kervansarayı’dır (Ceylan, 1989). Bu kervansarayın inşasından sonra çevresinde gelişen on beş dükkân ve yerleşmelerin bütünü bu bölgenin ticaretini üstlenmiştir.

Türk mimarisinde en eski kervansaraylar, Karahanlılardan kalmadır. Ortaçağ İslam dünyasının ilk dönemlerinde askeri-dini yapı kavramı olarak karşımıza çıkan ribatlara, tarihsel süreç içerisinde birçok anlam yüklenmiştir (Çetinkaya, 2010). İlk

olarak askeri açıdan önem kazanmıştır; zamanla fetih hareketlerinin azalmasıyla her biri sosyal müessese halini almıştır.

Bu dönemde hangah ve zaviye isimlerini alan bu kurumlar; savaş durumunda halkın saklandığı bir sığınak, yoksulların ihtiyaçlarını karşıladığı bir yurt, talebeler için bir okul, ticaret kervanlarının güvenliğini sağlamak için bir menzil ve konaklama ihtiyaçlarının karşılandığı bir kervansaray olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ribatların mimari özellikleri, ilk dönem ribatların mimari özelliklerine bağlı kalınarak zamanla yüklendikleri görevler neticesinde farklılaşmışlardır. Ribat, genellikle dört tarafı surlarla çevrili, içerisinde geniş bir avlusu olan, eğitim yapılabilen sınıfları, mescidi, aşhanesi, yatacak hücreleri, hamamları, yolcuların hayvanları için ahırları, eczana, hastane ve ayakkabıcılardan oluşan yapısal bir bütünlüktür (Çetinkaya, 2010).

Ribatlar, ilk olarak şehirleri çapulcuların saldırılarına karşı korumak amacıyla kurulmuştur. Ribatlar daha sonra güvenlik konusunda ilk dönemlerdeki önemini yitirmekle beraber, zamanla kurumsallaşmışlardır (Çetinkaya, 2010).

Bu ilk belirtilerden sonra zamanımıza gelen en eski ribat kalıntı ve bilgileri ise Abbasiler devrinden kalan 8.yüzyıl sonu ribatlardır. Bu eserlerin mimari karakterinin en önemli özelliği, plan düzeninde uzun yıllar ana fikrin korunmuş olması ve çok az değişikliklerle daha sonraki yüzyıllarda gelişen han ve kervansaraylara bir esas oluşturmasıdır. Bu ana fikir, genellikle revaklı merkezi bir avlu etrafında masif bir yapı kütesinin oluşturulmasıdır (Aslanapa, 1984).

Ribat mimarisi ve planları Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları zamanında yapılan kervansaraylarda daha da geliştirilmiştir. Selçuklu devrinde, Anadolu'da ana yollar üzerine birçok kervansaray inşa edilmiştir. Bu devir kervansaraylarının planı, fonksiyon ve sosyal görevler gereği, ahır, depo, hamam ve mescit gibi kısımları da içerirdi.

Böylece doktorları, baytarları ve tamirci ustalarıyla bir sosyal topluluk meydana getiren bu yapılar, mimari yönden, genel plan düzeni ve çok rastlanan avlulu kuruluşlarıyla Büyük Selçuklu geleneğini devam ettirdiğini gösterir.

Önceki zamanlarda olduğu gibi bu dönemde de merkezi bir avlu etrafında eyvanlı, revaklı sistem bu dönemde devam etmektedir (Kösemen,2005).

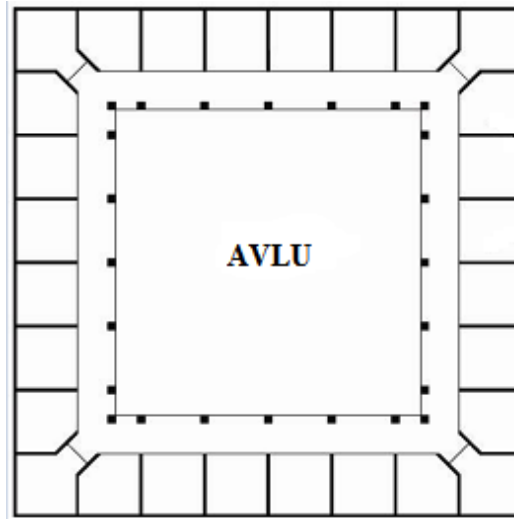
2.2.2. Hanlar

“Han”, Orta Asya’da “ribat” diye adlandırılan, transit ticaretini ve tacirleri misafir etmek için yaptırılmış kapalı mekânları olmayan revaklı avludan gelir (Cerasi, 2001). Selçuklu kervansarayında ise, buna gece konaklaması için bir veya üç nefli kapalı bir bina ilave edilmiş ve böylece bu kompleks yapıya han adı verilmiştir (Şekil 2.1). Şehirlerde yolcuları barındırmak, kervanları dinlendirmek, malları sahiplerine ve tüccara teslim edinceye kadar muhafaza etmek için tamamen kâgir yapılan binalara verilen addır (Akozan, 1963).

Hanlar, şehir içi ve şehir dışı olmak üzere iki ayrı karaktere sahiptirler. Şehir içi hanlar özellikle esnafın ve zanaatkârın üretim ve ticaret yaptığı yerler ya da geceleme gereksinmelerine cevap veren yapılar olarak önem kazanmışlardır (Kömürcü, 2005).

Bu tip hanlar bir avlu etrafında sıralanmış olan yapılardır. Ticari fonksiyonu olan şehir hanları, kervanlarla veya kendi başına gelen tüccarların konaklaması için kullanılmış ayrıca burada kalan yolcular ve şehir halkının karşılıklı ticaret yapması için de kullanılmıştır.

Ancak kervansarayların aksine, gelir getiren yapılar olan hanlarda yolcular bir ücret karşılığı kalırlar. Hanlardaki dükkânlar esnafın kira karşılığı kullandığı mekânlardır.

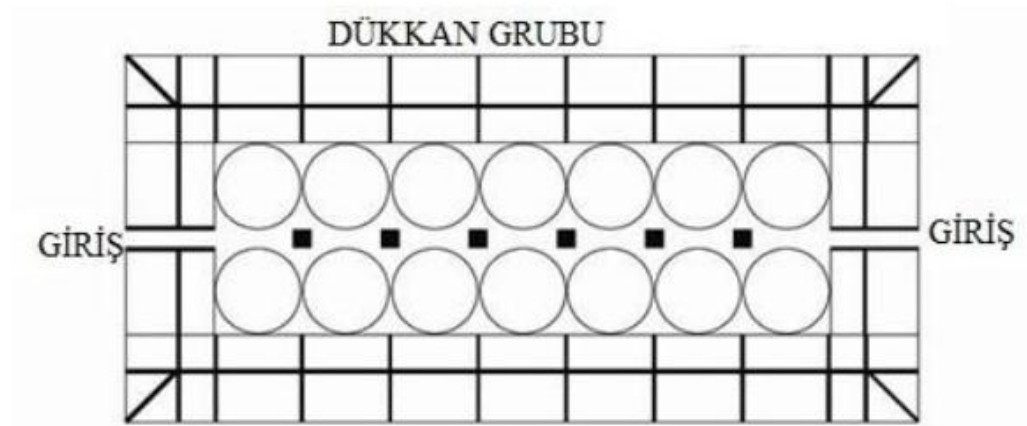
Şekil 2. 1: Geleneksel Han Planı Örneği (Sözen–Tanyeli, 1999)

2.2.3. Bedestenler

Bedestenler “Bedesten” kelimesinin aslı, “bezistan” veya “bezzazistan” olup, zamanla değişerek bedestan veya bedesten halinde kullanılmaktadır. Bedestenler, önceleri kumaş ve bez satılmak için yapılmış, daha sonraları kıymetli mallar ve antika eşya alım-satımına tahsis edilmiş kapalı çarşılardır (Özdeş, 1953).

Bedestenler, şehrin asıl kapalı alışveriş merkezini oluştururlar. Genelde büyük tüccarların bulunduğu ve transit ticarete konu olan malların alınıp satıldığı, kapalı pazar yerleridir (Şekil 2.2). Bu yapılar, yapısal özellikleri gereği merkezi ve sağlam mimarisiyle çarşının kalbi niteliğindedir.

Değerli eşyaların satılması, korunması ve belgelerin saklanması gibi görevler üstlenmişlerdir. Üstlendikleri işleve göre, bedestenler, kasaların durduğu bölümlerden başka, mahzenlerle de zenginleştirilmiş, dükkânlar ise kargir yapılarıyla muhkemliklerini korumuşlardır (Ceylan, 1989).

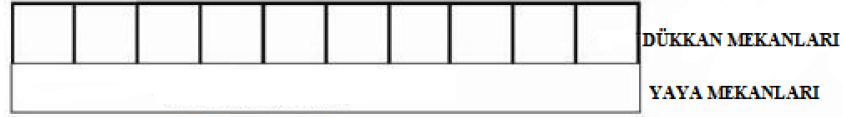
Şekil 2. 2: Bedesten Planı Örnek (Sözen-Tanyeli, 1999)

2.2.4. Arastalar

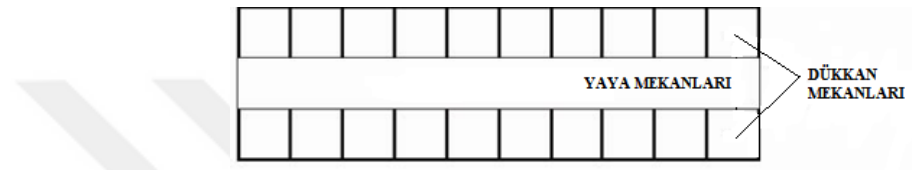
Farsçada “Aras” kavramı pazar ve çarşı manasında kullanılır. Üstü örtülü veya dükkânlarının önü saçaklı, aynı çeşit mal satan esnafın bulunduğu çarşıdır. Ordugâhta kurulan seyyar çarşı, asker çarşısı anlamında da kullanılmaktadır (Şekil 2.3).

Osmanlı mimarisinde üstü açık ya da kapalı, bir eksen üzerine yan yana veya karşılıklı olarak dizilmiş, aynı yükseklikte ve boyutta dükkân sıralarından oluşan ticaret yapısı çeşididir (Hasol, 2002). Arastalardaki dükkânlar kâgirdir (Şekil 2.4).

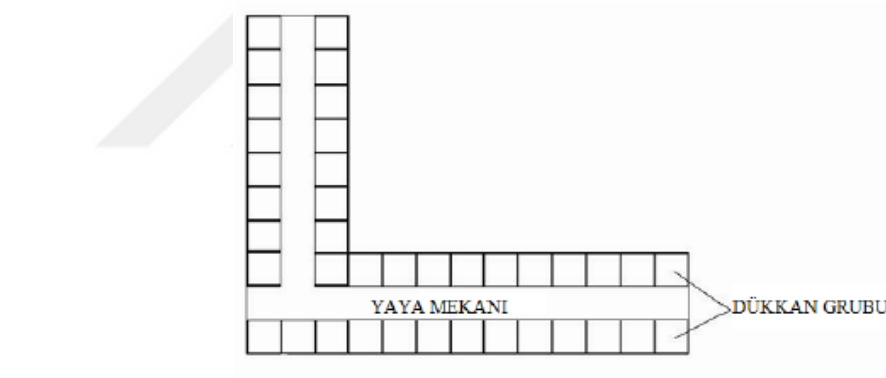
Yapım özelliği olarak yekpare şekilde inşa edilerek tamamlanırlar; zaman içerisinde dükkân ilavesi yapılarak form değişikliğine uğramamaktadırlar (Sözen–Tanyeli, 1999) (Şekil 2.5) .

Şekil 2. 3: Bir Eksen Üzerinde Yan Yana Dizilmiş Dükkanlar (Sözen–Tanyeli, 1999)

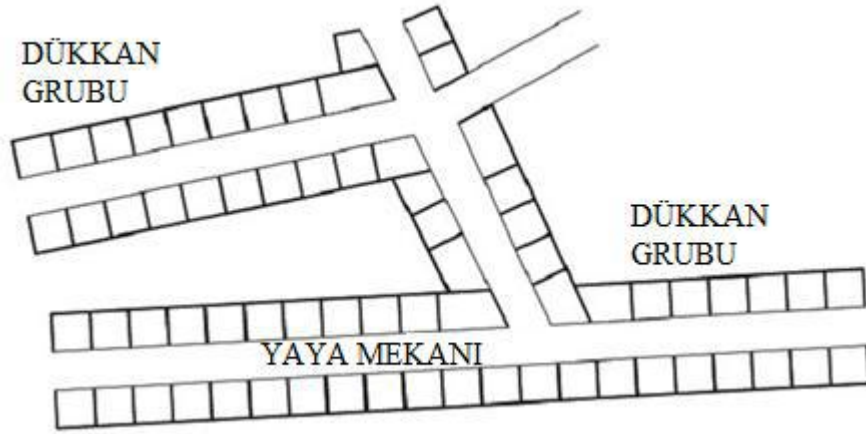
Şekil 2. 4: Bir Eksen Üzerinde Yan Yana ve Karşılıklı Dizilmiş Dükkanlar (Sözen–Tanyeli, 1999)

Şekil 2. 5: Çift Eksen Üzerinde Yan Yana ve Karşılıklı Dizilmiş Dükkanlar (Sözen–Tanyeli, 1999)

2.2.5. Çarşılar

Çarşı kelimesi, Farsça “Cihar-suk” (dört sokak) deyiminden değişerek “çarşı” şeklini almıştır (Şekil 2.6) . Dükkânların bulunduğu alışveriş yeridir (Hasol, 2002). Alışveriş yapılan, iki tarafı dükkânlarla çevrilmiş, üstü örtülü veya açık, sokak ve meydanlara verilen isimdir (Pakalın, 2000).

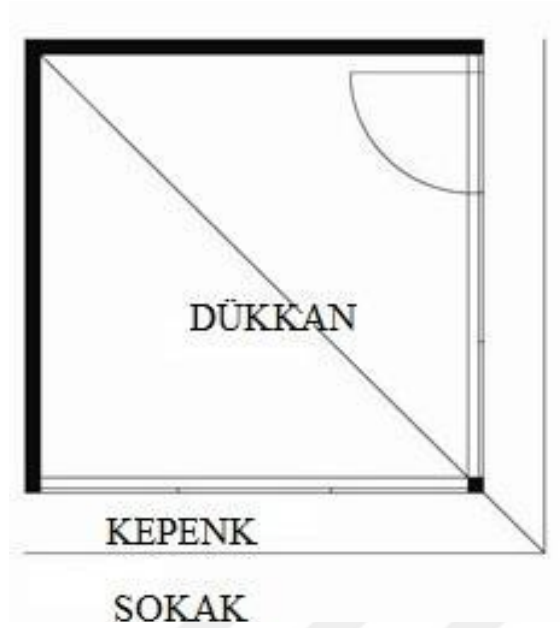
Şekil 2. 6: İki Tarafı Dükkanlarla Çevrilmiş Sokaklar ve Meydanlar Bütünü Olan Çarşı (Sözen–Tanyeli,1999)

Türk şehirlerinin kendine özgü karakteristiği, Orta Asya, İslam, Anadolu ve Akdeniz sentezinin maddi ve manevi sonuçlarıyla belirginlik kazanmıştır. Osmanlılarda şehirlerdeki ticaret alanı mümkün olduğunca kaleye yakın kurulmaya çalışılmıştır. Avlu ve sokak, çarşının düzenleyici öğeleridir (Cerasi, 2001).

Osmanlı öncesi İslam kentindeki avlunun ve Osmanlı öncesi Türk kentlerinde ise pazarın üstünlüğüne karşın, sokak Osmanlı kentinin temel öğesidir (Cerasi, 2001). Çarşı, şehrin en hareketli alışveriş ve ticaret merkezidir. Çarşının insanları kendine çekme cazibesi alışverişin haricinde sanayiye de geliştirerek şehrin dokusunu tayin etmektedir. Bu doğrultuda ibadet mekânları da çarşı yakınlarına konumlandırılmıştır.

2.2.6. Dükkanlar

Dükkânlar ticaret faaliyetlerinin gerçekleştiği, kapısı doğrudan çarşıya, caddeye, sokağa veya pasaja açılan, küçük imalat işlerinin yapılıp satıldığı yerlerdir (Hasol, 2002). Ticaretin yapıldığı en küçük birimdir (Şekil 2.7). Ahşap ya da kâgir malzemeden yapılmış, tek cepheli ünitelerdir. Dükkânlar sokak sırasınca açık olarak yer almasının yanında, arasta, han ve bedesten gibi alanlarda kapalı olarak da yer alır (Akozan, 1963).

Şekil 2. 7: Kare Planlı Bir Dükkân Örneği (Sözen-Tanyeli, 1999)

Geleneksel dükkân tipi, tek hacimli ve tek katlı olup, derinliği ve cephesi yaklaşık olarak en az 1,5-2 metredir. Bu ölçülere bakılarak dükkânda müşteriye yer olmadığı, alıcının sokakta olduğu anlaşılır. Satıcı için dükkân iç-dış duvarları ve önü sergi yeridir. Ayrıca oturduğu yerden tüm mallarına uzanabilmektedir (Küçükörmür, 2005).

Dükkân cepheleri genelde açıktır. Bu sebeple alıcılar satılan malların tümünü görür ve seçebilirler. Ayrıca satış olmadığı zamanlarda dükkân cepheleri ahşap veya metal kapaklarla örtülmektedir (Akozan, 1963) . Zamanla dükkânların çoğalmasıyla, çarşı mahalleleri oluşmuştur. Bu oluşumdan dükkân boyutları etkilenmiş ve cepheleri, boyutları daralmış, derinlikleri artmıştır. Bu nedenle de alıcının malları görme ve seçme durumu azalmıştır. Satıcılarda bunun önüne geçmek için ürettiği ve sattığı malları dükkân önünde sergilemeye yönelerek, ilgi çekmek ve satın alma hevesi uyandırmayı tercih etmişlerdir. Sergilenen malların güvenliği ve korunması amacıyla vitrin kavramı ortaya çıkmıştır (Küçükörmür, 2005).

3. HANLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. Beylikler Döneminde Hanlar

Beylikler Döneminde yapılan hanlar Anadolu Selçuklu Dönemi hanları kadar anıtsal ölçekte değildir. Beylikler Dönemi hanları Menzil hanları ve Şehir içi hanlarıdır. Beylikler Dönemi menzil hanlarının da ana malzemesi taş olmakla birlikte, cümle kapısı ve kemerler haricinde daha çok moloz taş veya kaba yonu taş kullanılmış, ayrıca Zalmanda, Zıvarık ve Atlas Hanı gibi bazı eserlerde devşirme antik malzemeden de faydalanılmıştır. Kemerler ise, tuğla veya kesme taş ile inşa edilmiştir (Baş,1989).

Beylikler Dönemi'nin genel karakteristiği olan ve tarihleme açısından önemli bir özellik olarak kabul edilen almaşık duvar örgüsü, dönemin diğer mimari eserlerinde olduğu gibi, Ulubat Issız Han, Kastamonu Deve Hanı, Yeniceköy Hanı gibi menzil hanlarında da kullanılmıştır. Bu dönem hanlarından bazılarının tonoz, kubbe ve kemer gibi mimari elemanları tuğla ile inşa edilmiş, özellikle tuğla şehir içi hanlarının vazgeçilmez malzemesi olmuştur. Bursa Geyve Hanı'nda olduğu gibi iç kısımlarda, ayaklar haricinde kalan bölümlerde tamamen tuğla kullanılmıştır.

Üst örtü, Beylikler Dönemi menzil hanlarında genellikle toprak damdır. Şehir içi hanlarının bir kısmının kurşun ile kaplı olduğu, fakat bazı eserlerin tamirleri sırasında kurşunun sökülerek, yerine kiremit kullanılmıştır (Baş, 1989).

Üst örtünün kurşun ile kaplanması Beylikler Dönemi'nden itibaren başlamakla birlikte, bazı hanlarda, pahalı olan bu malzemenin yerine kiremit kullanılmıştır. Beylikler Dönemi hanları genellikle tuğla, moloz taş ve kaba yonu taş ile inşa edildiğinden, duvar ve tonoz gibi kısımların örgüsünde harç malzeme kullanılmıştır (Baş, 1989).

Beylikler Dönemi menzil hanları küçük ölçekli yapılar olmasının yanı sıra, birçoğunda bağımsız mekânın bulunmamaktadır. Beylikler Dönemi menzil hanlarında zengin dekorlu taç kapı işçiliği yoktur (Baş, 1989). Girişler basit ölçeklidir.

Beylikler Dönemi menzil hanlarında, örtü sistemi olarak genellikle yarım daire veya sivri olarak yapılan ve beşik tonoz olarak adlandırılan örtü kullanılmış, Beylikler Dönemi menzil hanları süsleme açısından da mütevazî yapılar olarak dikkati çekmektedir (Baş, 1989).

Türk ticaret ve mimarlık tarihinde büyük bir öneme sahip olan hanlar, Türklerin henüz Anadolu'ya gelmeden önce, hâkimiyetleri altında bulunan topraklarda inşa

ettikleri bir yapı türüdür. Ticaretin gelişimi ve bu konuda alt yapı hizmetlerinin üretimi, bir ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı ile doğrudan ilgilidir. Ülkenin ekonomik göstergesi ve gelişmişlik düzeyi alt yapı sorunlarının giderildiği ve dünya ticaretinde oynadığı rol ile paralel yürümektedir (Baş, 1989).

3.2. Selçuklu Döneminde Hanlar

Karahanlılar ve Gaznelilerde karşımıza çıkan eyvanlı avlu düzenine sahip kervansaray örnekleri Büyük Selçuklular'da da gelişimini devam ettirmektedir. Ribat-ı Anuşirvan, Ribat-ı Zafarani ve Ribat-ı Şerif XI. yüzyıl sonu ve XII. yüzyıl başlangıcı yapıları olarak boy gösterirken; genellikle dört eyvanlı bir avlu ve köşelerinde kuleleriyle sarayvari bir mimari zenginlik sergilemektedirler (Aslanapa, 1984).

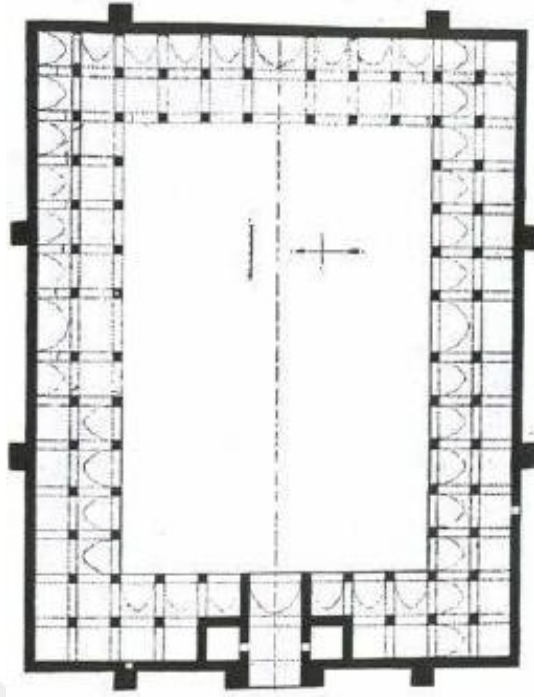
Anadolu Selçukluları, Orta Asya ve Batı Türkistan'da gelişen Türk sanatını Uygur, Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklular gibi devam ettirip, Anadolu'ya yaymışlardır (Güran, 1978).

Türk sanatına özünde bağlı kalarak, farklı özellikler göstermişler ve Türkistan Türk Mimarisi ile Osmanlı Mimarisi arasında geçiş görevi üstlenmişlerdir. Kervansarayların önemli mimari öğeleri olan portaller, sivri kemer ve avlu düzeni kendini bu dönemde de göstermektedir. Büyük Selçuklu geleneğini devam ettiren bu dönem kervansaraylarının plan ve mimari özellikleri ahır, depo, hamam ve mescit gibi kısımlar da içerirdi.

Anadolu Selçukluları'nda, Türkistan'daki Türk kervansarayları tarzında dört eyvanlı, merkezi, üstü açık avlulu tip; sadece Anadolu'da ortaya çıkan avlusuz ve üstü örtülü hanlar ve bu iki tarzın değişik uygulamaları olan karma formlu (münferit) hanlar olmak üzere üç tip görmek mümkündür.

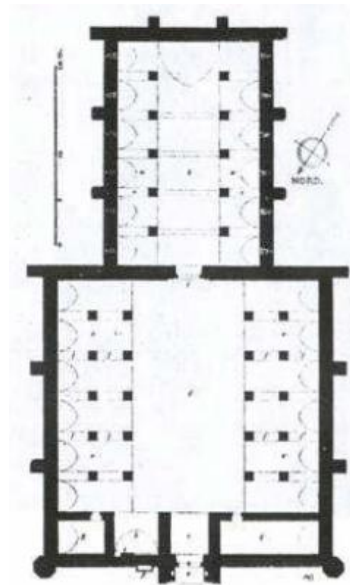
I.İzzeddin Keykavus tarafından 1211-1219 yılları arasında yaptırılan Evdir Hanı, avlulu üstü açık tip örneğidir (Şekil 3.1). Dikdörtgen bir avlu etrafında sıralana düz tonozlu ve iki bölümlü revaklardan meydana gelen hanın ortasındaki revaklar daha geniştir.

Antalya-Isparta yolundaki Kırkgöz Hanı, anıtsal portaliyle, tonozla örtülü uzun ve yatay bir hol ve önündeki revaklı çok büyük avlusuyla bu tipe örnek plan sergilemektedir (Aslanapa, 1984).

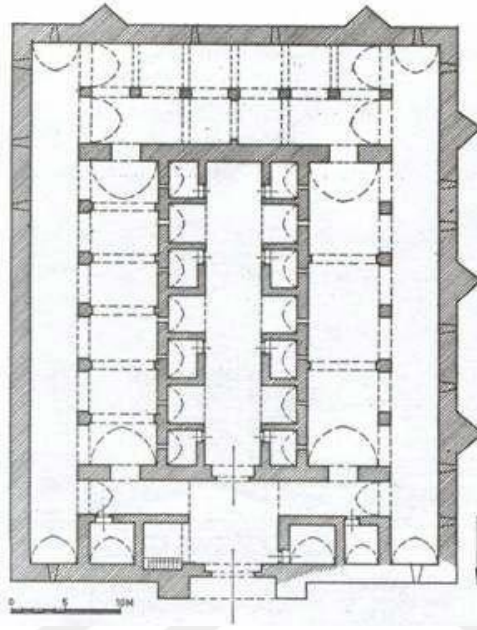
Şekil 3. 1: Evdir Han ve Kırkgöz Han (Aslanapa, 1984).

Anadolu Selçukluları zamanında avlusuz ve birbirine paralel sahinlardan oluşan kervansaraylar da bulunmaktadır (Şekil 3.2). Bunlardan Antalya-Burdur yolundaki İncir Han (M.1239), Susuz Han (M. 1330) ve Konya- Ankara yolundaki Horozlu Hanı beş sahinli önemli örneklerdendir (Aslanapa, 1984).

Şekil 3. 2: Konya - Aksaray - Niğde yolundaki Sultan Han (Aslanapa, 1984)

Avlulu üstü açık ve avlusuz üstü örtülü tiplerin birleşmesiyle meydana gelen Konya-Aksaray-Niğde yolundaki Sultan Han, I. Alaaddin Keykubad tarafından 1229 da, avlunun ortasında kare planlı bir mescit ve görkemli bir portale sahip olarak yaptırılmıştır (Aslanapa, 1984). 1231 yılında Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılan Alara hanının avlulu kısmı kapalı kısmıyla iç içedir (Şekil 3.3).

Şekil 3.3: Alara Han, (Aslanapa, 1984)

3.3. Osmanlı Döneminde Han ve Kervansaraylar

Osmanlı döneminde önemli ticaret yolları üzerinde kervansarayların inşası devam etmiştir ve birçok şehir içi hanları yapılmıştır. Bu yapılarda plan ve mekân anlayışı olarak kare veya kareye yakın açık bir avluyu çeviren sütun ve payelere oturan kemerlerden oluşan revak sisteminin kullanıldığı ya da sadece kapalı bir mekân oluşturan sahnların yer aldığı geleneksel örnekler mevcuttur.

Osmanlı döneminde, Şehir hanları mimarisinde düzgün form arayışı kaybolup araziye veya yola göre formlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca avluda da form arama endişesi yoktur. Böylece revaklı avlunun gerisinde misafir ve yolcular için mekânlar yapılmıştır.

İnsanların, hayvan barındırma yerlerinden kesin bir mekân ayrılığı ile bağımsızlaşması ve sahnlar halinde veya ayrı bölümlerde ahırlara yer verilmesi çok önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı devri hanlarında kare veya kareye yakın, revaklı avlu şeması esas alınarak iki katlı olarak inşa edilmiş hanlarda ortaya çıkar.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda yapılmış Diyarbakır Hüsrev Paşa Kervansarayı (1527) ve Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı bu tipe örneklerdir. Zamanla kat sayısının daha da arttığı örneklerde yapılmıştır. 4 katlı inşa edilmiş Merzifon Kara Mustafa Paşa Kervansarayı (1681); bodrum katı ahır, zemin katı idari işler ve diğer katları ise yolcular için ayrılmıştır.

Osmanlı Dönemi han mimarisinde sadelik özellikle kendini göstermektedir. Kale fonksiyon ve görünüşünden uzaklaşarak yapının dışla bağlantısı artmış ve cephelere dükkânlar yerleştirilerek ticari yön gelişmeye başlamıştır. Osmanlı Han mimarisinde kapalı bir mekân olarak karma sahnılardan oluşan han ve kervansaraylar da inşa edilmiştir.

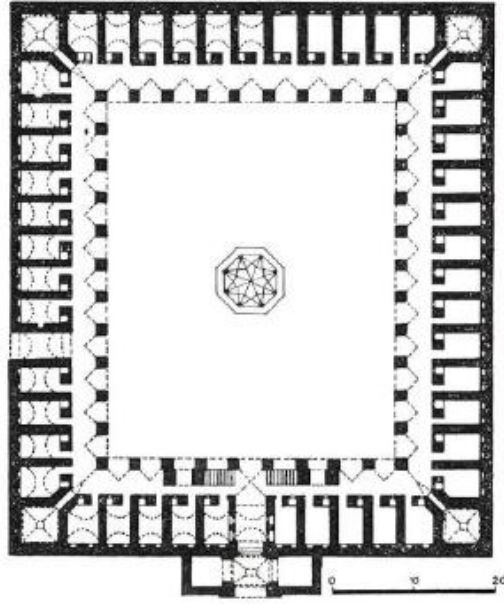
Anadolu Selçuklu kervansaraylarının askeri rolü, Osmanlı han mimarisinde bitmiş, şehir ve ticaret hayatının gereklerini karşılamaya yönelmiştir. Ayrıca Anadolu Selçuklu kervansaraylarının en önemli mekânı mescit iken, Osmanlı hanlarında bu durum kaybolmaya başlamıştır.

Ancak şehir hanları bünyesinde tekrar ortaya çıkmıştır. Osmanlılardan önce genelde şehirlerarası yollar üzerinde konumlanmış kervansaray ve hanlar, Osmanlı döneminde siyasi yöne paralel olarak gelişen şehirlerde önemli merkezler haline gelmiştir.

Özellikle Bursa ve Edirne’de başlayan Fetih öncesi hanlarının özellikleri, plan kurgusu ve inşaat tekniğiyle değişiklik göstermeden Fatih devrinde de devam etmektedir.

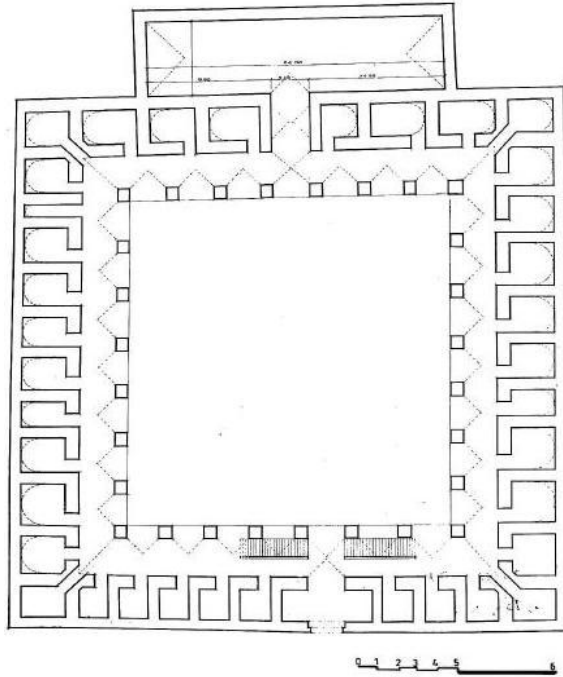
Genellikle kare veya dikdörtgen planlı, tek hacimli ve tek kapılıdır. Yolcuların kaldığı kısımlar, giriş aksının sağ ve solunda zeminden yükseltilerek oluşturulmuştur. Ocak ve nişleri duvarlarda bulunup, orta bölümü ise hayvan ve yükler için ayrılmıştır. Pencereleri küçük boyutta, uzun ve ince olarak yapılmıştır (Özdeş, 1953) (Şekil 3.4).

Osmanlı dönemi şehir hanları genellikle iki katlı olarak yapılmış, zemin katları depo, ahır, tamirhane gibi servis işlevlerine ayrılmış, üst katı ise yolcuların konaklamaları için tahsis edilmiştir. Her iki katın önünde revaklı bir galeri çevrilmiştir. Avlusu da geleneksel olarak kare veya dikdörtgendir (Özdeş, 1953).

Şekil 3.4: Bursa Koza Hanı Planı (Özdeş, 1953)

Bursa Emir Hanı örneğinde olduğu gibi zemin kat, avlu kısmında revaklı olup, tek kapıyla avluya açılan ve penceresiz eşya depoları olarak kullanılan hücrelerden meydana gelmiştir (Şekil 3.5). Üst katlar genelde dükkân şeklinde olup, avluda yine revaklı galeriye açılır ve pencerelidir günümüze kadar gelmiştir (Özdeş, 1953).

Şekil 3.5: Bursa Emir Hanı planı (Özdeş, 1953)

4.GAZİANTEP’İN TARİHİ, FİZİKİ, SOSYAL VE TİCARİ GELİŞİMİ

4.1. Gaziantep İlinin Tarihi Coğrafyası

Gaziantep, kendi adıyla anılan bir platonun merkezinde 850 rakımlı bir yükseltide kurulmuştur. Bu plato, doğu ve güneye doğru yüksekliğini dalgalı bir şekilde kaybetmektedir. Sof Dağı’nda en yüksek noktasına ulaşan Gaziantep Platosu, batıda birden bire alçalarak İslâhiye çöküntü Ovaları ile nihayetlenir (Çam, 2006).

Kuzeyde Yavuzeli’nin batısındaki Karadağ’da 1081 m. yüksekliğe ulaştıktan sonra yavaş yavaş alçalarak Araban Ovaları ile birleşir. Diğer bir ova da, şehri doğu, batı ve kuzeyden kuşatmakta olan ve şimdi binalarla doldurulan Antep Ovalarıdır.

Asi Nehri’ne kavuşan Karaçay ve Fırat’la birleşen Sacur, Karasu ve Nizip çayı gibi çaylarla sulanan bu verimli ovalar, bu bölgenin, tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olmasını sağlamıştır. Bu çaylardan en büyüğü, kalenin hemen kuzeyinde batıdan doğuya doğru akan ve bugün bir lağım halini alan Sacur veya Gaziantep şehir merkezindeki adıyla Alleben deresidir (Çam, 2006) (Şekil 4.1).

Şekil 4.1: Gaziantep ilinin Türkiye’deki yerini gösteren harita (<http://commons.wikimedia.org>, Kasım 2015)

Çukurova ile Antep arasında büyük bir yükselti meydana getiren Amanos Dağları’nın ancak Antakya yakınlarındaki Belen sırtlarında geçit vermesi, önemini çağlar boyunca koruyan Halep ve Suriye’nin, Anadolu ile bağlantısının Antakya üzerine kaymasına sebep olmuştur. Bu yüzden Antep, İpek ve İstanbul-Suriye-Hicaz gibi birinci derecedeki mühim yollardan uzak kalmıştır (Çam, 2006).

Gaziantep, doğudaki Diyarbakır ve Urfa gibi geçmiş yüzyılların önemli merkezleri ile irtibatını ancak Fırat'ın Birecik'te geçit verdiği nispette sağlayabilmiştir. Gaziantep'in çağlar boyunca adından çok söz edilir bir merkez olmamasının diğer bir sebebi de şehrin tabii yapısının, Erzurum, Diyarbakır, Mardin, Halep ve benzeri şehirlerde gördüğümüz kadar müstahkem bir kalenin yapımına imkân vermemesidir (Çam, 2006).

Şehrin kalesi fazla büyük kuşatmalara uzun süre dayanacak kadar kuvvetli olmadığı gibi, etrafında surunun bulunmaması da, fazla nüfusun emniyet içinde barınmasına imkân vermemiştir. Bu aleyhteki şartlara, burasının eski çağların önemli merkezleri olan Halep, Antakya ve Harran'a yakın olması dolayısıyla onların gölgesinde kalmasını da eklemek icap etmektedir. Böyle olmakla birlikte, bereketli toprağı, güzel iklimi ve İpek Yolu'nun geçeceği kadar olmasa bile Suriye'yi Anadolu'ya bağlayan Halep-Maraş-Malatya ve Urfa'yı Akdeniz'e bağlayan ikinci derecedeki önemli yolların kavşağında bulunması sebebi ile bilhassa M.1200'lerden sonra büyük gelişme gösterebilmiştir (Çam, 2006).

Gaziantep, eski bir jeolojik kıta olan Arap Yarımadası'nın, yeni bir oluşum olan Toros sıradağları ile birleştiği yerde kurulmuştur. Bu sebeple, Gaziantep'in jeolojik yapısı eski oluşuma ait kalker taşlarla yeni oluşuma ait bazalt taşın kolayca bir arada bulunmasına müsaittir.

Akarsularla parçalanmış Gaziantep platosunun kuzey ve güneyinde bazalt katmanlar, orta ve doğu kısımlarında ise tortul kayalar görülmektedir. Gaziantep civarında renkleri sarıdan pembeye kadar değişen renklerde mermer benzeri başka taşlara da rastlanır. Antep ve civarının bu jeolojik yapısı, bu bölgenin zaman zaman deprem felaketlerine maruz kalmasına yol açmıştır. Mimari eserlerin incelenmesi sırasında binalara zarar verecek kadar şiddetli depremleri de bilmek gerekir (Çam, 2006).

Halk arasında "Antep" şeklinde söylenen ve 6 Şubat 1921 tarihinde çıkan bir kanunla "Gaziantep" ismini alan bu şehir, İslami kaynaklarda "Ayıntab" , Haçlı kaynaklarında ise "Hantab" olarak zikredilmiştir. Şehrin bunlardan başka isimlerle de anıldığı rivayet edilmektedir (Çam, 2006).

Gaziantep civarında yapılan arkeolojik kazılar ve ele geçirilen buluntular, bu bölgenin tarihinin Paleolitik Çağa (M.Ö 10.000-7.000) kadar geriye gittiğini göstermektedir (Çam, 2006).

Yine bu araştırmalar, bu bölgenin en eski yerleşim merkezlerinin, Dülük, Zincirli, Sakçagözü, Tilmen Hyk, Gedikli ve Kargamış olduğunu da ortaya koymuştur. Anadoluda'ki birçok şehirde bulunan mimari eserlerde Bizans, Roma devirlerinden kalma devşirme malzemenin bulunmaması da bu görüşümüzü kuvvetlendirmektedir. Halen değişik maksatlarla kullanılan iki kilisenin 19.yüzyılın ikinci yarısında yapılmıştır (am, 2006).

Bizans devrine kadar Eti, Hitit, Asur, Pers, Yunan ve Roma hakimiyetleri altında kalan Antep bölgesi, Hz. Ömer'in komutanı İyaz bin Ganem'in idaresindeki bir ordu tarafından 636 senesinde İşlam topraklarına dahil edildi. Bugün Ömeriye Camii olarak bilinen eser, halk tarafından Hz. Ömer'e maledilirsede elimizde bunu doğrulayacak bilgi mevcut değildir (am, 2006).

Türkler, daha Alparslan zamanında, biri 1064 yılında Tuğtegin, diğeri 1066 yılında Gümüş Tegin, Afşın ve Ahmed şah komutasında olmak üzere bu bölgeye iki akın yaptı (am, 2006).

1066 yılında Hacib Gümüş Tegin yanında Emir Afşın ve diğer beyler olduğu halde Fırat ve Dicle boylarındaki bazı yerleri aldıktan sonra Nizip'i kuşattıysa da alamamıştır. Emir Afşın kardeşini öldürdüğü için Gümüştegin'i öldürerek cezalandırmıştır ve Selçuklu Sultanının da kendisini cezalandıracağından korkarak adamlarıyla birlikte Ayıntap taraflarına gelmiştir. Böylece Antep bölgesinin fethi 1067 yılında Selçuklu Sultanı Alparslan'ın komutanlarından Afşın Bey'e kismet olmuştur. Burası Suriye Selçukluları'nın idaresi altında bulunurken Haçlı istilasına uğrayarak Urfa ve Maraş Haçlı Kuntluğu'na bağlandı. Selçuklu Sultanı I. Mesut ve oğlu II. Kılıçarslan Suriye Atabeyi Nurettin Mahmut, 1150'de bu bölgeye bir sefer düzenledi. Haçlı artıklarının komutanı olan Joselin, Telbaşar nlerinde Türklerle savaşmaya cesaret edemeyerek geri döndü. Bunun zerine Antep, Dülük, Besni Araban gibi şehirler, Türklerin eline geçti. Sultan Mesut, fethedilen bu yerlere 77 minber koydurdu (Turan, 1965).

Daha sonra Antep'e yağmaya giderken Frank kralı Joselin, Trkmenlerce pusuya düşürülüp esir alınarak Nurettin'e götürüldü. Türkmenlerin aldıkları yerler onlara verildi. İçte bu bölgede asıl Türk yerleşimi bu tarihten sonra başladı. Baybars zamanında Antep tamamen Türklerle meskn idi (am, 2006). 1218 yılında Selçuklu Sultanı İzzedin Keykavus tarafından alındıysa da müttefiki olan Samsat emirinin ihaneti yüzünden hemen elinden geri ıktı. Böylece Gaziantep'te Selçuklu hkimiyeti uzun sürmedi Hülagu komutasındaki Moğol ordusu, 1259 yılında bütün Suriye ile birlikte

Antep'i de işgal etti. Moğol tehdidinin bitmesinden sonra bu defada Dulkadiroğluları ile Memlûklüler arasında çekişme başladı. Dulkadirli beyliğinin kurucusu sayılan Zeyneddin Karacabey, Memlûklüler'in Halep valisi Yelboğa'yı Maraş önlerinde 1343 yılında yenerek Halep'i tehdit etmeye başladı (Çam, 2006).

Antep şehri 1418 yılında kısa süreli yeni bir istilaya maruz kaldılar. Karakoyunluların asıl kurucusu olan Kara Yusuf, Memlûklülere sığınan rakibi Akkoyunlu beyi Kara Yülük'ü takip etmek üzere Antep'e gelmiş ve onu Mercidabık'ta yenmiştir. Kara Yusuf, bu zaferden sonra Antep'e yerleşmiş fakat başka bir rakibi olan Semerkant hakimi Şah-Ruh ile savaşmak için Antep'i terk etmekteyken doğuya yönelmiştir. Böylece şehir, yeniden Memluklu hâkimiyetine girmiştir (Çam, 2006).

Fatih'in yardımı ile Dulkadir'li beyi olan Şahsuvar, Memlûklü sultanı Kayıt bay'ın Emir Canıbek kulaksız idaresindeki bir orduyu Antep yakınlarında 1368'de yenerek, sınırlarını Halep'i de içine alacak şekilde genişletti (Çam, 2006).

Fakat bu hâkimiyet çok uzun sürmeyerek onun Haziran 1472'de yapılan bir savaşta esir alınarak Kahire'de idam edilmesi ile son buldu. Dulkadir beyliği ile Memlûklüler arasındaki Antep ve civarındaki mücadeleler, Dulkadirli Bey'i Alaüddevle Bozkurt Bey zamanında devam etti. Bununla beraber bu devirde şehrin hâkimi Osmanlılar'ın da yardımı ile genellikle Alaüddevle Bozkurt Bey olmuştur (Çam, 2006).

Bu durum, onun Osmanlılara ihaneti üzerine gönderilen bir Osmanlı ordusunu esir alarak öldürülmesine kadar sürmüştür. Onun ölümünü fırsat bilen Memlûklüler, burayı yeniden kendi topraklarına kattı. Alaüddevle Bey çok önem verdiği Antep'i imar edip bir cami ve bir de maslak yaptırmıştır. Yüzyılımızın başında minaresi hariç yıkılıp yeni baştan yapılan bu eser, halen halk tarafından Alidola Camii olarak anılmaktadır (Çam, 2006).

Mısır'la olan meseleyi kesin olarak halletmeye karar veren Osmanlı Sultanı I.Selim, Antep'e yaklaştığı sırada Antep kale komutanı Yunus Bey, Yavuz'u şehrin dışında karşılayarak şehrin anahtarını teslim ettiği gibi, Osmanlı ordusuna kılavuzluk etmeyi de taahhüt etmektedir. Böylece Antep 20 Ağustos 1516 tarihinde Osmanlı topraklarına katılır.

Mercidabık ve Ridaniye Zaferlerini takip eden aylarda ise bütün Memlûklü toprakları Osmanlı topraklarına geçer. Böylece bu şehir beylikler arasında süregelen savaş, istila, yağma ve tahriplerden emin olarak imar edilme fırsatına erişmiştir.

Ayıntab önce Dulkadirli eyaletine bağlı bir sancak merkezi halinde teşkilatlandırılmış ise de zaman zaman voyvodalık mevkiine düştü. Bu durumu, Ayıntab

Şer'i Mahkeme Sicilleri'nden öğreniyoruz. Bu şehir kayda göre Hurşit Ahmet Paşa'nın Halep valiliği sırasında 1818 veya 1830 senesinde Maraş'tan alınarak Halep'e bağlanmıştır (Yinanç, 1989).

Antep Osmanlılar devrinde rahat ve huzurlu bir düzene kavuştuktan sonra, imparatorluğun gerilemesi ile birlikte görülen iç huzursuzluk buraya da sirayet etmiştir. Halep valisine ve Antep kadılığına yazılan 1786 tarihli bir ferman, Gaziantep'te oturan Battalzade Sadık ve kardeşi oğlu Uzun Mehmet'in başlarına topladıkları haydutlarla ulemadan Şafii müftüsü Hacı Mehmet Efendi, kardeşi Hacı Ahmet Efendi ile öğrencilerden 17 kişiyi öldürüp pek çoğunun da mal ve eşyasını gasp etmiş oldukları cihetle bunların tazmin edilmesine, yağmalanan kitaplarının bulunup mağdurlara iadesini emretmektedir (Çam, 2006) .

Antep bundan birkaç sene sonra (1814) bu defa da Çapanoğulları'na mensup Halep valisi Cabbar zade Celalettin Paşa'nın zulmüne maruz kalmıştır. Osmanlılar'ın Nizip Savaş'ında (1839) Mısır ordusuna yenilmesi üzerine Gaziantep'te Suriye, Çukurova ve Kütahya'ya kadar bütün İç Anadolu şehirleri gibi İbrahim Paşa tarafından işgal edildi. Antep tarihinin en acıklı olayını ise 1919 yılında önce İngiliz, arkasından da Fransız işgaline uğramakla yaşadı (Şekil 4.2).

Şekil 4.2: Gaziantep Kurtuluş Savaşı Sonrası Görünüm (Çetin,2001)

1 Nisan 1920 tarihinden 7 Şubat 1921 tarihine kadar süren direnişten sonra Türkler şehri teslim etmek zorunda kaldılar. Bu savaşta Türkler yalnızca can ve mal kaybetmekle kalmayıp, özellikle şehrin batı yakasında bulunan birçok caminin yerle bir edilmesini görmek bahtsızlığını da yaşadılar (Şekil 4.3).

Şekil 4.3: Gaziantep Kurtuluş Savaşı Sonrası Görünüm (Çetin,2001)

Fransızlar Batı Anadolu’da kazanılan Türk İstiklal Harbi’nin azametinden de çekinip bu bölgeyi terk etmenin kendileri için daha iyi olacağını düşünüp 25 Aralık 1921 günü Antep’ten ayırdılar. Bu işgal sırasında halk ve şehirdeki Türk mimari eserleri büyük zarar gördü (Yazgan, 2005) . Antep’e Fransızlara karşı yaptığı örnek savunmadan dolayı T.B.M.M. tarafından 6 Şubat 1921 tarihli bir kanunla “Gazi” lik unvanı verilerek ismi “Gaziantep” e çevrildi (Çam, 2006) (Şekil 4.4).

Şekil 4.4: Özdemir Caddesi Günümüze Ulaşmayan Yapılar,1920-1940 (Yazgan,2005)

Güneydoğu Anadolu kent mimarisi iklim ve coğrafyaya göre şekillenmiş olup yukarıda anlatılan tarih ile şekillenmiştir. Bölgenin yapı malzemesi taştır. Kerpiç ise kırsal yerleşmenin yapı malzemesidir. Bölgenin sıcak iklimi dikkate alındığında beyaza yakın açık renkte olan Antep taşının bölge için iyi bir yapı malzemesi olduğu görülmektedir.

Dünyanın Gaziantep hariç, hiçbir bölgesinde püskürük bazalt kayalar (Karataş) ile tortul kayalara (Antep taşı) doğada bir arada rastlanmaz.

Halk mimarisi kimliğinin oluşumunda toplumun ekonomik ve sosyal yapısı belirleyici unsur olmuştur. 18. Yüzyılda Antep, sosyal ve ekonomik yapısı ile tipik bir Osmanlı kenti özelliğini gösterir. Ekonomi, tarım ve hayvancılık kaynaklı dış ticarete açık bir yapıdadır.

18.yüzyılda Antep, tüm Osmanlı kentleri gibi Batılı anlamda sınıf bilinci olmasa da sınıflara ayrılmış toplumsal bir yapıya sahiptir.

Halkın öncüleri eşraf (soydan zengin) ve âyân (yöneticiler), eşraf ve âyânın önünde mahalli ulema (din bilgini) ,müftü, hocalar ve şeyhlerdir. Mutehayyizan sınıf, halk arasında saygı duyulan kişilerdir. Toplum sosyo-ekonomik düzeyi eşit olmayan bir yapıya sahiptir.

Toplum siyasi olarak emir ve yeniçeri adı altında birbiri ile sürekli çekişme içinde olan iki gruba ayrılmıştır. Emir(şerif veya şürefa); Osmanlı idaresinden önce Gaziantep'te hâkimiyet sürdüren Türkmen boyları olarak kabul edilmiştir. Yeniçeri ise; Yavuz Sultan Selim'in Antep'i Osmanlı topraklarına katması ile Antep'e gelip yerleşmiş kesimdir.18.yüzyıla ait nüfus kayıtlarında Gaziantep'te emir ve yeniçeri grubuna dahil toplam 310 ailenin varlığı bilinmektedir.

En değerli üretim aracı topraktır. Toprağı olan eşraf ayan ve toprak ağaları aynı zamanda aşarcılık ve üretilen mahsulün ticaretini yapmışlardır. Okuryazar nüfus, genel nüfus içinde çok düşük bir orana sahiptir. Aydın denilen okumuş kesim olan din adamları ve tarikat şeyhlerinden oluşan sosyal hiyerarşiye Tanzimat Fermanı ile birlikte subay, öğretmen ve doktor gibi okumuşlarda eklenmiştir. İlkel anlamda olsa dahi, endüstriyel üretim süreci olmadığı için işçi sınıfından söz edilemezdi, esnaf ve ustaların oluşturduğu lonca ve ahilik teşkilatları iş hayatına hakimdir.

Arkeolojik kazılar Antep çevresindeki ilk yerleşmenin, Kalkolitik Dönem'de Antep Kalesi çevresinde Alleben Havzası'nda olduğunu göstermektedir.

Hititler Dönemi'nde yerleşim, Dülük ve çevresinde dağınık yapıdadır. Roma Dönemi'nde, Dülük yine önemli bir yerleşim bölgesidir.

Malazgirt Zaferi'nden sonra, beylikler döneminde yerleşim ağırlıklı olarak Dülük Kalesi ve çevresindedir. 10. Yüzyılda Dülük yerleşimi ile birlikte, Alleben Havzası'nda ilk yerleşimler görülmektedir.

Dülük harap olunca Alleben Havzası'nda yerleşim gelişmeye başlar. Memlûk Dönemi ile birlikte, Türkmen boylarının ilk iskan hareketleri görülmektedir. Memlûk

Dönemi'nde Antep; 9 mahalle, 120 mescit, 20 hamam, 15 medrese ve çarşıya sahiptir. Türkmen boylarının iskan hareketi Osmanlı hakimiyetine kadar devam etmiştir.

Bu süreçte iskan için gelen Türkmen oymak ve obalarının kendi mahallelerini kurması dikkat çekicidir. Bu oluşum, Türkmen iskan geleneğine uygundur. Türkmen iskan geleneği; iskan amaçlı gelen oba ve oymakların, yerel unsurlar yakınında kendi yerleşimlerini kurmasıdır. Zaman içinde iki toplum arasındaki ilişkilerin gelişmesi ve iki toplumun alışverişi sayesinde yerel unsurlar ile kültürel bütünlük sağlanır. Türkmen, etkiler ve etkilenir ama kendi iç düzenini de korumuştur.

Mahalle, 18.yüzyılda kavram olarak bir aidiyeti tanımlar. Kişi resmi kayıtlarda ve toplumda mahallesi ile anılır. Örneğin; Bostancı Mahallesi'nden Ökkaş Efendi gibi. Mahallenin büyüklüğünü ve sınırlarını sosyal yapı oluşturur. Aynı mahallede yaşayanların birbirleri ile sosyal bağları güçlüdür (Şekil 4.5).

Şekil 4.5: Kırkayak Parkından Bakış – Amerikan Hastanesi (Yazgan,2005)

12. yüzyıldan sonra camiler çevresinde (Alaüddevle Cami, Ömeriye Cami, Alinacar Cami, Eyüpoğlu Cami) birbirinden kopuk yeni mahalleler oluşmaya başlar.14.yüzyılda Mağarabaşı mezarlıktır.14.yüzyıl ile 16.yüzyıl arası siyasi kargaşa dönemidir. Esenbek Cami, Handaniye Cami ve Keyvanbey Cami çevresinde yeni mahalleler kurulmuştur.

Yamaçlarda kurulan Şhreküstü Mahallesi, Şahveli Mahallesi ve Eyüpoğlu Mahallesi yerleşimleri dikkat çeker. 18. Yüzyıl ve sonrasında ise yerleşimler, mahalleler arasındaki tarım alanlarının yapılaşması ile genişlemiştir.

Gaziantep'in, kuruluşundan bu yana çeşitli kültürlerin etkisinde kalmış olması temel niteliğini değiştirmemiş bölgesel ticaret merkezi olma özelliği süregelmıştır. Hitit

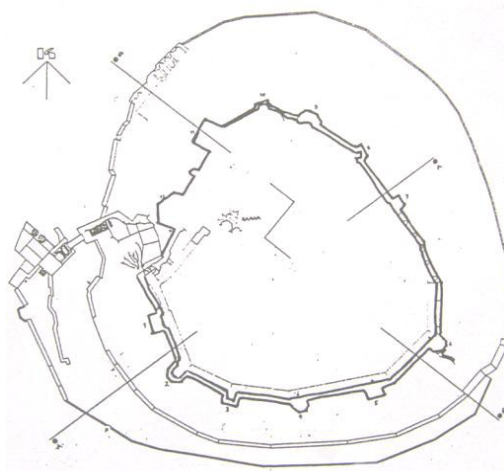
ve Asur Dönemi'nden, 19.yüzyıl sonlarına kadar kentsel dokuda pek az değişiklik olmuş, kale merkezli yerleşim özelliği korunmuştur (Çam, 2006).

4.2. Gaziantep İlinin Fiziki Gelişimi

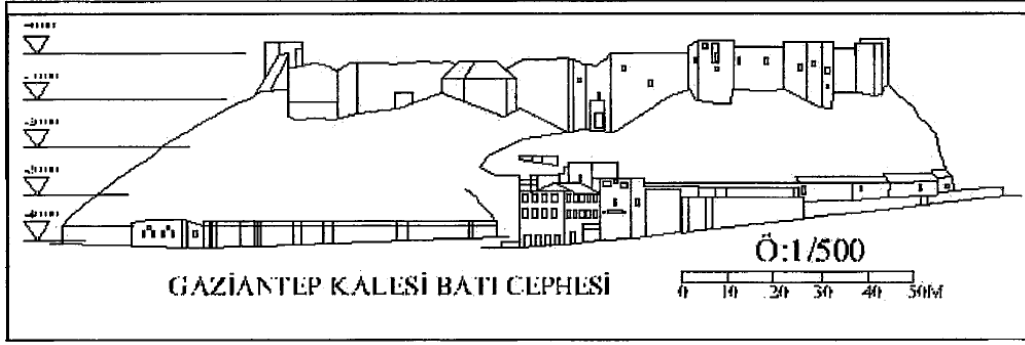
Şehrin fiziki yapılaşması Kaleden ibarettir (Şekil 4.6). Kale'nin tam olarak ne zaman yapıldığı bugüne kadar tespit edilememiştir. Roma döneminde birkaç burçtan ibaret bir gözetleme kulesi ya da sınır karakolu olan kalenin, Bizans döneminde İmparator I. Justinianus zamanında inşa edildiği, Mısır Sultanı Kayıtbay ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından ise onarım yapıldığı bilinmektedir. Kale dışında ilk yapılaşmanın, M.Ö. IV. yüzyılda kalenin doğusunda bulunan Türktepe eteklerinde olduğu söylenmektedir (Uğur, 2004) (Şekil 4.7, Şekil 4.8).

Şekil 4.6: Gaziantep Kalesi ve yakın çevresi (Yazgan, 2005)

Şekil 4.7: Gaziantep Kalesi Planı (Ergeç, 1999)

Şekil 4.8: Gaziantep kalesi cephe görünüm(İl Turizm Müdürlüğü tarafından 2004 yılında hazırlanmış, Yazgan,2005)

Türktepe'nin antik dönemlere ait bilinen bir ismi bulunmamakla birlikte, XVII. yüzyılda göç eden Kürt aşiretlerinin bölgeye yerleşmesi nedeniyle o dönemde Kürttepe olarak anılmıştır. İnşa tarihi ve banisi tam olarak bilinmemekle birlikte Arapların fethinin simgesi olarak Hz. Ömer zamanında yapıldığı tahmin edilen ve XIII. yüzyılda onarım gören Ömeriye Camisi'nin kale etrafında oluşan ilk mahallelerin merkezi olduğu bilinmektedir (Uğur, 2004) (Şekil 4.9 , Şekil 4.10).

Şekil 4.9: XX. Yüzyıl Türktepe'den Görünüm (Uğurluer, 2008)

Şekil 4.10: Kalenin Kuzey Yönüne Doğru Bakış-Türktepe 1920-1940 (Yazgan,2005)

4.2.1. Nüfus

Bölge Türkler tarafından XI. yüzyılda fethedildiği zaman, Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, burada da az sayıda Türk nüfusu bulunmaktadır. Türklerin bölgeye gelişle birlikte, yerli gayrimüslim unsurlar bazı şehir merkezlerinde ve köylerde toplanmaya başlamışlardır. Buraya göç eden Türkler ise onların terk ettikleri bölgelere ve yeni kurdukları köylere yerleşmişlerdir (Altınöz, 1999). Antep Osmanlı fethinden önce, XV. yüzyılda gelişmiş bir görünüm sergilemektedir.

Bedrettin Ayni'ye göre bu dönemde fiziki yapılaşma 9 cami, 120 mescit, 20 hamam, 15 medrese ve çarşıdan meydana gelmektedir. Ayni ayrıca, birçok bilim insanının burada toplanmış olmasından dolayı Antep için “Küçük Buhara” tabirinin kullanıldığını kaydetmiştir (Güllü, 2010).

Osmanlılar zamanında şehirde yeni yapılar inşa edilmiştir. Evliya Çelebi'ye göre 18. yüzyılda şehirde 107 köy, 32 mahalle, 8.067 toprak örtülü ev, 140 mescit, 3.900 dükkânlı bir çarşı, 2 bedesten, 140 çocuk mektebi, 70 çeşme, 40 tekke bulunmaktadır. 18. yüzyılda Osmanlı idaresinde görülen idari düzensizliklere bağlı olarak şehirde ayaklanmalar görülmüş ve şehir fiziki olarak gelişmemiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerek Ermeniler sayesinde ticaretin ve ticari yapıların artmasıyla, gerekse bu dönemde Amerikalı misyonerlerin önderliğinde özellikle Ermeniler için eğitim ve kilise binalarının yapılmasıyla şehirde fiziki olarak bir gelişme meydana gelmiştir (Uğur, 2004) (Şekil 4.11).

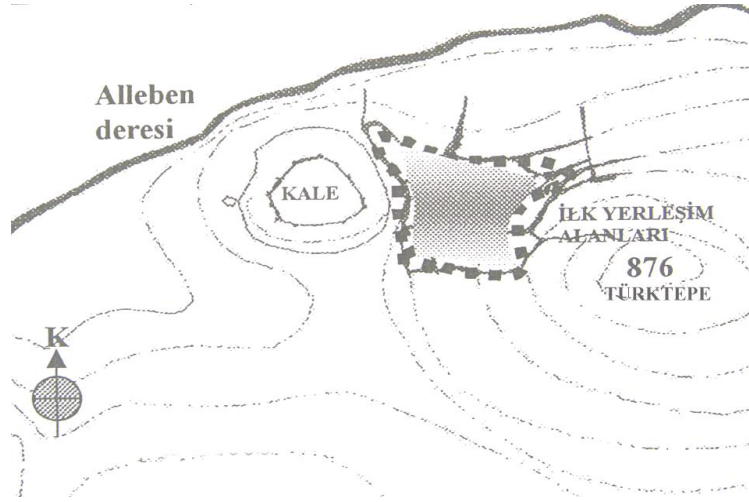
Şekil 4.11: Doğu Yönünden Tepebaşına-Aziz Meryem Kilisesi-Kurtuluş Camiine Bakış
(Şahinbey Belediye Arşivinden, Yazgan,2005)

Bu gelişme 1. Dünya Savaşı ve Ermeni tehcirine kadar devam etmiştir. Şehrin idari yapısı incelendiğinde, Osmanlı idaresine geçtiği ilk yıllarda Antep, Halep Vilayetine bağlı bir sancak durumundadır. 1531 yılından itibaren ise Antep Livası, Maraş Eyaleti'ne tabi olmuştur. 1829 yılından sonra Antep, Maraş Eyaleti'nden alınarak Halep Eyaleti'nin kazası haline getirilmiştir. 1913 yılından sonra, 1924 yılında il haline gelene kadar bağımsız bir sancak olmuştur (Uğur, 2004).

Ayıntab Şehrinin X. yüzyıla kadar yerleşim merkezi haline gelememesinin en önemli nedenleri, şehrin 10 km. kuzeyinde konumlanmış olan Dülük'ün, Roma yerleşmeleri olan Belkız (Zeugma) ile Maraş (Germenikeia) arasındaki güzergâh üzerinde bulunması, bir tepe üzerine konumlanmış olması, tarımsal üretimler için tarım alanlarının yakınlarında yer alması ve su kaynağının olmasıdır. Ancak, Ayıntab'da Kale yerleşiminin oluşması ile birlikte şehir bugünkü yerine kaymaya başlamıştır.

Kale dışındaki ilk yerleşimler, İskender'in M.Ö IV. yüzyılda kaleye en yakın tepe olan Türktepe'nin kaleye bakan yamaçlarında konut yapılmasını emretmesiyle olmuştur. Bu ilk yapılaşmanın morfolojisini belirleyen yönlendiriciler olarak; kaleye dolayısıyla güvenlik alanına olan yakınlık, Alleben Deresi'nin varlığı, Halep yolu başlangıcına hakim olma ve rüzgar yönüne açık tepe eteklerine konumlanma sayılabilir (Uğur, 2004).

Kaleye yakın konumlanma nedeni herhangi bir saldırı sırasında kaleye sığınarak korunmak düşüncesidir. Kale dışında ilk yerleşimlerin Halep Yolu başlangıcına hakim, rüzgar yönüne açık Türktepe eteklerinde olması iklim açısından olduğu kadar işlevsel açıdan da tutarlılık göstermektedir (Özdeğer, 1988) (Şekil 4.12).

Şekil 4. 12: M.Ö. IV. Yüzyılda Kale Dışında Yerleşim Alanları (Uğur, 2004)

Şehirsel ve ticari fonksiyonların bu noktaya yakın yapılanmaya başlamasıdır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise gayrimüslimler şehirsel yapılanmayı yönlendiren önemli bir unsur haline gelmiştir.

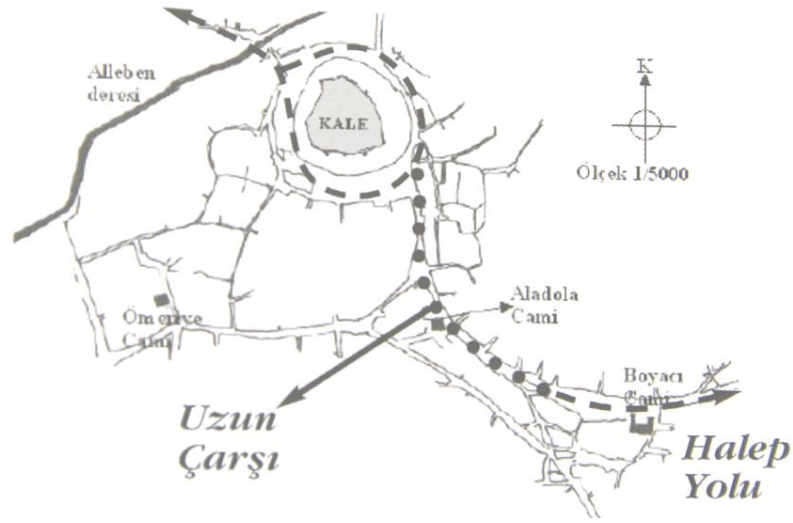
Cumhuriyet dönemindeki şehir morfolojisinin değişiminde etkili olan etmenler olarak; savaş, nüfus hareketleri ve göç, misyoner faaliyetleri, imar planlarının oluşturulması ve yönetim şeklinin değişimi sayılabilir.

4.3. Gaziantep İlinin Ticari, Ekonomik Gelişim Süreci ve Kurumsallaşması

Gaziantep’te ticarete yönelik faaliyetler özellikle Osmanlı döneminde şehrin yaşamsal etkinliği olarak biçimlenmektedir. Halep’ten gelen ticari malların Antep üzerinden dağıtılması, önemli yol ağları üzerinde konumlanması, tarıma elverişli bir toprağının olması gibi özellikler her dönemde ticaret etkinliklerinin canlı olmasına neden olmuştur (Şekil 4.13).

Şehrin gelişiminde ve Osmanlı şehirleri arasında önemli bir konuma yükselmesinde rol oynayan gerçekleştirildiği bu mekânlar hanlar, bedestenler, çarşılar vb. bu mekânların bir araya gelerek zaman içinde oluşturdukları geleneksel doku, ticaret merkezlerini oluşturmaktadır (Şekil 4.13).

Bu mekânlardan önce halk kendi evinde el emeği göz nuru ile el sanatı ürünlerini meydana getirirdi. Ancak ticari faaliyetlerin bu gelişimi ile oluşan ticaret merkezleri bu el sanatı ürünlerine de ev sahipliği yaptı.

Şekil 4.13: XIX. yüzyılda Ticaret Yolu (Yüce,2010)

Gaziantep geleneksel el sanatı ürünleri sedefçilikten bakırcılığa, kutnuculuktan aba dokumacılığına, yemenicilikten el dokumacılığına, el işlemeciliğinden Antep işine kadar çeşitlilik sunması bakımından önem arz etmektedir. Bu sebeple yapılan çalışmamızda Emir Ali Han bu faaliyetlerin devamının sağlana bileceği ya da bu ürünlerin sergilene bileceği bir mekân olarak işlevlendirilebilir.

Şekil 4.14: Gaziantep Bakır Yapım İşlemleri Görünümü (<http://www.gaziantepkulturturizm.gov.tr/TR,52298/geleneksel-gaziantep-el-sanatlari.html>)

Osmanlı şehrinde olduğu gibi Gaziantep'te de ticaret merkezini oluşturan en önemli yapılar bedesten ve hanlardır. Gaziantep'te günümüzde ayakta kalmış XIX.

yüzyıl öncesine ait tek katlı hanlar Sam Köyü Hanı (XVI. yüzyıl), Paşa (Hışva) Hanı (XVI. yüzyıl ortaları), Tütün Hanı (1754 öncesi).

İki katlı hanlar Emir Ali Hanı (1719), Yeni Han (1557 öncesi), Tuz Hanı. (XVII. yüzyıl başları) Yüzükçü Hanı'dır (1735 öncesi). XIX. yüzyıla ait iki katlı hanlar ise Şeker Hanı (1850), Mecidiye Hanı (1864 öncesi), Millet Hanı (1874), Belediye Hanı (1885/86), Eski Gümrük Hanı (1887), Kürkçü Hanı (1890), Maarif Hanı, Anadolu Hanı, Güven Hanı, Bayaz Handır.

Kumruoğlu Hanı ve XX. yüzyıl başına ait han olarak Elbeyli Hanı ise üç katlıdır. XIX. yüzyılda han inşası yukarıdaki listeden de anlaşılacağı gibi çok artmıştır. Şirehan ve Tuz Hanı XIX. yüzyılda önemli ticaret merkezinde konumlanmış olup, ölçek olarak devrin en büyük ticaret yapılarıdır.

Bayaz Han dışında kalan hanlar (Akyol Mahallesinde bulunmaktadır) ticaret yolu üzerinde konumlanmıştır. Kaleden başlayıp güneydoğuya uzanan bu yol Halep Yolu olarak adlandırılmıştır (Çiftçi, 2000).

Yukarıda adı geçen bütün hanlar da odalar, bir avlunun etrafına sıralanmıştır. Tek katlılardan sadece Hışva Han revaklıdır. İki katlı hanların ise ikinci katlarında ahşap veya kâgir ayaklar üstüne oturan revaklar mevcuttur. Çok katlı hanlarda, alt kattaki odalar alışveriş bölümleri ve atölye, üst kattaki odalar ise dinlenme yerleri olarak kullanılmıştır.

Geleneksel Gaziantep Hanları'nın en önemli özelliği, ahırlarının genelde mağara şeklinde kayaya oyulmuş olmasıdır. Bu hanlar kapıları hariç genelde süslemesiz ve sadedir. Elbeyli, Millet, Belediye, Kürkçü ve Yeni hanların duvarlarındaki siyah-beyaz taş işçiliği diğerlerine göre farklılık göstermektedir (Çam, 2000). 1957 yılında yandıktan sonra sebze hali olarak kullanılan, şimdilerde ise restore edilip bakır eşya ve baharat dükkânlarına dönüştürülen Zincirli Bedesten (1717) ile halen işyeri olarak kullanılan Kemikli Bedesten (1853) günümüze ulaşabilmiştir.

Varlıklarını sürdüremeyen bedestenler; Lala Mustafa Paşa'nın yaptırdığı 110 dükkândan oluşan Eski (Karanlık) Bedesten (1578), Kadri Paşa (Fatlacılar) Bedesteni (1854-57), Oturakçılar Bedesteni ile Hüsrev Paşa'nın yaptırdığı Kuyumcular Bedesteni'dir (XVI. yüzyıl). Kuyumcular Bedesteni kalenin güneybatısında yer alırken, diğerleri Şekeroğlu mahallesinde Tahtani Cami'sinin batısında yer almıştır.

Dönemin ticaret merkezi olan Uzun Çarşı mevkiinde bulunan mevcut bedestenler klasik bedesten tipinde değildir. Bedestenler, Arasta biçiminde olup, kapalı

bir sokağın iki tarafında sıralanan beşik tonoz örtülü dükkânlardan oluşmuştur (Çam, 2000).

Diğer çarşılar ise Tabakhane Çarşısı, Keçenhane Çarşısı, Büyük Buğday Pazarı, Salababa Ağzı, Uzun Çarşı, Arasa Çarşısı, İmalı Pazarı, Bıçakçılar Çarşısı, Kuyumcular Çarşısı, Oturakçılar, Kelleci Pazarı, İplik Pazarı, Karagöz ve Alaybey Pazarı, Sabancı-Kazancı Çarşısı, Hurdacı Pazarı, Kavaflar, Bakırcılar Çarşısı, Kunduracılar Çarşısı, Kale Altı Pazarı şeklinde sıralanmaktadır (Çiftçi, 2000).

Şehrin ticaret merkezinin dokusal ve mekansal oluşumuna bakılacak olursa, Kaleden sonra ilk konut yapılaşması olarak kabul edilen Türktepe ve Kale arasında oluşan yol sistemi, topografyayı takip etmektedir.

Boyacı Camisi'ne kadar ana ulaşım aksı olarak şekillenmiştir. Oluşan bu yol daha sonraları, Irak yönünden gelen İpek Yolu ile birleşerek, Halep'e giden transit yol özelliği kazanmıştır. Uzunçarşı ismini alan bu yol üzerinde daha sonraları hanlar gelişmiştir (Uğur, 2004) (Şekil 4.15).

5. GAZİANTEP’TE BULUNAN HANLARIN KONUMU PLAN VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

5.1. Geleneksel Gaziantep Hanları

Gaziantep ile ilgili yapılan araştırmalarda rastlanan en erken tarihli kent içi ticaret yapıları, Yahşi Bey tarafından 15.yy yaptırıldığı tahmin edilen Han-ı Cedid ve Dulkadiroğlu Alaüddevle Bozkurt Bey’in yaptırdığı Pürçekli Kervansaraylarıdır (Yiğit, 2007). Bu yapılardan günümüze herhangi bir iz veya belgeye ulaşılamamıştır. Günümüzde ayakta kalan en erken tarihli yapı 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından yaptırıldığı düşünülen ve şehir merkezinin 12 km uzaklığında bulunan bir menzil hanı olan Sam Hanı’dır (Ünal, 1988).

Kent içerisinde yapım tarihi bilinen en eski ticaret yapısı Lala Mustafa Paşa Hanı ve Bedestenidir. Bu ticaret yapılarının Kalenin güneyinde yer alması kentte ticaret dokusunun bu yönden başlayarak geliştiğini göstermektedir.

Emir Ali Hanı ve diğer ticaret yapılarının yapım yılları ve konumları incelendiğinde, Antep Kalesi’nin güneyinden başlayan dokunun biri Kilis - Halep diğeri Nizip yollarına bağlanan iki önemli arterin etrafında geliştiği görülmektedir (Yiğit, 2007).

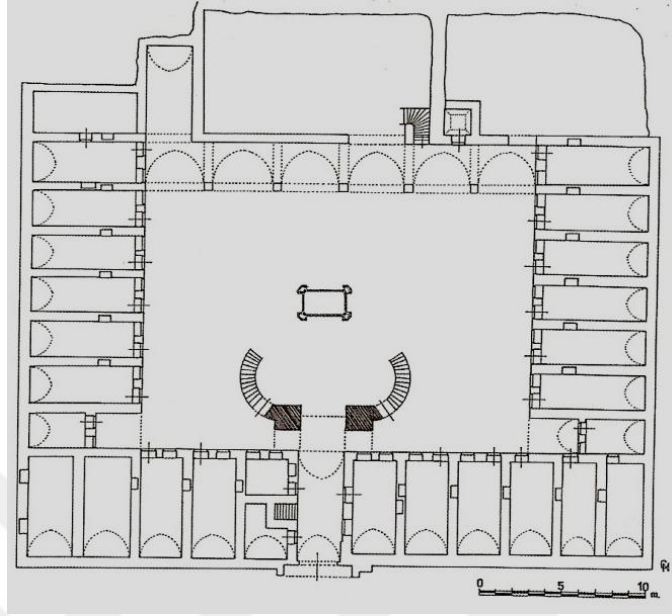
İlk ticaret yapılarının kaleye yakın olması birçok Anadolu kentinde rastlanan bir özelliktir. Bu hem güvenlik kaygısının, hem de bölgede değerli malların ticaretinin yapılmasına bağlı bir sonuç olarak olarak değerlendirilebilir.

Gaziantep’teki tarihi ticari mekânlarının büyük bir çoğunluğunu hanlar oluşturmaktadır. Şu an mevcut olan 17 şehir içi hanı ve bir menzil hanı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra iki bedesten bulunmaktadır.

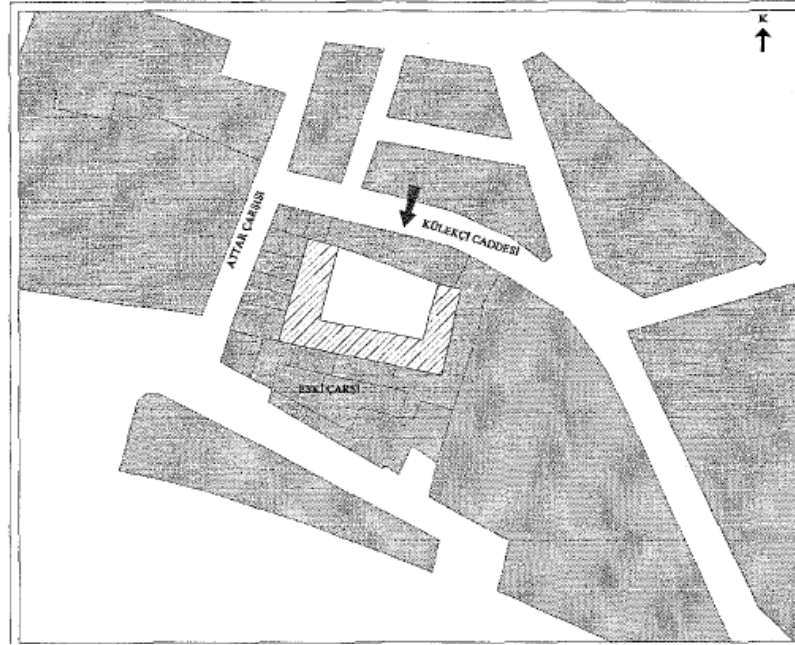
Birinci Dünya savaşı başlarken han sayının 31 olduğu çeşitli kaynaklarda geçmektedir (Yiğit, 2007). Hanlar plan ve mekân özellikleri bakımından standart olmayıp topografik şartlara ve şehir dokusunda oturdukları parselde uygun olarak inşa edilmişlerdir (Özkarcı, 1987).

Bu sınırlar içinde gelişen geleneksel ticaret dokusunda günümüze kalan yapılar: Lala Mustafa Paşa (Hışva) Han (1577), Zincirli Bedesten (1717), Yeni Han (Şekil 5.1) (1757), Tütün Hanı (Şekil 5.2) (1790-99), Kemikli Bedesten (Şekil 5.3) (1860), Tuz Hanı (Şekil 5.4) (1860), Millet Hanı (Şekil 5.5) (1870–1875), Şire Hanı (1887), İnceoğlu Hanı (19.yy), Gümrük Hanı (Şekil 5.6), Kürkçü Hanı (Şekil 5.7) (19.yy),

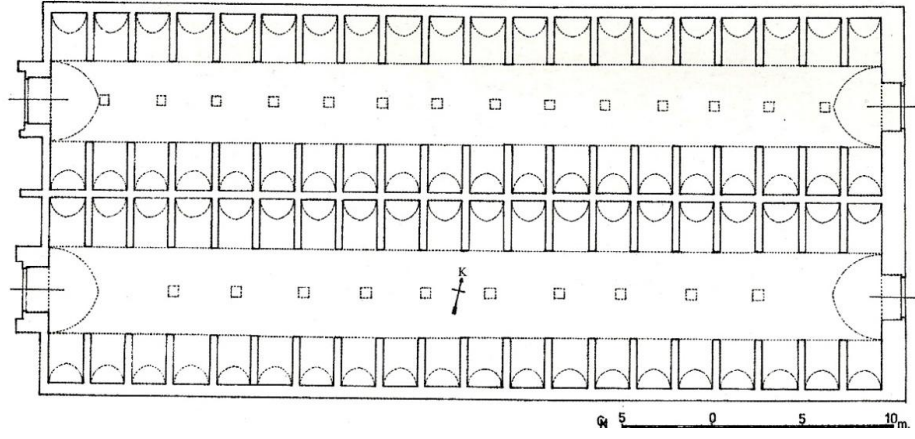
Maarif Hanı (19yy sonu), Anadolu Hanı(Şekil 5.8) (19.yy) ve Bayaz Han (1905) dır. (Özkarcı, 1987).

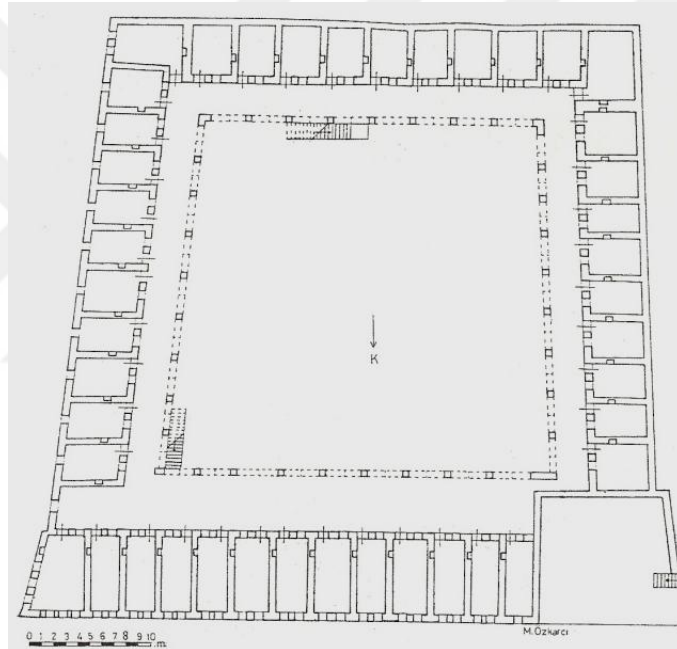
Şekil 5.1: Yeni Han Planı (Çam, 2006)

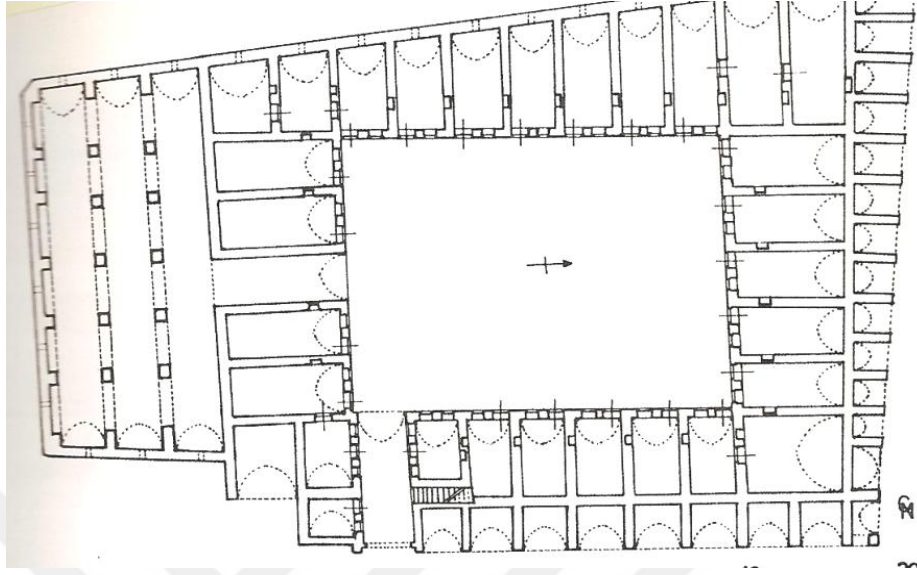
Şekil 5.2: Tütün Han plan kroki (Dinler , 2005)

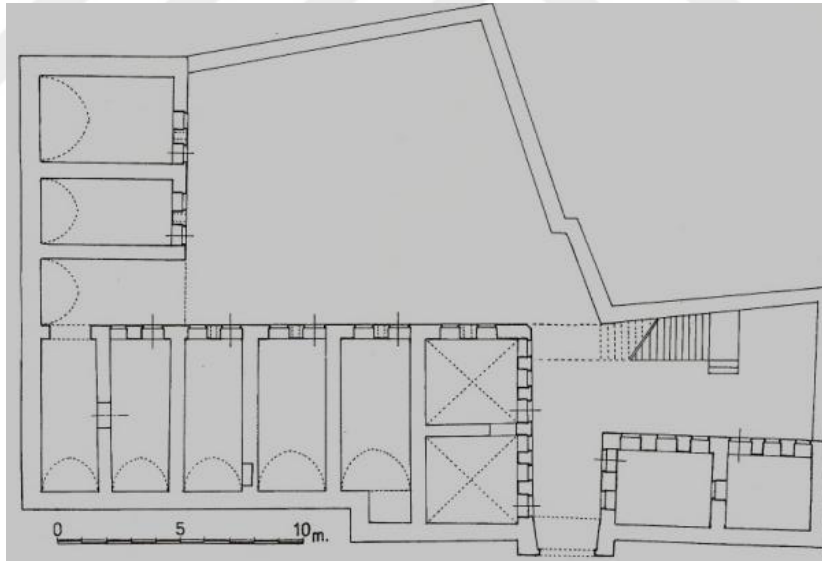
Şekil 5.3: Kemikli Bedesten (Çam, 2006)

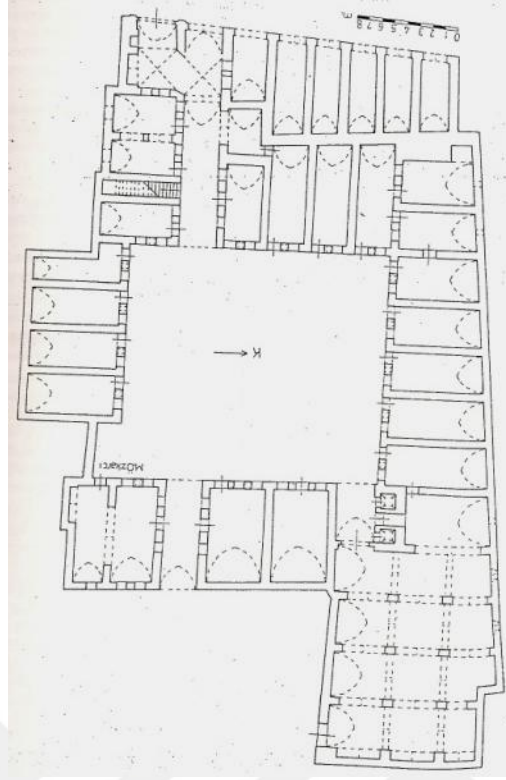
Şekil 5.4: Tuz Hanı (Çam, 2006)

Şekil 5.5: Millet Hanı (Çam, 2006)

Şekil 5.6: Gümrük Hanı (Çam, 2006)

Şekil 5.7: Kürkçü Hanı(Çam, 2006)

Halk arasında “Büyük Pasaj” olarak bilinen 19.yy sonu- 20.yy başında yapılmış olduğu düşünülen yapının tescili bulunmamakla birlikte döneminin bedesteni olduğunu düşündürmektedir.

Günümüzde “Söylemez Pasajı” olarak bilinen yapının da yerinde Osmanlı mimarisine uygun iki katlı bir “sabunhane” nin 1970 li yıllara kadar bulunduğu, şu anki yapının yanında “Sefa Hanı” olarak anılan bir han bulunduğu yapının eski sahiplerince belirtilmektedir (Ağar, 2009).

Şehirde bulunan kapalı çarşı ve kıymetli malların, nakit paraların muhafaza edildiği bedestenler ticari açıdan önemlidir. Ayıntab şehrinde çeşitli zamanlarda inşa edilmiş bedesten vardır. Zincirli (1717) ve Kemikli (1860) Bedestenler günümüze ulaşabilmiştir.

Diğerleri Lala Mustafa Paşa Bedesteni (1577) (Eski Karanlık), Darendeli Yusifoğlu Hüseyin Paşa Bedesteni, Hüsrev Paşa (Kuyumcu) ve Oturakçı bedestenleridir. Gaziantep’te han ve bedestenlerden başka halkın daha çok alışveriş yaptığı çarşı ve pazarlarda canlı birer ticaret merkezidir.

16. yy da “ Galle Pazarı” denilen, köylülerin getirdiği buğday, arpa, un gibi ürünlerin satıldığı alanda açık alışveriş alanıdır. Bu yer daha sonra Şehreküstü Mahallesinde Hacı Nasır, Boyacı, Tekke Camileri’nin yakınında “ Arasa” adıyla devam etmiştir. Arasa, buğday pazarı olarak kurulmuş, ilerleyen dönemlerde canlı bir ticaret merkezi olması dolayısı ile büyük bir çarşı haline dönüşmüştür.

1980’li yıllara kadar fonksiyonunu aynen sürdüren pazarın, günümüzde etrafındaki ticari faaliyetler devam etmekle birlikte “Arasa” bölümü 2006 yılında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Bakırcılar Çarşısı Sokak Sağıklaştırma Çalışmaları kapsamında düzenlenmiştir.

16. ve 17 yy şer’iye sicillerinde kaydedilmiş olan terekelerde tekstil malzemesi ve boyahane, hallaç ve bezzaz gibi iş kollarının adları geçmektedir. Bu dönemde Antep, tekstil ticaretinin merkezi olan Halep’in tekstil üretimine alternatif olmaktadır. Şer’iye sicillerinde tezgâhlarda dokunan ürünleri, Halep’e götürüp üreticiler adına satan tüccarların varlığına rastlanmaktadır.

Gaziantep’te üretilen mallar Halep yoluyla Irak’a veya Akdeniz kıyılarına taşınmaktaydı. 17 yy da Osmanlı İmparatorluğunun birçok bölgesinde ayaklanmalar ve iç karışıklıklar sürerken Gaziantep’te ticaret yapılarının sayısında artış olmuştur (Ağar, 2009).

Kemikli Bedesten, Mecidiye Hanı, Tuz Hanı, Şire Hanı ise bu dönemden sonra inşa edilmiş büyük hanlardır.

17.yy da diğer bölgelerin aksine ticaretteki canlılığını devam ettirme sebebi ise Süveyş Kanalı’nın inşasına (1869) kadar, Anadolu’yu Basra körfezine bağlayan ticaret yolları üzerinde bulunmasıdır. Bu bölgelere dağıtım yapılacak değerli malların satışı, depolanması, korunmasının sağlanması için büyük yapılara duyulan ihtiyaç bu tür fonksiyonları içeren han, bedesten gibi büyük yapıların sayılarının artmasına neden olmuştur.

Ticaret dokusunu oluşturan yapılarda, etkinliklerin maddi değerinin ana belirleyici olduğu mekânsal konumlanma dikkat çekicidir. Maddi değeri yüksek malların satıldığı ve depolandıkları etkinlikler merkezde üretim ağırlıklı ve görsel, atıksal ya da gürültü kirliliği yaratan imalathaneler merkezden uzakta konumlanmıştır.

Kuyumcular Bedesteni, Lala Mustafa Paşa Bedesteni ve Kadri Paşa Bedestenleri kalenin hemen güneyinde yan yana konumlanmış, mezbahane ise Alleben deresinin kuzeyinde, merkezden uzak bir noktada konumlanmıştır.

Hanların adına bakıldığında hanın işlevi, içlerinde yürütülen etkinlikler ve hangi malın ticaretinin yapıldığı anlaşılmaktadır.

Ticaretin yoğunluğunu o devirde inşa edilen han sayılarından anlamak mümkündür. Hanların konumları incelendiğinde Gaziantep'in ticaret merkezini oluşturdukları görülmektedir.

Gaziantep teki hanların çoğunluğu ticaret ve konaklama işlevlerini karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Alt katlar depo, üst katlar konaklamaya ayrılmıştır. 20. yy başlarında Gaziantep'te han inşası sona ermiştir.

Gaziantep hanlarının büyük bir bölümü hatta hemen hepsi 19. ve 20. yy'da yenilenmiştir. Gaziantep'in geleneksel mimarisinin taş malzemeye dayalı olması koruma açısından olumlu bir özellik olmasına rağmen yapılar da sonradan yapılan yenilemeler ve eklerle bir ölçüde mimari karakterlerini kaybetmiştir.

Mezopotamya, Güneydoğu Anadolu, Kuzey Suriye de mimari geleneğin çok az değişmiş olma özelliği, yapıların kronolojik niteliklerinin belirlenmesinde kesin sonuçlara varmayı zorlaştırmaktadır.

5.2. Geleneksel Gaziantep Hanlarının Plan, Malzeme ve Teknik Özellikler

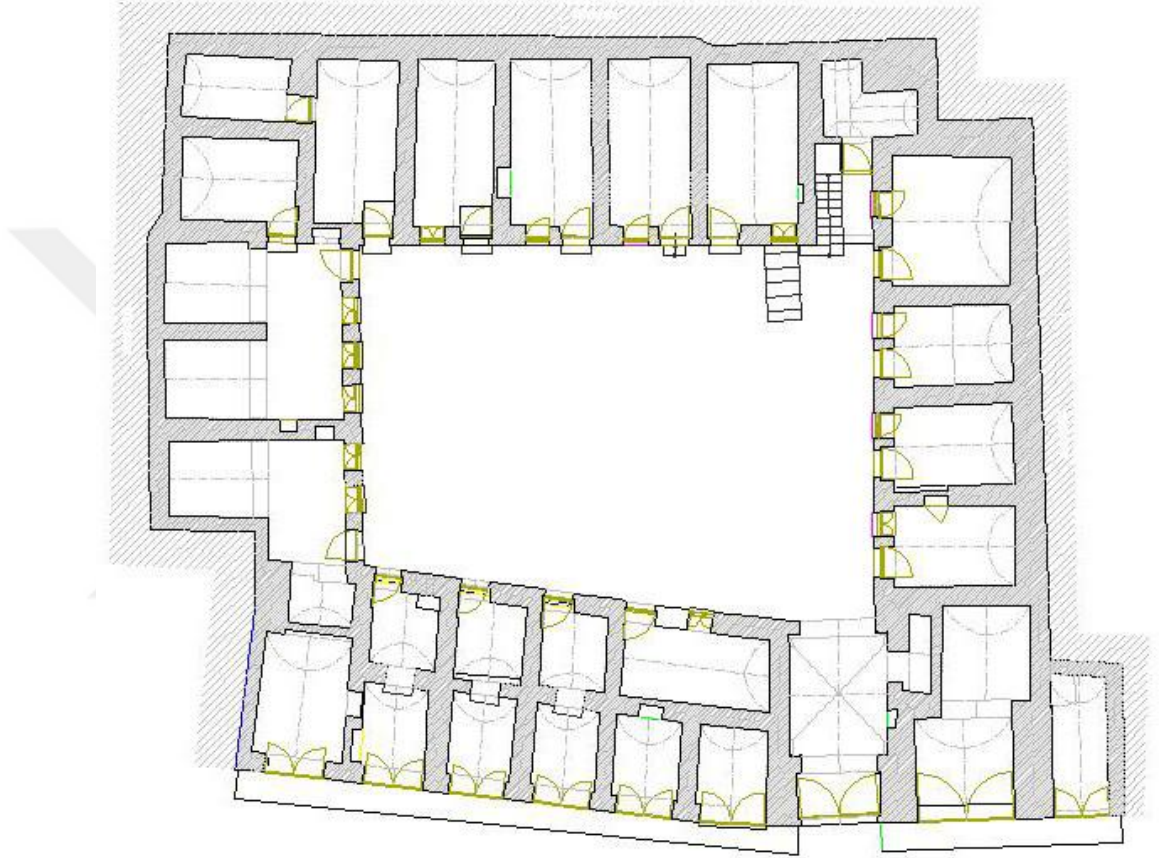
Gaziantep'te çeşitli büyüklükte ve plan şemasında birçok han vardır. 15-20 odadan oluşan küçük hanların yanı sıra yüzden fazla odası olan hanlar da vardır. Hanlar genellikle imar ve parsel durumuna göre şekillenmiş olmakla birlikte dikdörtgen planlıdır. Bu hanların ortasında geniş avlular bulunur. Burada havuz veya kuyu, hayvan sulamak için yalaklar bulunur. Yaz günlerinde hayvanlar, gerekirse yükler, bu avluya konur (Dinler, 2005).

5.2.1. Plan Özellikleri

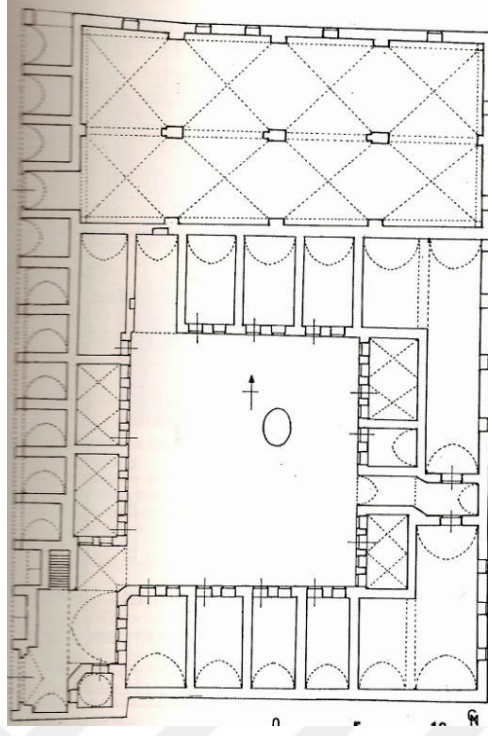
Geleneksel Gaziantep Hanları Plan Tipolojisi;

- Tek Katlı Düzenlenmiş Hanlar: Sam Hanı
- Tek Katlı Tek Avluya Sahip Hanlar: Tütün Han (Şekil 5.8), Lala Mustafa Paşa (Hışva) Han,

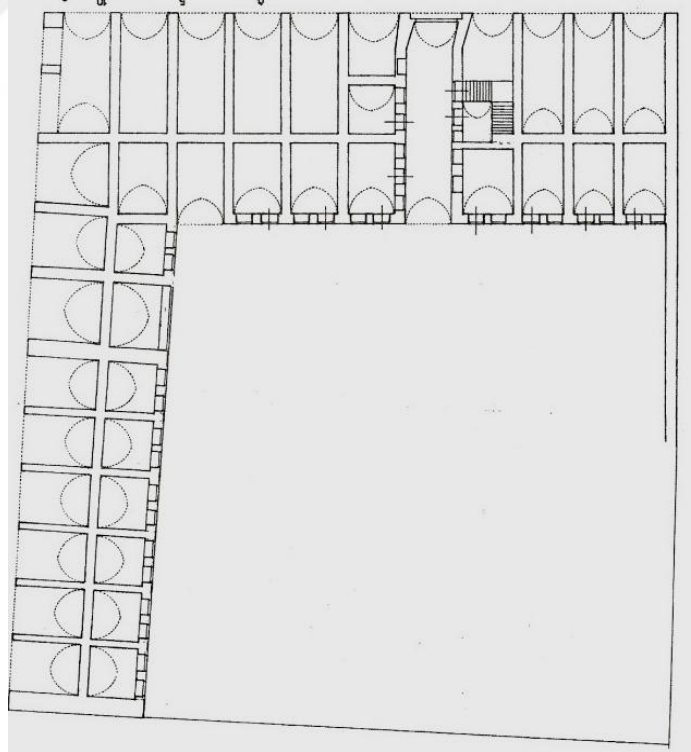
- İki Katlı olup Tek Avluya Sahip Olan Hanlar: Emir Ali Hanı, Yeni Han, Tuz Hanı, Gümrük Hanı, Mecidiye Hanı, Millet Han, Şire Hanı, Elbeyli Hanı (Şekil 5.9), Bayaz Han, Güven Hanı (Şekil 5.10)
- İki Katlı olup, İki Avluya Sahip olan Hanlar: Anadolu Hanı, Kürkçü Han
- Üç Katlı olup Tek Avluya Sahip Olan Hanlar: Kumruoğlu Han olarak belirlenmiştir.

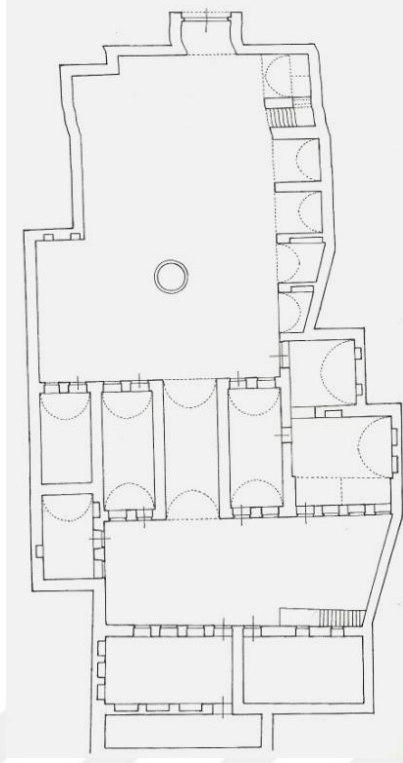
Şekil 5.8: Tütün Han Planı (Yüce,2009)

Şekil 5.9: Elbeyli (Büdeyri) Hanı (Çam, 2006)

Şekil 5.10: Güven Hanı (Çam, 2006)

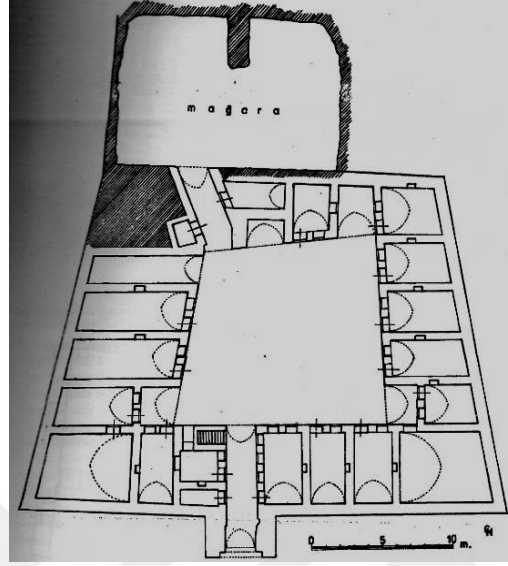
Şekil 5.11: Anadolu Han planı (Çam, 2006)

Genellikle giriş cephesinde tam merkezde verilen taş kapılar önemle vurgulanmış ve cephede tam ortada yer almıştır. Beşik veya sivri kemerle oluşturulan giriş, bir sıra siyah, bir sıra beyaz taşlarla örülerek taç kapı çıkıntısına kadar belli bir uzunlukta devam ettirilmiş ve cephede hareketlilik bu şekilde sağlanmıştır. Bazı hanlarda giriş eyvanı gibi niş şekilde tasarlanmış ancak iki katlı olanlarda ise geleneksel mimaride yer alan “kabaltı” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Zemin kattaki odalar, fonksiyonları gereği dışa kapalıdır. Mekânlarda genellikle bir kapı ve bir pencere bulunmaktadır. Üst katta, yörede “kuş tahası” denilen tepe pencereleri bulunmaktadır. Üst katlar revaklıdır. Avluya bakan cephenin de kapı ve pencereleri alt kat düzeni ile genellikle aynıdır. Odalar ve avlu döşemeleri kesme taştan bazalt ve keymık taşlarla döşenmiştir.

Osmanlı mimarisinde alışıktı olunduğu üzere odalarda ocak bulunmamaktadır. Bunun yerine kışın ısınmak için kullanılan tandır ile ısınma ihtiyacının karşılanmış olması muhtemeldir. Üst kat odalarının hemen hepsinde bir dolap nişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve özel eşyaların konulması için yapılmış olduğunu düşündürmektedir. Yörede livan olarak adlandırılan eyvanın hanlarda da kullanıldığı görülmektedir.

Katlar arası bağlantıyı sağlayan merdivenler, avlu da veya eyvan yanlarında bulunmaktadır. Osmanlı Mimarisinde alışıktı olunduğu üzere alt katlarda revak görülmez.

Üst katlar ise revak tüm hanlarda kullanılmıştır. Revak ayakları genellikle taştır. Emir Ali Hanı'nın ve Yüzükçü Hanı'nın şu an yıkılmış olan doğu revak ayakları ahşaptır. Ahırlar avlunun bir tarafında yer alan mekânların arkasına yerleştirilmiştir (Şekil 5.11).

Şekil 5.11: Yüzükçü Han (Çam, 2006)

Ancak Emir Ali Han, Yeni Han ve Yüzükçü Hanlarının ahırları kayadan oyularak alt kotta çözümlenmiştir. Millet Hanının ahırının ayrı bir girişi söz konusudur. Ahırların havalandırma ve aydınlatması duvarlara açılan mazgal pencereleri ile sağlanmıştır.

5.2.2. Malzeme ve Teknik Özellikler

Geleneksel Gaziantep Hanları'nı ana yapı malzemesi ve teknik bakımından incelendiğinde: yöresel isimleri ile “havara” ve “Keymık” denilen kalker taşlarıdır. Havara, Keymık'a göre daha az sert bir taş olduğundan yapıların içlerinde kullanılmıştır. Bu taşın bir özelliği ocaktan ilk çıktığında yumuşak ve işlenebilir olmasıdır. “Keymık” denilen taş ise hanların duvarlarında, revak ayaklarında, üst örtü sistemleri, (tonoz, kubbe, kemer) merdivenlerde kullanılmıştır.

Yapıların cephelerinde ve döşeme kaplamalarında, eşiklerde iç cephelerin genellikle köşe taşlarında bazalt taş kullanımı oldukça yaygındır.

Tüm yapı taşları “ kesme” olarak kullanılmıştır. Şehirde moloz taş kullanılan tek han kent merkezinin 12 km batısında bulunan bir menzil hanı olan Sam Hanı'dır. Sam Hanı'nın iç mekânlarında moloz taş kullanılmıştır.

Ana yapı malzemesi taş kullanımından sonra en yaygın kullanılan malzeme ahşap'tır. Ahşap malzeme, bazı hanların revak ayaklarında, daire kesitli kirişlemeler ve kaplama tahtaları şeklinde üst örtü sistemlerinde, kapı, pencere, revak korkuluk ve küpeştelerinde ve çatı sistemlerin de kullanılmaktadır.

Hanlarda metal malzeme olarak demir kullanımı yaygındır. Hanların pencere korkuluklarında, geçmeli ya da lokma parmaklık olarak, revak korkuluklarında sıralı ince çubuklar olarak kullanılmıştır.

Son dönem hanlarında ise döşeme sisteminde volta döşemenin ana malzemesi olarak veya çıkma taşıyıcısı olarak putreller kullanılmıştır. Bazı hanların oldukça görkemli ve büyük olan kapılarının rahat açılıp kapanması için kullanılan mekanizmalarda da gerek mil sisteminde gerek kapı altı ray sistemin de (Elbeyli Hanı) kullanılmıştır.

Yörede "Tudya" olarak adlandırılan galvanizli çinko ise yörenin sivil mimarisinde olduğu gibi, çoğu ahşap olan han çıkmaların dış yüzeylerin de ve ana giriş kapıların dış yüzeylerinde kaplama malzemesi olarak kullanılmıştır.

Toprak hanların üst örtü sistemlerinde "düz toprak dam" olarak, sandık duvarların moloz dolgu içlerinde kullanılmıştır. Yapılarda kullanılan toprak yörede "beyaz toprak" olarak bilinen kireç ağırlıklı topraktır. Geleneksel Gaziantep Han yapıları, yığma yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Bu sistemde duvarlar ana taşıyıcı elemanlardır. Duvarlarda kapı ve pencere açıklıkları dışta taş (düz atkılı ya da basık kemer) ve içte ahşap lentolarla geçilmiştir.

Taşıyıcı ayaklar genellikle taştan yapılmıştır. Ancak revaklarda, ahşap direklerde kullanılmıştır. Açıklıklar iki katta da genellikle aynıdır. Yapım tekniğinin gereği olarak fazla büyük değildirler.

Mekânlar tonoz ile örtülmüştür. En sık rastlananlar beşik, sivri beşik, çapraz tonozdur. Kubbe yalnızca Elbeyli ve Gümrük hanlarının birer odasında, aynalı tonoz ise Tuz, Yeni, Kürkçü, Gümrük hanlarındaki helaların üst örtülerinde rastlanmıştır.

İlk dönem hanlarından Sam ve Hışva Han düz toprak dam olan üst örtü sistemi, diğer hanlarda kırma çatı olarak çözümlenmiştir.

Hanların formunu, yer aldığı parselin konumu, parsel çevresindeki yapılanma ve topografik durumu etkilemiştir. Düzgün geometrik formu bir şema, gerek yapı gerek avlu biçimlenmelerinde tekrarlanmaz. Avlu etrafındaki mekân çevrenmesinde bu etkenler nedeni ile çeşitlilik göstermektedir.

Tüm hanlarda avlular dört taraftan mekânlarla çevrenemeyip kimi hanlarda iki veya üç taraftan mekânlarla çevrenmiştir.

Cephe süsleme elemanları, giriş portalinde bulunmaktadır. Siyah beyaz taşların ritmik bir biçimde sıralanması ile oluşturulan bezeme hemen tüm hanların girişinde bulunmaktadır. Bazı hanların dışa bakan dükkânlarının kemerlerinde de aynı ritmik sıralama devam etmektedir.

Kapı üstlerinde yer yer plastik süslemelere de yer verilmiştir. Bu süslemeler genellikle eklektik bir üslup taşımaktadır. Bazı hanlarda (Hışva, Millet, Yeni, Mecidiye) giriş portallerin de mukarnaslı geçişler söz konusudur.

Yüzükçü, Millet, Şire, Kürkçü Hanlarında giriş portalinin üzerinde kitabe bulunmaktadır. Kitabeler mermer üzerine yazılmışlardır. Genellikle tarih kitabeleridir. Yalnızca Şire Hanın da ayrı bir dua kitabesi bulunmaktadır. Genellikle tüm hanlarda Gaziantep konutlarında bir geleneği olarak avlularda yörede sıkça karşılaştığımız “ganne” olarak adlandırılan küçük bir havuz bulunmaktadır.

6. EMİR ALİ HANIN MİMARİ VE ŞEHİR ÖZELLİKLERİNİN KONUMU, PLAN VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

6.1. Emir Ali Hanı Konumu ve Tarihçesi

Gaziantep merkez Şahinbey ilçesi Şekeroğlu Mahallesi Eski saray caddesi üzerinde Karatarla Camii karşısındadır. Emir Ali Hanı, eski kayıtlarda Alaüddevle Hanı ve Sirkeci Hanı olarak bilinen hanın da bu Han olduğu düşünülmektedir. Bu eser, Gaziantep Müzesi tescil kayıtlarına Çekirdekçi (Emirali) Hanı bir diğer adı ise Şer-i Mahkeme kayıtlarına göre “Hanz-ı Sebil” olarak geçmektedir. 1748’den önce muhtemelen Dulkadirli Beyi Alaüddevle (147-1515) zamanında yapılmıştır (Çam, 2006) (Şekil 6.1).

Şekil 6.1: Emir Ali Han Giriş Tonozu (Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivinden)

Kitabesi bulunmayan Emir Ali Han'ın isminin delaletine ve yazılı arşiv belgelerine dayanarak tarihlendirmenin doğru olacağı kanısındayız. Buna göre bugün Emir Ali ismi pek çok kimse için fazla bir anlam ifade etmese de bu kimsenin, esere adını verecek kadar han üzerinde emeği veya mesaisinin bulunması icap etmektedir.

Şer'i Mahkeme Sicilleri, eserin 18. yüzyıl ortalarından beri Emir Ali Han'ı olarak adlandırıldığını ortaya koymaktadır. Ayıntap şehir tarihinde ve Türkiye siyasi tarihinde bu adla anılan tarihe mal olmuş şahsiyet bilinmemektedir.

İki katlı toplam yüz odası bulunan devasa bir yapıyı sıradan herhangi bir kimsenin yaptırıp vakfetmiş olması mümkün değildir. Böyle devasa bir yapıyı tarihi bir şahsiyetin yaptırmış olması muhtemeldir (Şekil 6.2, Şekil 6.3, Şekil 6.4, 6.5).

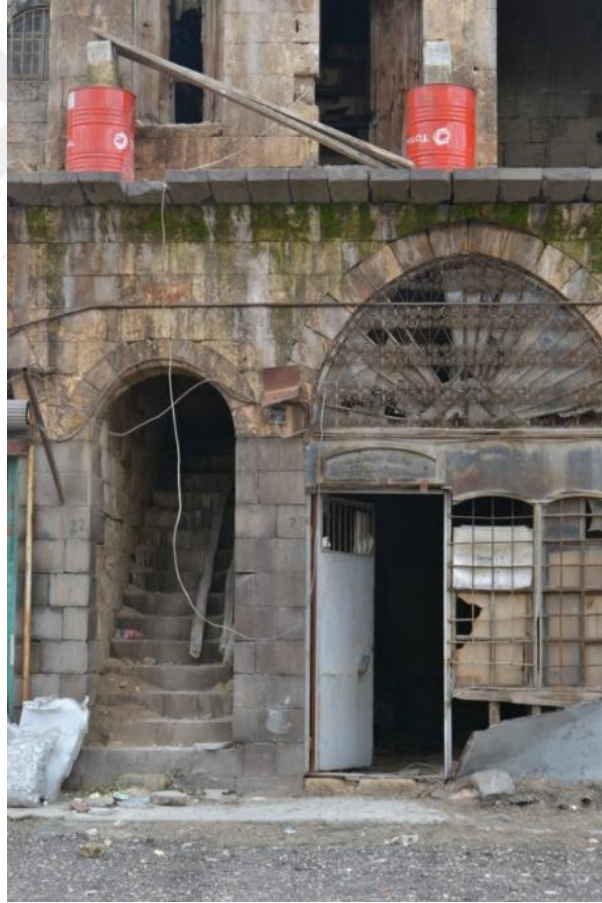
Şekil 6.2: Emir Ali Han Kuzey ve Batı Cephelerden Görünüş

Ayıntap ve bölge tarihine baktığımız zaman bu şahsiyetin Dulkadirli Emiri Alaüddeve (veya yine aynı imlaya sahip Aliyüddeve) Bey olduğunu görmekteyiz. Çünkü yapılan literatür taramasında ve bölge de bulunan yapıların tarih araştırmasın da gelinen nokta bu sonucu doğrulamaktadır.

Gerçekten de 1515'te Yavuz Selim tarafından öldürülen Alaüddeve'nin Ayıntap'ta kendi adıyla anılan bir camii ve onun yanına bir han yaptırarak han'ın gelirini cami'ye vakfettiğini bildirmektedirler (Yinanç, 1989) (Şekil 6.5).

Şekil 6.3: Emir Ali Han Kuzey ve Doğu Cephelerden Görünüş

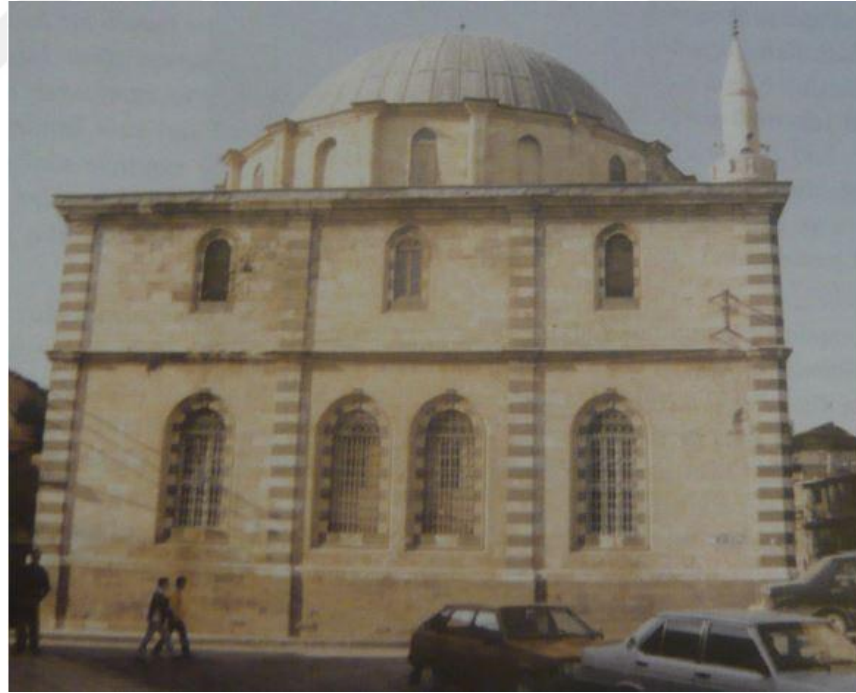

Şekil 6.4: Emir Ali Han Kuzey Cepheden Detay

Şekil 6.5: Emir Ali Han Kuzey Cepheden İkinci Kat Görünüş

Emir Ali Hanı ile halk arasında Alidola olarak bilinen Alaüddevle Camii arasında yalnızca Zincirli Bedesteni mevcuttur. Alaüddevle'nin yaptırdığı han ile Emir Ali Hanı'nın konumları da birbirine uymaktadır (Şekil 6.6).

Şekil 6.6: Alaüddevle Camisi Cephesi (Çam, 2006)

Ayrıca, Ayıntap Şer'i Mahkeme Sicilleri, bir adı da Sirkeci Hanı olan Alaüddevle Hanı'ndan sıkça bahsetmektedir (Yinanç, 1989). Dulkadirli beylerinin kullandıkları ünvanlardan bir tanesi de "Emirü'l-Müminin" idi. "Emir Ali" ifadesindeki

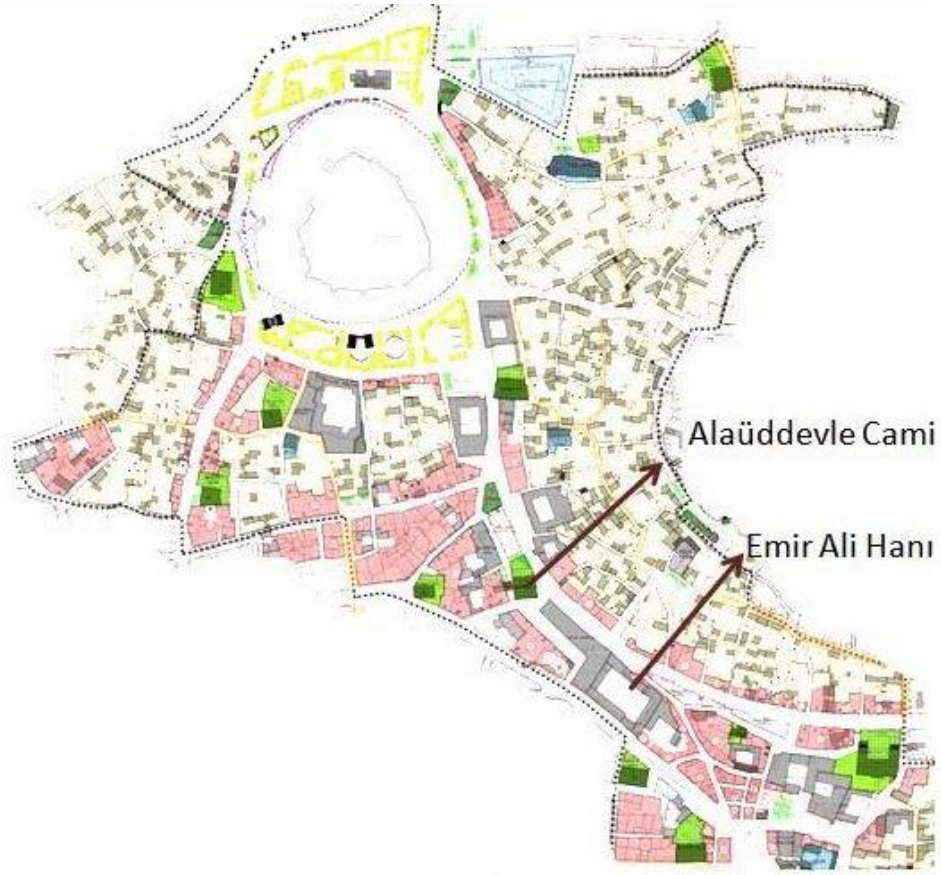
Ali sözünün Alaüddevle veya Aliyüddevle'den bozulmuş olduğunu uzun uzadıya izah etmeye ise hiç gerek yoktur. Arapça'da bu sözlerin kökü "Ali" olarak bilinmektedir. Ayıntap halkı da yüzyıllardan buyana Alaüddevle Camii'ni Alidola" şeklinde söylemektedir (Şekil 6.7).

Bütün bu bilgiler ışığında eserin Dulkadirli Beyi Alaüddevle Bozkurt Bey tarafından inşa ettirilmiş olması muhtemeldir.

Alaüddevle Bozkurt Bey'in 1480-1515 yılları arasında Dulkadirli Devletinin başında olduğu bilinmektedir. Emir Ali Han'ın 1480-1415 yılında inşa edilmiş olduğunu düşünebiliriz (Yinanç, 1989).

Han ile ilgili olarak tespit edilen Şer'i Mahkeme Sicillerinden bir tanesi 1762 tarihli olup Emir Ali Hanı'nın, İki Kapılı Han'dan daha yeni olduğunu ve bir ara camız gönünün, ham bezin ve ketenin bu handa alınıp satıldığını bildirmektedir.

H.1246 tarihli diğer bir sicil ise Emir Ali Hanı'nın 25/40 hissesinin Mehmet oğlu Dede Hacı Mehmet Ağa tarafından 1161 (1748) yılında düzenlenen vakfiye ile yapılan mütevellilik tayini şartlarına uygun olarak yapılan yeni bir müteveli atamasıyla ilgilidir.

Şekil 6.7: Alaüddevle Camii ve Emir Ali Hanı Konumu

Sirkeci Hanı olarak da bilinen ve 1722 tarihli bir Şer'i Mahkeme Sicili'nde 1/3 hissesi Alaüddevle Camii'ne ait olduğu bildirilen Uzun Çarşı'da ki bu eser Nuri Mehmet Paşa'nın idamı ile sonuçlanan olaylarda yanmış ve İshak oğlu Hacı Arif Efendi tarafından yeniden yaptırılmıştır (Güzelbey, 1984).

Sirkeci Hanı adını taşıması sebebiyle içinde sirke imalatının ve ticaretinin yapıldığı anlaşılan bu eserin bu ismi, yangının tahribatının çok ağır olmasını da izah etmektedir. Sirke ateş ortamında taşları parçalama özelliğine sahiptir. Bu özelliği yüzünden eskiden kale kuşatmalarında ve binaların imhasında yangının tesirini artırmak için sirke kullanılmıştır.

Sirkeci Hanı adı ile anılan Alaüddevle Hanı ile Emir Ali Hanı aynı eserler olup eser Dulkadirli Beyi Alaüddevle Bozkurt Bey tarafından 1480-1515 yılında inşa ettirilmiş, 1791 yılında ki Nuri Mehmet Paşa olayı sırasında yandıktan sonra 1818 yılına yakın bir tarihte yeniden yapılmıştır (Çam, 2006).

Gaziantep Müzesinde bulunan kayıtlara göre H.1131/M.1719 yılında inşa edilmiştir. Banisi Sekkâkoğlu Es-Seyit Ali Bey tarafından yaptırılmıştır. Eserin mimarı bilinmemektedir (Özkarcı, 1987). Emir Ali Hanı'nın İpek Yolu ile olan bağlantıda konumlanmış olması Halep ve Suriye şehirleri ile köprü kurması bakımından önem taşımaktadır.

Birçok isimle anılan Emir Ali Hanı zemin katında dışa açılan mekânlar dükkân, avlunun etrafında sıralanan mekanlar ahır ve depo, üst katta yer alan odalar ise yolcuların konaklaması amacıyla yapılmıştır. Fakat yapı bugün eski fonksiyonunu kaybetmiş mekânlar ise dükkân ve depo olarak kullanılmaktadır.

Üst katın batı ve kuzey kısımlarındaki revak ve odalar bugün mevcut değildir. Kuzey bölümüne özgün gecekondü gibi ek binalar yapılmıştır. Sonradan yapıldığı tahmin edilen doğu bölümün, revakının da büyük bir kısmı yıkılmıştır, gerisindeki odaların çoğunluğu eski fonksiyonunu yitirerek dükkân şeklinde cadde yönüne açılmaktadır.

Zemin katta; avlunun güney, kuzey ve batı kısımlarındaki hacimlerin ön taraflarına sonradan kulübeler yapılmıştır. Hanın bugün batı cephesi tamamen, doğu kanadın üst katındaki odaların da bir kısmı, bu kat ile aynı seviyede olan cadde yönüne açılmaktadır (Şekil 6.8).

Kuzey ve güney cepheleri ise, başka binalar tarafından kapatılmıştır. Hanın mülkiyeti de özel şahıslara aittir. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 26.11.1967 gün ve 3737 sayılı kararı ile korunması gerekli eski eser kapsamına alındığı ve yine Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 11.03.1972 gün ve 6311 sayılı kararı ile 75 envanter numarası ile yer aldığı bilinmektedir.

Günümüzde de Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 16.12.1993 gün ve 1647 sayılı kararla tescili devam etmektedir (Gaziantep Valiliği, 2005).

Şekil 6.8: Emir Ali Han Avlu Görünüş

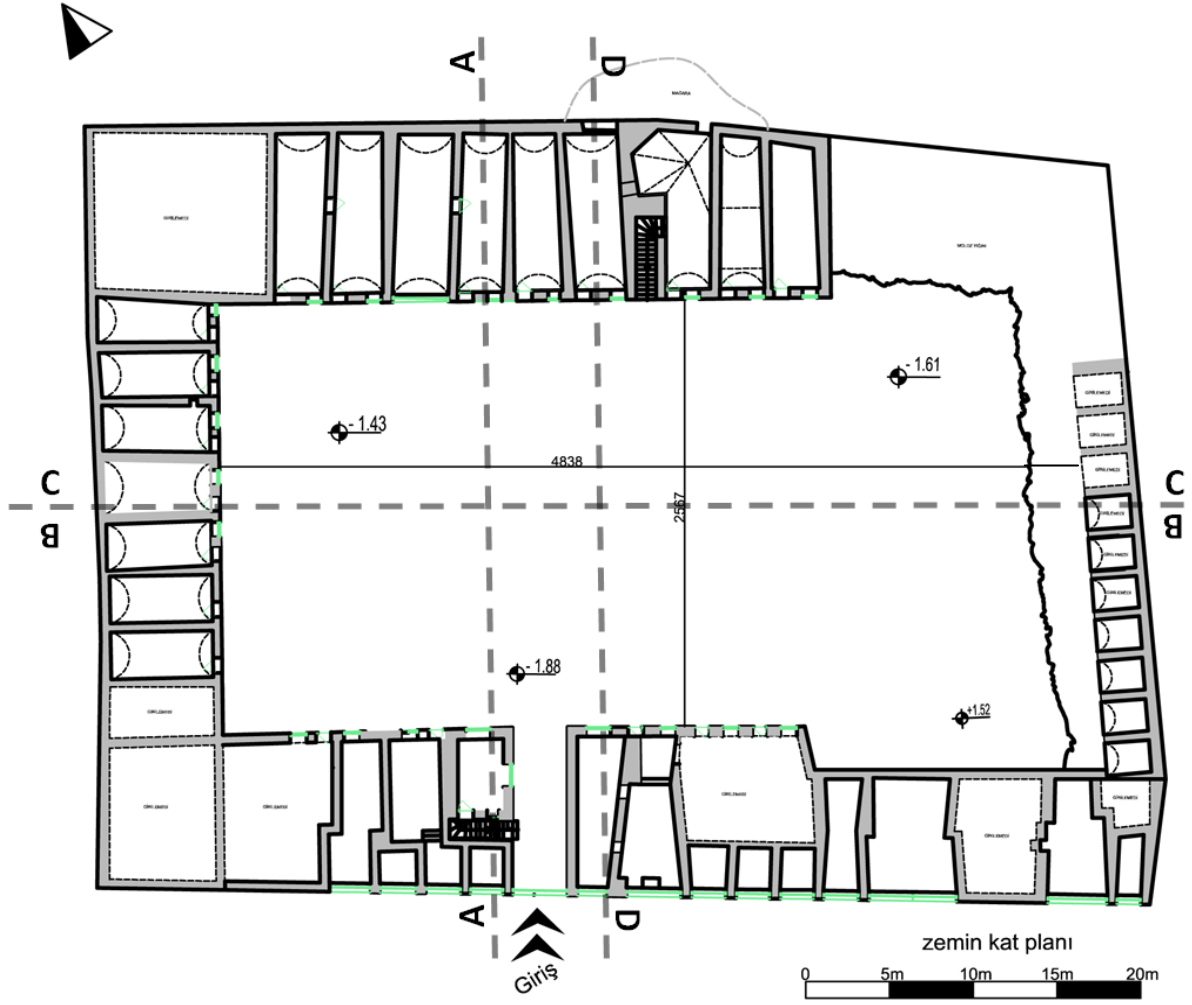
6.2. Emir Ali Hanı Mimari ve Şehirsel Özellikleri

Gaziantep'teki Hanların birçoğu kale ve çevresinde konumlanmıştır. Emir Ali Hanı da bu hanlar içinde yer almaktadır. Han, Halep'ten eski şehir merkezine ve kalesine ulaşan şimdiki Eski Saray Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Ticaret Hanı olan Emir Ali Hanı, yanındaki bedesten ve ibadethane ile bütünleşmiş, mevcut oda sayısının fazla olması sebebi ile içinde konaklamaya imkân vermiştir. Şekeroğlu mahallesinin gelişiminde önemli bir fonksiyona sahiptir. Güney cephe yönünden girişi sağlanan Emir Ali Hanı'nın Eski Saray Caddesi ile bağlantısı olan dükkânlarının bulunduğu açık cepheye sahiptir.

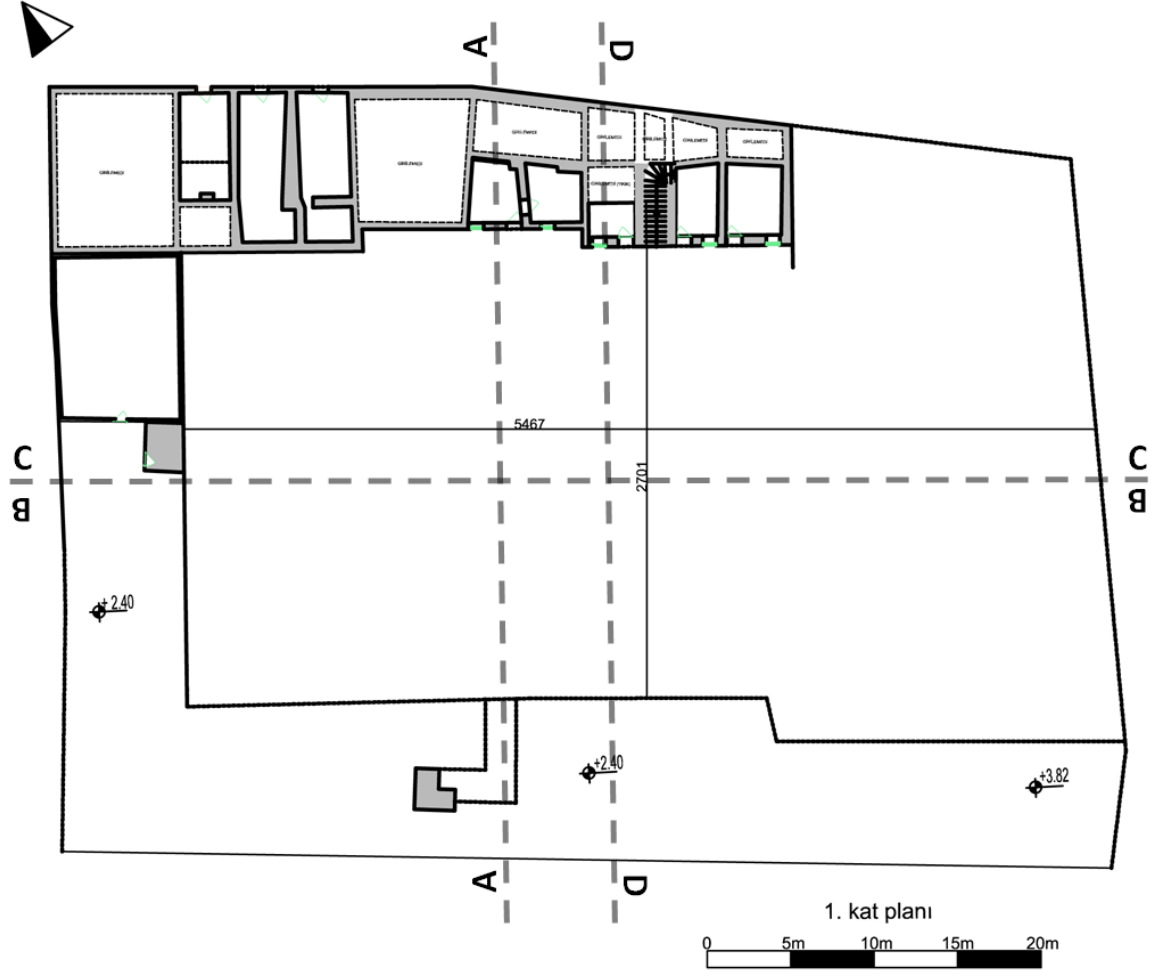
6.2.1. Mekânsal Özellikleri

Osmanlı Han Tipolojisinde tek avlulu, iki katlı olarak inşa edilmiş hanlar grubuna girmektedir (Şekil 6.9, Şekil 10, Şekil 11, Şekil 12, Şekil 13, Şekil 14, Şekil 15).

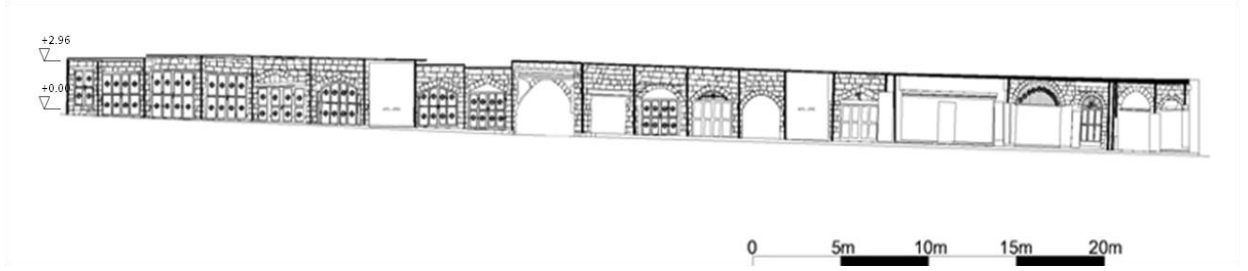
Dikdörtgen şeklinde düzgün olmayan bir avluya sahip olan hanın doğu kanadı harap bir hale gelmiştir. Avlu zemin katta dört taraftan çevrelenmiş, üst katta ise bugün iki taraftan revakla çevrelenmiştir.

Şekil 6.9: Emir Ali Hanı Zemin Kat Planı (Principles of conservation & Restoration Öğrecileri 2014-2015, B.Beyhan tarafından düzenlenmiştir)

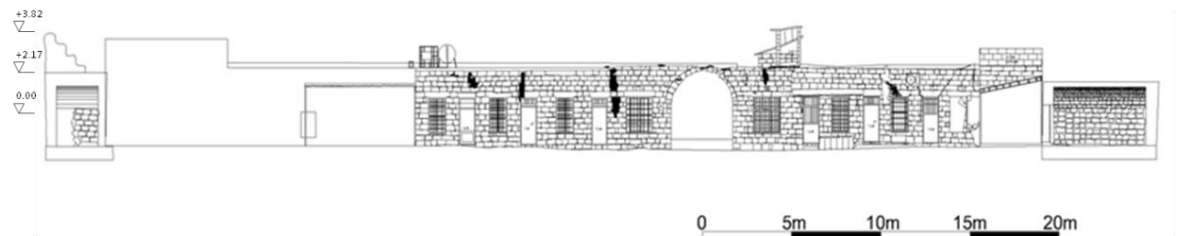
Şekil 6.10: Emir Ali Hanı 1. Kat Planı (Principles of conservation & Restoration Öğrecileri 2014-2015, B.Beyhan tarafından düzenlenmiştir)

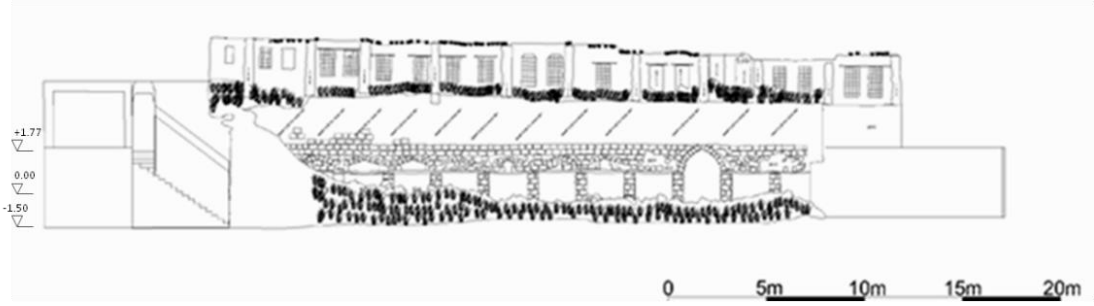
Şekil 6.11: Emir Ali Hanı Giriş Cephe Kesiti (Principles of conservation & Restoration Öğrecileri 2014-2015, B.Beyhan tarafından düzenlenmiştir)

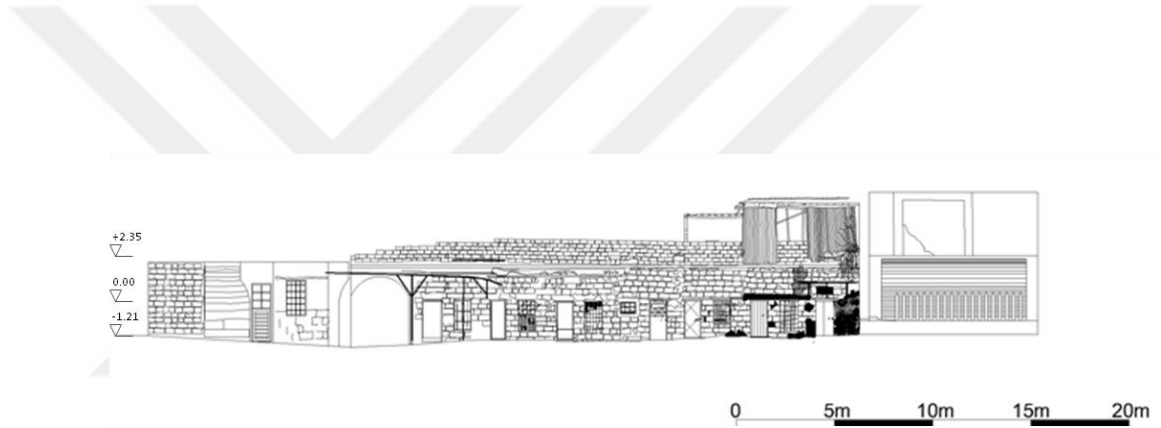
Şekil 6.12: Emir Ali Hanı Kuzey Cephe Kesiti (Principles of conservation & Restoration Öğrecileri 2014-2015, B.Beyhan tarafından düzenlenmiştir)

Şekil 6.13: Emir Ali Hanı Güney Cephe Kesiti (Principles of conservation & Restoration Öğrecileri 2014-2015, B.Beyhan tarafından düzenlenmiştir)

Şekil 6.14: Emir Ali Hanı Doğu Cephe Kesiti (Principles of conservation & Restoration Öğrecileri 2014-2015, B.Beyhan tarafından düzenlenmiştir)

Şekil 6.15: Emir Ali Hanı Batı Cephe Kesiti (Principles of conservation & Restoration Öğrecileri 2014-2015, B.Beyhan tarafından düzenlenmiştir)

Günümüze özgün konumunu koruyarak gelen tek revak güney revakı olup, doğu revakı sonradan yapılmış ve bunun da bir kısmı yıkılmıştır (Yazgan, 2005). Doğu cephesi tümüyle, batı ve güney cephesi ise üst katı tamamen ortadan kalkmıştır. Hanın doğu cephesi 1987 yılına kadar iyi korunmuş durumdadır (Çam,2006) (Şekil 16).

Şekil 6.16: Emir Ali Hanı Doğu Cephe Görünüş

Yapının doğu yönündeki duvar ve tonoz izlerinden yapının doğu kısmının planını çıkarmak mümkündür (Şekil 6.17). Buna göre, alt katta sekiz eyvan ve kırk bir oda bulunmakta olup alt katla ilgili bu rakam, “üst katında elli yedi, alt katında kırk üç odanın, üç mağaranın, bir havuzun, güney tarafında on iki dükkânın ve kuzey tarafında bir evinin bulunduğunu” işaret eden 1762 tarihli bir Şer’i Mahkeme Sicili’nin ifadelerini doğrulamaktadır (Güzelbey,1970).

Şekil 6.17: Emir Ali Hanı Doğu Cephe Yıkılan Mekânlar Görünüş

Alt kattaki mevcut oda sayısının kırk bir olarak belirtilmesi, kuzey yönde bulunan eyvanların iki tanesinin oda olarak düşünülmüş olmasından kaynaklanması muhtemeldir. Bu durum yapının plan değişikliğine uğramadığını gösterdiği düşüncesindeyiz.

6.2.2. İşlevsel Özellikleri

Şer'i Mahkeme Sicilleri'nde H.1175 / M.1762 yılında Emir Ali Hanı'nın alt katında kırk üç odanın, üç mağaranın, bir havuzun, güney tarafında on iki dükkânın ve kuzey tarafında bir evinin bulunduğu kayıtlıdır ancak bugün bu sayıda mekân mevcut olmayıp; otuz altı oda, beş eyvan, iki geçit, bir ahır, avlunun doğu yönünde yer alan bir büyük mağara ve batı cephede de caddeye açılan on sekiz dükkân ile toplam atmış üç mekan vardır (Şekil 6.18). Bunun yanında Şer'i Mahkeme Sicilleri'nde ise, toplam elli sekiz mekandan bahsedilmektedir. Ayrıca havuz yapısı da günümüze gelmemiştir (Çam, 2006).

Şekil 6.18: Emir Ali Hanı Doğu Cephe Yıkılan Mekânlar Görünüşü (Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivinden)

Zemin katı, 40.00 x 25.40 metre ölçüsündeki, dikdörtgen ve yaklaşık 1242 m² bir avlu çerçevesinde meydana gelmekte olup, cadde yönüne açılan tek katlı dükkânlardan oluşmuştur (Şekil 6.19). Şer'i Mahkeme Sicilleri'nde H.1175 / M.1762 yılında Emir Ali Hanı'nın Gaziantep'in en büyük hanları arasında yer almaktadır (Gaziantep Valiliği, 2005).

Şekil 6.19: Emir Ali Hanı Avludan Görünüm

Batı cephede yer alan on sekiz dükkân sivri beşik tonozlarla örtülmüştür. Cephenin güney köşesine yerleştirilen iki dükkânın doğu yönüne iki mekân daha yerleştirilmiş ve yuvarlak kemerler kullanılmıştır (Şekil 6.20).

Bunlardan bir tanesi 2.50 x 4.80 metre diğeri de çarpık planlı olarak düzenlemiş 2.10 x 2.10 metre ölçüsündedir. Doğrudan cadde yönüne açılan on sekiz dükkân ise, hafif çarpık bir plana sahip olup 1.30 x 2.00 ve 2.10 x 6.30 metredir.

Hana giriş batı cephe yönünde açılmakta olan bir büyük kapıdan sağlanmış ve bugün orijinal özelliğini yitirmiştir. Diğer kapılar gibi sivri veya yuvarlak kemerli olması beklenirken, bugün ahşap bir lentoya sahiptir.

Kapı, üst örtüsü düz tavan ve sivri beşik tonozla örtülmüş olan 3.20 x 9.60 metre derinliğindeki geçitle avluya bağlanmaktadır. Geçidin kuzey ve güney yönlerinde, kapı ve pencereleriyle geçide açılan, dört oda ve üst katla bağlantıyı sağlayan bir merdiven yer almaktadır.

Şekil 6.20: Emir Ali Hanı Batı Cephe

Güney-batı köşede bulunan mekânın geçide açılmış kapı ve penceresi sonradan kapatılarak batısındaki dükkân ile birleştirilmiştir. Odaların ebatları 2.20 x 2.30 metre ve 2.20 x 4.00 metre arasında olup, üst örtülerinde sivri beşik tonoz sistemi kullanılmıştır.

Bu mekânlardan iki tanesinin avluya bakan yönü 1.50 x 1.80 metre ölçüsünde düz atkı taşlı niteliksiz olan birer pencereleri daha vardır. Üç oda avluya bakan yöne birer pencereyle, güney doğu köşede bulunan oda ise iki pencereyle açılmıştır. Pencerelerde düz atkılı kemer sistemi kullanılırken, kapılarda basık kemer kullanılmıştır (Şekil 6.21, Şekil 6.22).

Şekil 6.21: Emir Ali Hanı Sivri Beşik Tonozlu Avlu Geçişi

Şekil 6.22: Emir Ali Hanı Batı Cephe

Batı yönde; yedi oda ve bir eyvan bulunmaktadır. Bu eyvan, güney yönde bulunan iki odaya geçit ve ışık sağlamaktadır. Kuzey yönü iyi korunmuş durumda olduğu halde batı yönde hem taş malzemenin kalitesi, hem de işçilik çok kötü durumdadır (Şekil 6.23, Şekil 6.24). Geçirdiği onarım ve tamiratlarla daha da kötü bir hal almıştır.

Şekil 6.23: Emir Ali Hanı Batı Cephe Detayı

Şekil 6.24: Emir Ali Hanı Batı Cephe İç Mekân Detay

Yapının doğu yönü 1980 yıllarında sağlam durumda iken, günümüzde tamamen yıkılmış vaziyettedir. Bununla birlikte, duvar ve tonoz izlerinden bu kanattaki oda durumu incelenebilmektedir (Şekil 6.25).

Altı oda, üç eyvan, bir geçit, bir merdiven ve ahırdan oluşmuştur. Bu mekânlar orijinal olmayıp, sonradan yapılmıştır. Bu kısım teknik ve malzeme bakımından diğer yönlerden tamamen ayrılmaktadır (Şekil 6.26).

Şekil 6.25: Emir Ali Hanı Doğu Cephe Görünüş

Şekil 6.26: Emir Ali Hanı Doğu Cephe Yıkılan Mekânlar

Kuzey, güney ve batı kısımlardaki mekânlar avluya düz atkı taşlı kapı ve pencerelerle açılır durumdayken bu mekanda yer alan odalar, dıştan basık kemerli olarak düzenlenen kapı ve pencerelerle dışarıya açılmaktadır. Ayrıca bu mekân diğer mekanlardan 1.50 metre kadar yüksek tutulmuştur.

Altı odanın bulunduğu mekân birer kapı ve birer pencereyle avluya açılmakta olup iç kısımlarında birer tane dolap nişi mevcuttur. Kapı ve pencerelerinin üzerinde, iki açıklığın ortasına denk gelecek şekilde yerleştirilmiş olan sivri kemerli küçük pencereler bulunmaktadır.

Kuzey köşe yönüne yerleştirilen ve 2.60 metre enindeki sivri kemerle, avluya açılan ahır, "L" şeklinde bir plana sahip olup doğu ve batı kolu iki çapraz tonozla, kuzey-güney yönünde uzanan kısmı ise biri bağımlı, diğeri bağımsız iki kesme taş ayağın üzerine oturan 1.90 metre açıklığındaki sivri kemerle iki sahına ayrılmış, sivri beşik tonoz ile örtülmüştür (Şekil 6.27, Şekil 6.28) .

Kayadan oyma, ahır olarak kullanılan mekân bir giriş açıklığına sahiptir. Bu mekâna geçiş güney köşede yer alan 2.10 x 11.30 metre ölçüsündeki diğer bir mekandan sağlanmaktadır. Bu mekânın üst örtüsü ise yükseklikleri birbirlerinden 1.00 metre kadar farklı olan üç adet sivri beşik tonoz ile örtülmüştür. Bu mekânın kuzeyinde bulunan odanın da üzeri kademeli olarak iki sivri beşik tonoz ile örtülmüştür (Şekil 6.29, Şekil 6.30).

Kayadan oyma ahır olarak kullanılan mekân avluya açılan hacimlerin arkasında yer almaktadır. Eski fotoğraflardan da görüldüğü üzere batı ve güney odaları dikdörtgen planlı olup düz atkı kemer sisteminin kullanıldığı kapı ve pencerelere sahiptir. Diğer hanlarda görülen geniş mekânlardan oluşan ahır bölümü Emir Ali Han'ında mevcut değildir.

Şekil 6.27: Emir Ali Hanı Kuzey, Güney ve Batı Cephelerden Görünüş

Şekil 6.28: Emir Ali Hanı Kuzey Cephe (Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivinden)

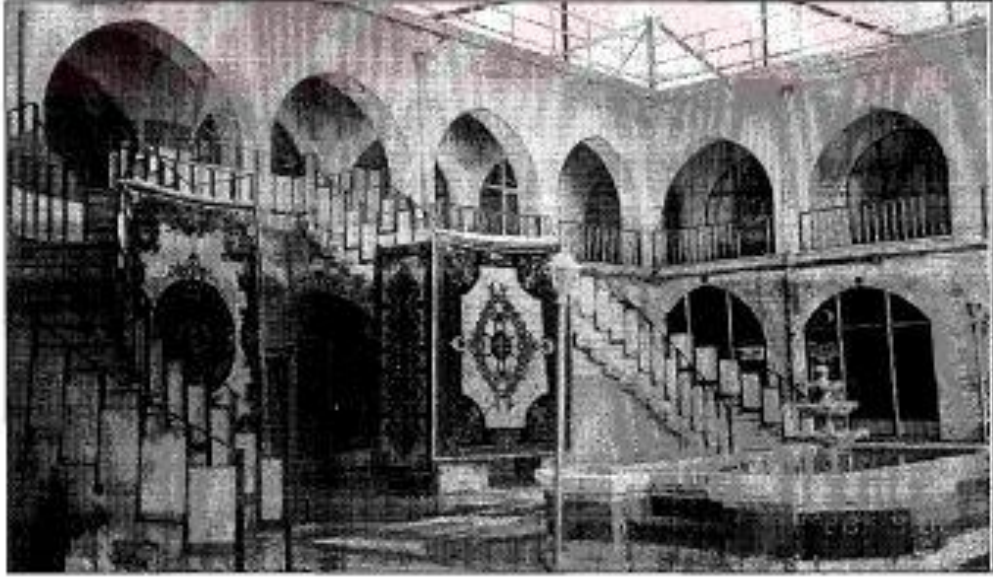

Şekil 6.29: Emir Ali Hanı Kuzey Cephe

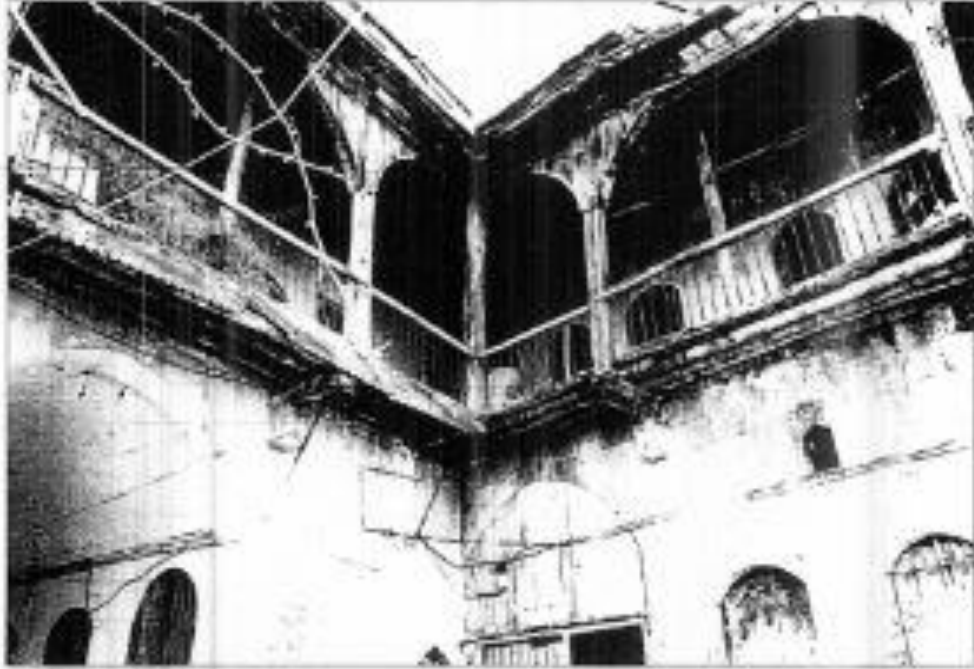

Şekil 6.30: Emir Ali Hanı Kuzey Cephe

Gaziantep’te bulunan Yeni Han ve Yüzükçü Hanı başta olmak üzere eğimli arazi üzerine kurulmuş olan hanlarda örneklerine rastlamak mümkün olduğu bilinmektedir ( ekil 6.31,  ekil 6.32).

Şekil 6.31: Yeni Han Görünüş (Gaziantep Kültür Envanteri - 2005)

Şekil 6.32: Yüzükçü Han Görünüş (Gaziantep Kültür Envanteri - 2005)

Doğu-batı yönünde sivri beşik tonozlarla örtülen odaların ölçüleri, 2.60 x 10.00 metre, 3.20 x 10.00 metre arasında değişmektedir. Yine doğu-batı yönünde sivri beşik tonozlarla örtülen ve avluya açılan üç eyvan bulunmaktadır (Şekil 6.33, Şekil 6.34).

Şekil 6.33: Emir Ali Hanı Doğu Mekânlar

İki eyvanın arasında üst kata çıkışı sağlayan bir merdiven bulunmaktadır. Merdiven 'in güney yönünde bulunan eyvan “L” şeklinde bir plana sahiptir. Eyvanların ise dükkân amacıyla yapılmış olabileceği kanısındayız.

Şekil 6.34: Emir Ali Hanı Doğu Mekânlardan Detay

Doğu köşede yer alan mekânın kapısı geçide, diğerleri de birer kapı ve birer pencere ile avluya açılmaktadır. Doğu köşedeki mekâna bitişik olan odanın kapısı dışarıya taşkın değildir biraz içeri alınmış ve burada yuvarlak kemer formu kullanılmıştır. Bu kısımda bulunan mekânlar, kuzey-güney yönünde sivri beşik tonozlarla örtülmüş, ölçüleri de 2.80 x 7.20 metredir. Ayrıca her mekânın kapı ve pencerelerinin iki açıklığı arasına yerleştirilmiş küçük pencereler yer almaktadır.

Şekil 6.35: Emir Ali Hanı Güney Cephe

Yapının Kuzey yönü, yedi oda ve bir eyvandan meydana gelmektedir. Birer kapı ve birer pencere ile avluya açılmakta olan oda ve eyvanın üzeri, kuzey-güney yönünde sivri beşik tonozlar ile örtülmüş olup ölçüleri 2.50 x 6.50 metre ve 2.80 x 7.30 metre arasında değişmektedir. Emir Ali Hanı'nın üst katına; Avlunun doğu yönünde bulunan iki merdiven ile çıkış sağlanmaktadır.

Şer'i Mahkeme Sicillerin de; H.1175 / N.1762 yılında bu hanın üst katında elli yedi odanın mevcut olduğu kayıtlıdır (Güzelbey,1970). Fakat bugün batı ve kuzey kanatlardaki hacimler tamamen yıkılmış olduğundan, şimdi bu katta sadece yirmi üç oda ile iki eyvan bulunmaktadır.

Güney yönü; on oda ve iki eyvandan oluşmuş 2.80 metre enindeki sekiz gözlü revaka açılmaktadır. Ayrıca batı köşede bazı duvar izlerinden de anlaşılabileceği üzere burada bir odanın daha olabileceğini düşünmek muhtemeldir. Bu mekânın revakı da özgün dokusunu kaybetmiştir (Şekil 36. Şekil 37).

Özgün dokusunu koruyan batı revakının güney batı köşesindeki kemer gözü gibi sivri kemerle avluya açılması gerekirken, bugün bu kemerler mevcut olmayıp sadece

kare planlı taş ayakları vardır. Üstten gelen ağırlık ahşap kirişler ile ayaklara aktarılmıştır.

Revak üzeri kiremit çatı ile örtülmüştür. Revakın gerisinde yer alan ve batı köşedeki iki odanın boyu ilk yapıldığı zaman 4.50 metre iken, bu mekânların boyu daha sonra 1.70 m. kadar hanın güneyinde yer alan başka bir yapının üzerine uzatılmış durumdadır.

Şekil 6.36: Emir Ali Hanı Güney Cephe Görünüş (Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 6.37: Emir Ali Hanı İkinci Katı Harabe Görünüm (Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Zemin kattaki mekânların ise, bu yapı ile bir bağlantıları yoktur. Bu ek kısmen sonradan yapıldığı hem yan duvarlardan, hem de sivri beşik tonozlu üst örtüsünden anlaşılmaktadır. Ölçüleri birbirlerinden farklı olan ve alttan kuzey-güney yönünde sivri beşik tonozlarla, üstten de kırma kiremit çatıyla örtülen bu mekânlardan doğu köşede bulunan giriş kapısıyla, diğer odalar ise birer kapı ve pencere ile iki eyvan ise sivri kemerlerle revaka açılmaktadırlar.

Bu eyvanların, hana dinlenmek için gelen yolcuların burada toplanıp dinlenme amacıyla yapılmış olabileceği kanısındayız. Revaka açılan kapı ve pencereler dıştan basık kemerli, içten düz atkı kemerlidir. Kapı ve pencerelerin üzerinde sivri kemerli küçük pencereler bulunmaktadır.

Doğu kanat; on üç oda ve bir merdiven koridorundan meydana gelmektedir. Burası güney yönden 1.50 metre yüksek tutulmuştur.

İki bölüm arasında geçişi, güney revakında yer alan altı basamaklı merdiven sağlamaktadır. Bu odalar, basık kemerli birer kapı ve pencereyle kuzey ve güney yönlerde genişlikleri farklı olan, revaka açılmaktadır. Bu mekânlarla, revakın bir kısmı sonradan ikinci defa özgününe uygun olmayacak bir şekilde tamir edilmiştir.

Özgün konumuyla günümüze kadar gelen mekânlar, bu kısmın güney tarafında bulunan dört oda ile merdivene ulaşmamızı sağlayan 1.30 x 4.50 metre ölçüsündeki küçük bir holden oluşmuştur. Üzerleri alttan düz toprak dam, üstten de kırma kiremit çatıyla örtülmüş olan bu odalarla hol, ahşap destekli 1.30 x 14.80 metre ölçüsündeki revaka açılmaktadırlar.

Üstten gelen ağırlık, bu desteklerle aşağı aktarılmıştır. Revakın zemini, kesme taş çıkmlarla zemin katın duvarından yaklaşık olarak 0.30 metre taşıntı yaparak revakın genişliği artırılmıştır, aynı durum diğer mekânlarda söz konusu değildir.

Özgün konumunu büyük ölçüde yitirmiş olan dokuz oda ise, yaklaşık olarak 2.80 x 30.50 metre ölçüsündeki revaka açılırlar. Revakın bugün üst örtüsü ve ahşap destekleri mevcut değildir, üzeri açık boş bir alan haline getirilmiştir. Bu revağın da diğer revak gibi ahşap destekli ve üzerinin alttan düz toprak damlı, üstten de kırma kiremit çatıyla örtülü olması muhtemeldi (Şekil 6.38, Şekil 6.39, Şekil 6.40).

Bu alanın kuzey yarısına daha sonra odalar yapılmıştır. Geniş revakın gerisinde yer alan dokuz odanın kapı ve pencereleri sonradan kapatılarak han ile bir bağlantıları kalmamıştır. Şimdi bu mekânların doğu duvarları yıkılarak, bu kat ile aynı seviyede olan caddeye açılan dükkân şekline dönüştürülmüştür.

Üzerleri ise diğer dört oda gibi düz toprak dam olmayıp, sonradan betonla kapatılmıştır. Bu kısımda yer alan on üç odanın ölçüleri 2.20 x 2.40 metre ile 3.40 x 5.50 metre arasında değişim göstermektedir. Revağa açılan kapı ve pencerelerin üzerinde birer küçük pencere bulunmaktadır.

Şekil 6.38: Emir Ali Hanı Üst Kat Revak Detayı(Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivinden)

Şekil 6.39: Emir Ali Hanı Tavan Detayı(Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivinden)

Şekil 6.40: Emir Ali Hanı Yıkılan Çatı Detayı (Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

6.3. Emir Ali Hanı'nın Fiziki Özellikleri

6.3.1. Yapım Tekniği ve Stil Özellikleri

Emir Ali Hanı yalın ve sade bir anlayışla inşa edilmiş olup yalnızca avlunun doğu kısmında avluya açılan mekânların ön duvarları kapı ve pencere kemerleri ile aynı hizaya denk gelecek şekilde sıralı siyah ve beyaz kesme taşlar ile örülerek hareketli bir görünüme kavuşmuştur (Şekil 6.41).

Şekil 6.41: Emir Ali Hanı Sıralı Siyah ve Beyaz Kesme Taş Düzen

Yapının özgün olarak inşa edilmiş bölümlerinde sarımtırak renkte küfeki kesme taş, sonradan yapıya eklenmiş olabileceği düşüncesinde olduğumuz doğu yönünde ise Alaüddevle Camii'nde olduğu gibi siyah ve beyaz kesme taşlar kullanılmıştır (Şekil 6.42, Şekil 6.43).

Şekil 6.42: Alaüddevle Camii Siyah ve Beyaz Kesme Taş Düzeni

Şekil 6.43: XX. yüzyıl başında Alaüddevle Camisi (Uğurluer, 2008).

Örtü sisteminde ise taş konstrüksiyonlu sivri beşik tonoz ile çapraz tonoz kullanılmış, düz toprak dama da yer verilerek bunlar üstten kırma kiremit çatıyla örtülmüştür. Kemer çeşidi olarak basık, yuvarlak ve sivri kemerler kullanılarak yapıya hareketli bir görünüm verilmiştir (Şekil 6.44).

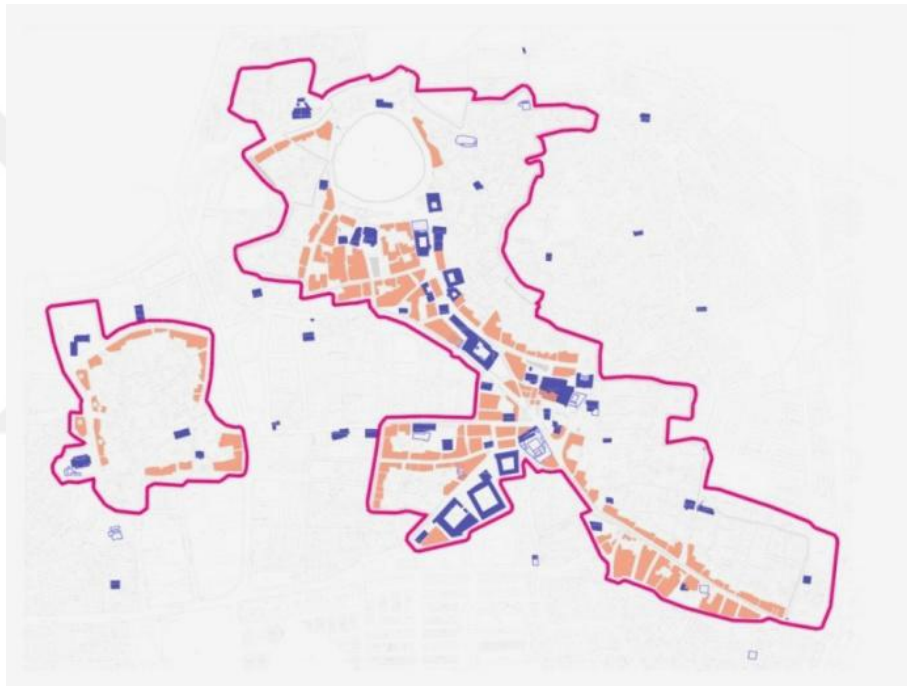

Şekil 6.44: Emir Ali Hanı Kullanılan Demir Detayları (Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivinden)

7. EMİR ALİ HANIN YAKIN ÇEVRE İLE OLAN İLİŞKİSİNİN İNCELEME VE DEĞERLENDİRMESİ

7.1. Emir Ali Hanın Günümüz Koşullarına Göre Değerlendirilmesi

Emir Ali Hanı ve Gaziantep ticaret yapılarının yapım yılları ve konumları incelendiğinde, Antep Kalesi'nin güneyinden başlayan dokunun biri Kilis - Halep diğeri Nizip yollarına bağlanan iki önemli aksın etrafında geliştiği görülmektedir. Aşağıda bulunan haritada Gaziantep kalesi ve ticaret yapılarının kale ve çevresinde yapılmış olduğunu görmekteyiz (Şekil 7.1).

Şekil 7.1: Gaziantep Kale ve Çevresi Ticaret Mekanları Gelişimi (Beyhan,2015)

Emir Ali Hanı da Gaziantep kalesi çevresinde konumlanmış olan hanlardan olması bakımından önem arz etmektedir. Gaziantep ticaretteki canlılığını yüzyıllar boyunca devam ettirmiştir bunun sebebi, Süveyş Kanalı'nın inşasına (1869) kadar, Anadolu'yu Basra körfezine bağlayan ticaret yolları üzerinde bulunmasıdır. Bu bölgelere dağıtım yapılacak değerli malların satışı, depolanması, korunmasının sağlanması için büyük yapılara duyulan ihtiyaç bu tür fonksiyonları içeren han, bedesten gibi büyük yapıların sayılarının artmasına neden olmuştur (Şekil 7.2).

7.1.1. Emir Ali Hanın İşlevselliği

Şekeroğlu mahallesin de halkın çok yoğun olarak bulunduğu ve birbirine bitişik yüzlerce iş yerinin bulunduğu dar bir cadde üzerinde bulunan Emir Ali Han uzun yıllar yapılaş amacına uygun olarak hizmet vermiştir. Günümüzde avlusu otopark, avluya açılan odalar ise depo olarak kullanılmaktadır. Güney Cephesindeki çeşitli dükkanlar ticari fonksiyonunu sürdürmektedir (Şekil 7.4, Şekil 7.5).

Şekil 7.4: Şekeroğlu Mahallesinde Emir Ali Hanı Görünüş

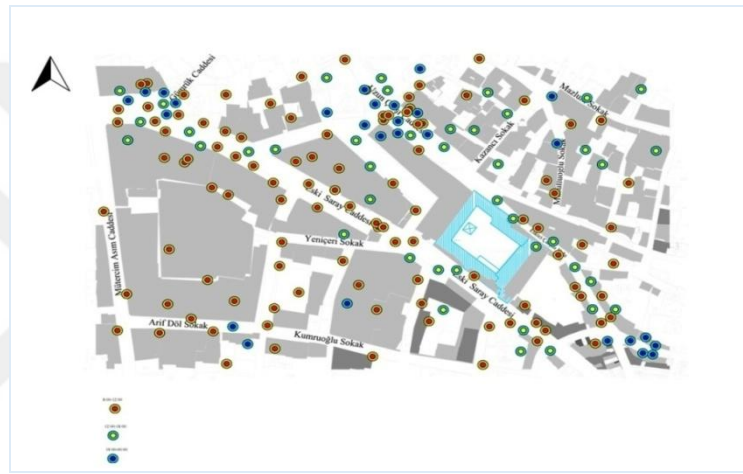

Şekil 7.5: Şekeroğlu Mahallesinde Emir Ali Hanı Güney Cephesindeki Çeşitli Dükkanlar

7.1.2. Emir Ali Hanın Erişilebilirliği

Kale ve çevresi sürekli olarak, sosyal, kültür ve ticari hayatın merkezi olma özelliği ile şehrin gelişimini direkt olarak etkileyen ana etkidir. Her dönem canlılığını koruyan bu merkez, zaman içerisinde gelişmiş ve kendisine bağladığı diğer küçük merkezlerle bir yol haline gelmiştir (Şekil 7.6, Şekil 7.7).

2004 yılı itibari ile Gaziantep’te Kültür Varlıklarına önem verilmeye başlanmış bu nedenle kale çevresinden başlayan Kültür Yolu Projesi oluşturulmuştur. Emir Ali Hanı da kültür yolu aksı güzergâhında bulunduğundan önem arz etmektedir.

Şekil 7.6: Emir Ali Hanı Konumu ve Gece-Gündüz Saatlerine Göre Yoğunlukları(Beyhan,2015)

Şekil 7.7: Emir Ali Hanı Konumu ve Yol Analizi (Beyhan,2015)

8. EMİR ALİ HAN'I'NIN YENİDEN DEĞERLENDİRMESİ

8.1. Emir Ali Hanı Anket Tasarımı

Şekeroğlu Mahallesiinde Bulunan Emir Ali Hanı'nın Mimari ve Şehirsel Özelliklerinin Araştırılması ve Yeniden Değerlendirilmesinde çok yönlü veri toplama yöntemlerinin kullanılmasıyla gerçekleştirilecek bir anket çalışmasına gereksinim duyulmuş ve araştırma sonuçlarının güvenilirliğinin sağlanması açısından da niceliksel olarak veri toplama tekniklerinin uygulanmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Niceliksel açıdan, on iki adet anket soruları çevre halkına uygulanmış elde edilen veriler analiz edilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmada kullanılan anket soruların belirlenmesinde; sorulması düşünülen soruların tipinin seçilmesi, sorularda bulunacak kelimelerin kısa, öz ve elde edilmek istenen bilgiyi doğru olarak içermesi, anket uygulaması esnasında dikkat edilecek noktalar anketlerin hangi ölçekte yapılacağıının belirlenmesi araştırma konusunun sınırlarının çizilmesi ve anketin kapasitesinin analizi gibi birçok faktör gözden geçirilmiştir.

Anket soruları uygulanacak kişileri sıkıkmaması ve anketi bilinçli bir şekilde cevaplamaları açısından kısa tutulmuştur.

Konu ile ilgili literatür taramaları yapılmış, kaynaklar gözden geçirilerek değerlendirilmiş ayrıca bu konuda uzman olduğu kabul edilen bazı araştırmacıların düşünceleri alınarak anket formu hazırlanmıştır.

Hazırlanan anketler pilot olarak 2 adet denek üzerinde uygulanarak muhtemel yanlış anlamaların düzeltilmesi ve soruların denekler tarafından daha anlaşılır hale getirilmesi için gerekli son düzeltmeler yapılmıştır.

Anket formunda iki bölümden oluşan sorular yer almaktadır. Birinci bölüm için 3 adet ikinci bölüm için 9 adet olmak üzere toplam 12 soru hazırlanmıştır.

Hazırlanan anket formu aşağıda belirtilmiş olan konularda bilgi edinmeyi amaçlamıştır. Bunlar;

- Emir Ali Hanı hakkında ne kadar bilgiye sahip olunduğu,
- Emir Ali Hanın güncel sorunları neler olduğu,
- Emir Ali Hanı ile ilgili neler yapılması gerektiği,
- Emir Ali Hanı restore edilmesi ve işlevlendirilmesi,

- Emir Ali Han'ın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması.

Yukarıda kısaca belirtilen maddelerin saptanmasında tek cevaplı, çoktan seçmeli ve deneklerin yorum yapacakları tarzda hazırlanmış farklı soru tipleri, çevre halkından 100 kişiye sorulmuştur. Anket formu EK-1' de verilmiştir.

8.2. Anket Çalışmalarının Gerçekleştirilmesi

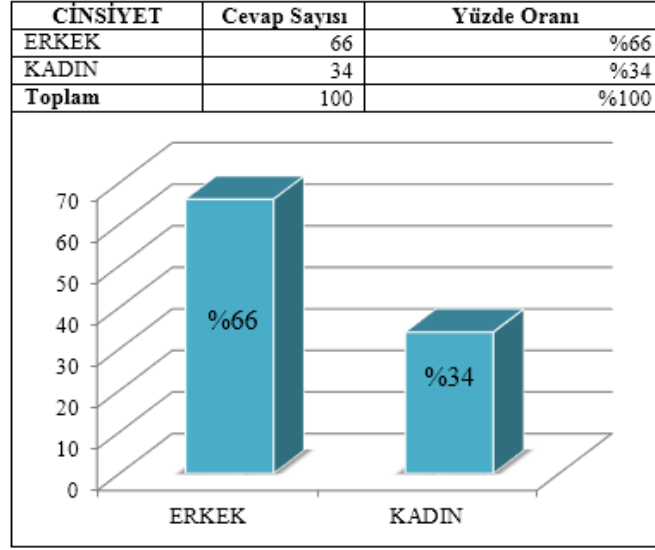
Anket uygulamaları 2015 Aralık tarihinde yapılmıştır. 100 adet etkinlik katılımcısının tamamı ankete katılmayı kabul etmiştir. Katılım oranı yapılan çalışma için oldukça yüksektir. Araştırmalardan elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirilmiştir. Çevre halkına uygulanan 12'şer soruluk standart formdaki anketler, bireylere sorulmuş, alınan cevaplar kaydedilmiştir. Anket sorularının ardından kişilere herhangi bir öneri veya görüşlerinin olup olmadığı sorulmuştur. Her bir anket 5-10 dakika arasında cevaplandırılmıştır.

8.3. Emir Ali Hanı Veri Analizi

Şekeroğlu Mahallesiinde Bulunan Emir Ali Hanı'nın Mimari ve Şehirsel Özelliklerinin Araştırılması ve Yeniden Değerlendirilmesi konusunda uygulanan anketler Statistical istatistik programının yardımıyla değerlendirilerek grafikler halinde gösterilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

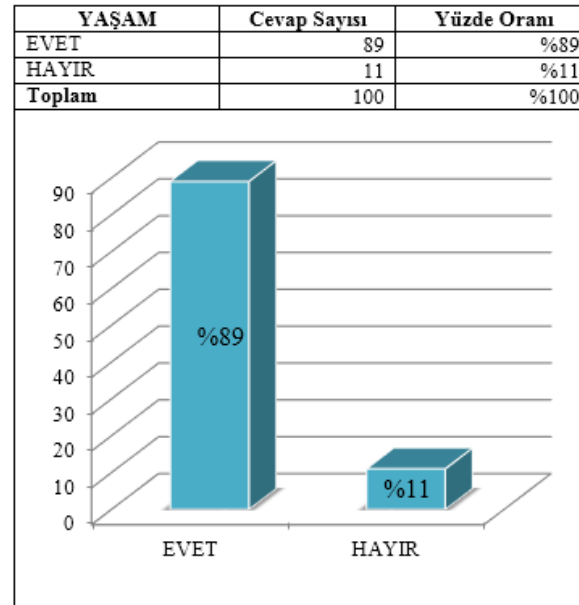
8.4. Anket Sonuçları

Şekeroğlu Mahallesiinde Bulunan Emir Ali Hanı'nın Mimari ve Şehirsel Özelliklerinin Araştırılması ve Yeniden Değerlendirilmesi konusunda uygulanan ankete 34 (%34) kadın ve 66 (%66) erkek olmak üzere toplam 100 kişi katılmıştır. Şekil 8.1'de, deneklerin cinsiyet dağılımları verilmiştir. Emir Ali Hanı'nın ticaret merkezinde yer alması sebebi ile anket sonucunda erkek cinsiyet grubu oranının dağılımının fazla oluşu beklenen bir sonuçtur.

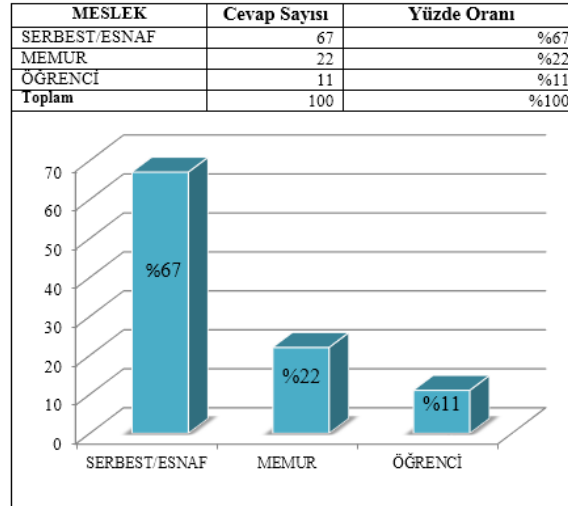
Şekil 8.1: Deneklerin Cinsiyet Grubu Dağılımları

Şekil 8.2’de, deneklerin Gaziantep’te yaşam ile ilgili dağılımları verilmiştir. Uygulanan anket sonuçlarında deneklerin %89’u Gaziantep’te yaşamaktadır. %11’lik kısmı ise Gaziantep’e gezi ya da alışveriş için gelmiştir. Emir Ali Hanı’nın turistik bir bölgede yer alması anket çalışmasından elde edilen veri dağılımlarının beklenen bir neticeye ulaşmasını sağlamaktadır.

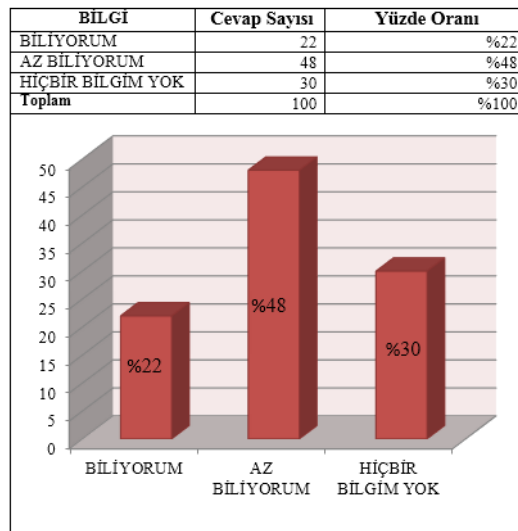
Şekil 8.2: Deneklerin Gaziantep’te yaşam dağılımları

Şekil 8.3’de, deneklerin meslek grupları ile ilgili dağılımları verilmiştir. Deneklerin %67’si serbest meslek sahiplerinden oluşmuş, %22’si memur olarak ankete katılmış, en az katılım ise %11 ile öğrenci grubundan oluşmuştur. Anket sonucunda beklenen veriler elde edilmiştir.

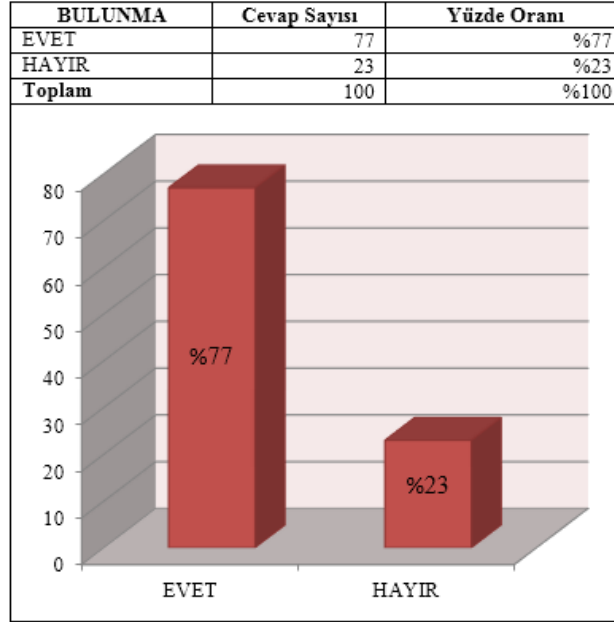
Şekil 8.3: Deneklerin meslek dağılımları

Şekil 8.4’de, deneklerin Emir Ali Hanı hakkında bilgileri ile ilgili dağılımları verilmiştir. Deneklerin %22’sinin Emir Ali Hanı’nı bildiği, %48’in az bildiği, %30’un hiçbir bilgisinin olmadığı verilerine ulaşılmıştır. Yapılan anket önerimizi desteklemektedir.

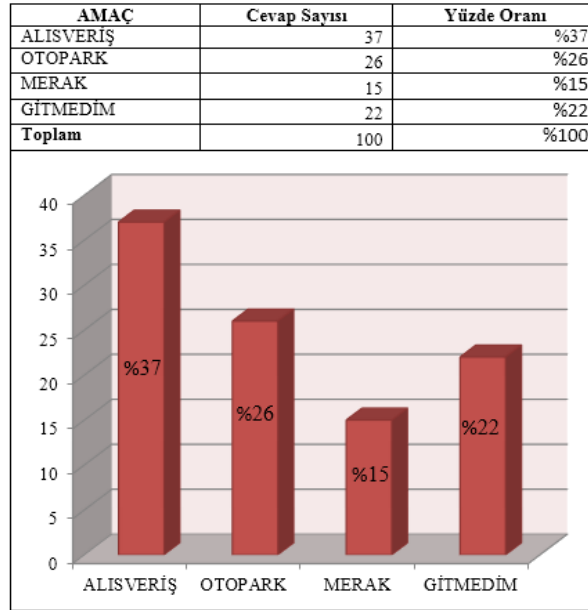
Şekil 8.4: Deneklerin Emir Ali Hanı hakkında bilgi dağılımları

Şekil 8.5’de, deneklerin Emir Ali Hanı’nda bulunma dağılımları verilmiştir. Buna göre deneklerin %77’sinin Emir Ali Hanın ’da bulundukları, %23’ünün ise Emir Ali Han’da bulunmadıkları yapılan anket sonucunda tespit edilmiştir.

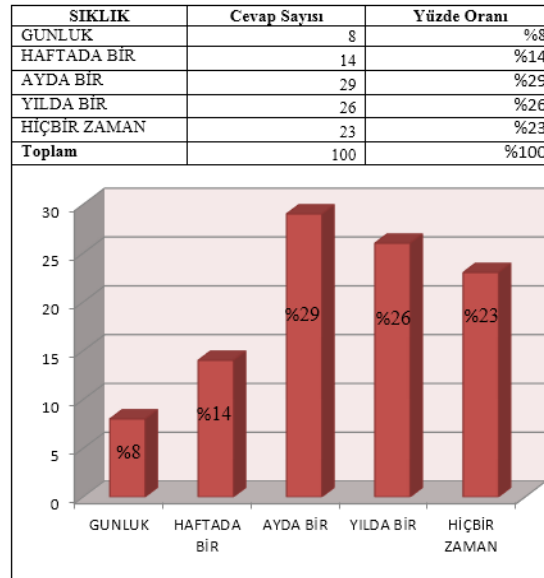
Şekil 8.5: Deneklerin Emir Ali Hanı’nda bulunma dağılımları

Şekil 8.6’da, deneklerin Emir Ali Hanı’na hangi amaçla gittikleri sorusuna verdikleri cevaplardan oluşmaktadır. Buna göre deneklerin %37’sinin Emir Ali Hanı ve çevresini ziyaret etme amacı alışveriş, %26’nın hanın otopark olarak kullanımı, %15’in merak amacıyla gittiği, %22’nin ise Emir Ali Han’da bulunmadıkları yapılan anket sonucunda tespit edilmiştir. Emir Ali Hanı’nın ticaret bölgesinde yer alıyor olması çoğunluğun alışveriş dağılımında olması yapılan ankette beklenilendir.

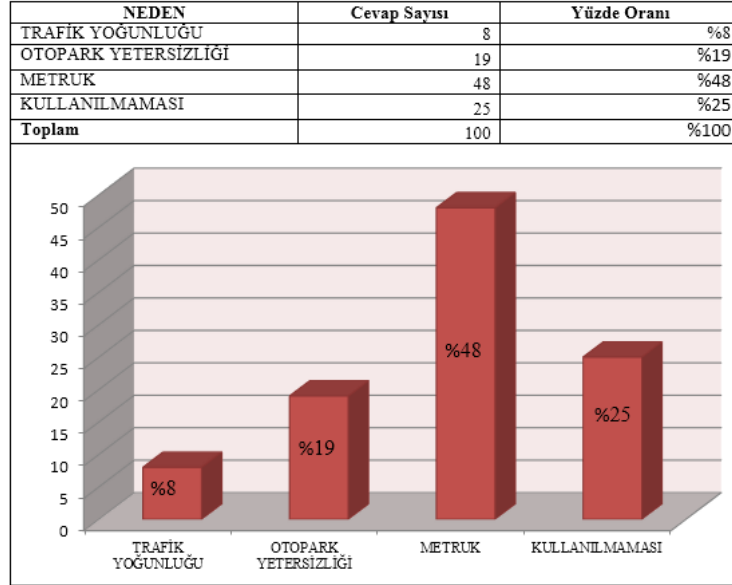
Şekil 8.6: Deneklerin Emir Ali Hanı'na hangi amaçla gittikleri

Şekil 8.7'de, deneklerin Emir Ali Hanı ve çevresine hangi sıklıklarla gittikleri sorusuna verdikleri cevaplardan oluşmaktadır. Buna göre deneklerin %8'inin günlük, %14'ün haftada bir, %29'un ayda bir, %26'nın yılda bir, %23'ünün hiçbir zaman şeklinde nihayetlendirdiği dağılım beklenen şekildedir.

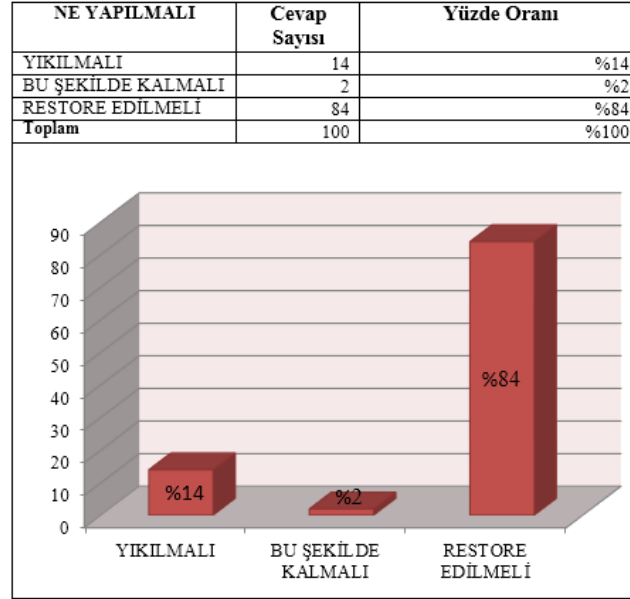
Şekil 8.7: Deneklerin Emir Ali Hanı ve çevresine gidiş sıklık dağılımları

Şekil 8.8’de, deneklerin Emir Ali Hanı’nın güncel sorunların neler olduğu ile ilgili sorulan soruların cevaplanmasıyla oluşan dağılım verilmiştir. Buna göre deneklerin %8’i trafik yoğunluğu, %19’u otopark yetersizliği, %48’ i metruk bir yapı olduğu , %25 kullanılmaması ile hanın güncel sorunları cevaplanmış ve dağılımı yapılmıştır. Anket sonucu beklendiği şekilde gerçekleşmiş en yüksek oran metruk bir yapı olmasıdır.

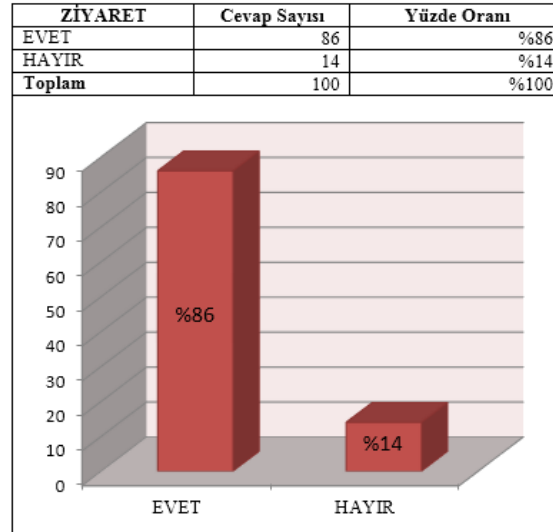
Şekil 8.8: Emir Ali Hanı güncel sorun dağılımı

Şekil 8.9’da, deneklere Emir Ali Hanı ile ilgili neler yapılması gerektiği sorulmuş soruların cevaplanmasıyla oluşan dağılım verilmiştir. Buna göre deneklerin % 14’ü yıkılmalı, %2’si bu şekilde kalması gerektiğini, %84’ün ise restore edilmesi gerektiği konusu Emir Ali Hanı ile ilgili yapmış olduğumuz öneriyi de desteklemektedir. Dolayısı ile yapılan ankette beklenen sonuç elde edilmiştir.

Şekil 8.9: Emir Ali Hanı ile ilgili yapılması gerekenler

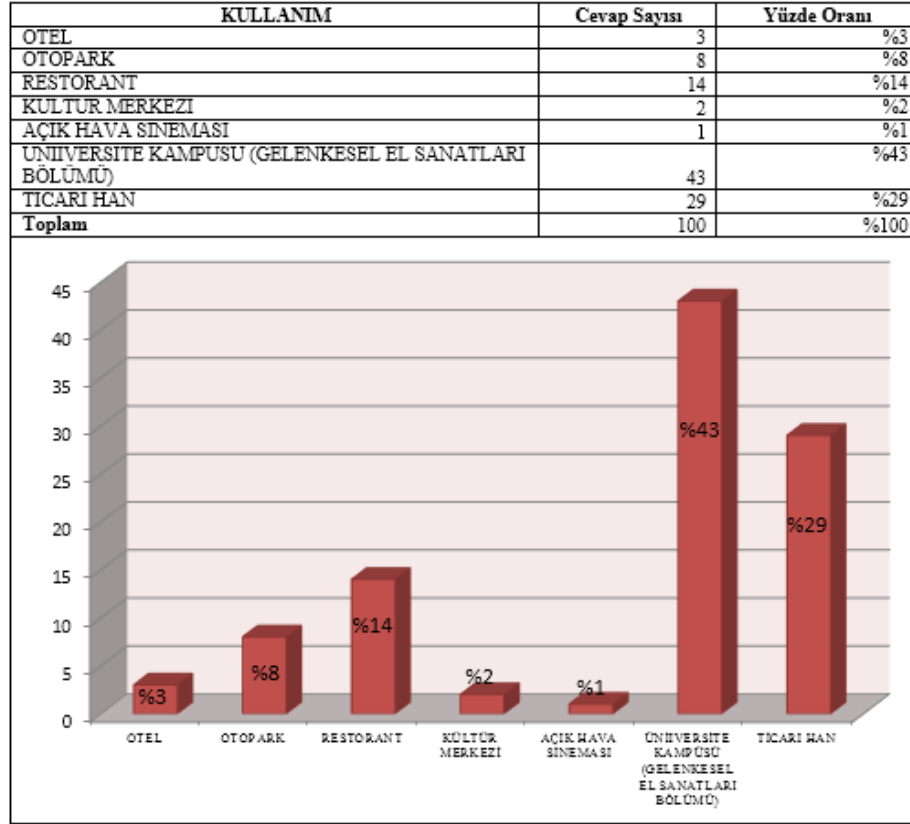
Şekil 8.10’da, deneklere Emir Ali Hanı Turistlere yönelik Geleneksel El Sanatlarının yapılacağı ve sergileneceği ticaret merkezine dönüştürülmesi ile ilgili verilerden oluşturulan dağılım verilmiştir. %86’sı evet , %14’ün hayır ile cevapladığı anket sonuçlanmıştır. Anket sonucu istendiği şekilde gerçekleşmiştir.

Şekil 8.10: Emir Ali Hanı ticaret merkezine dönüştürülmesi ile ziyaret edilme dağılımı

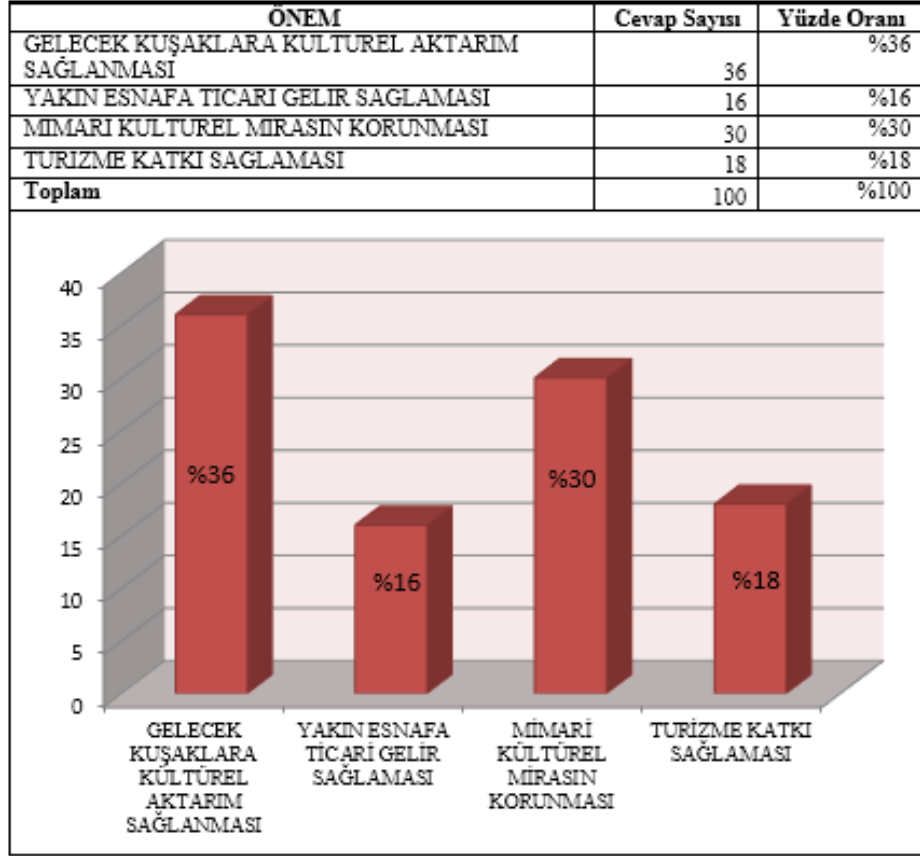
Şekil 8.11’de, deneklerin Emir Ali Hanı yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili dağılımları verilmiştir. %3 otel, %8 otopark, %14 restoran, %2 kültür merkezi, %1 açık hava müzesi, %43 üniversite kampüsü (Geleneksel El Sanatları Bölümü) olarak

yeniden işlevlendirme fikrimizi geliştirmiş ve anket sonucu istenilen şekilde gerçekleşmiştir.

Şekil 8.11: Emir Ali Hanı işlevlendirme

Şekil 8.12’de, deneklerin Emir Ali Hanı’nın yenilenmesi ile elde edilen kazanımların neler olacağı ile ilgili sorular sorulmuş elde edilen bulgular aşağıda yerini almıştır. Deneklerin %36’sı gelecek kuşaklara kültürel aktarım sağlanması, %16’sı yakın esnafa ticari gelir sağlanması, %30’u mimari kültürel mirasın korunması, %18’i ise turizme katkı sağlanması gerektiğini savunmuş, anket sonucu istendiği şekilde nihayetlenmiştir

Şekil 8.12: Emir Ali Hanı restore sonucu kazanımlar

9. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

9.1. Sonuç

Şekeroğlu Mahallesiinde Bulunan Emir Ali Hanı'nın Mimari ve Şehirselle Özelliklerinin Araştırılması ve Yeniden Değerlendirilmesi amacıyla Emir Ali Hanı ve çevre alanında anket uygulanmıştır. Aşağıda uygulanan anketlerin değerlendirme sonuçları özet bir şekilde verilmiştir.

- Anket çalışması 34 kadın, 66 erkek olmak üzere toplam 100 kişiye uygulanmıştır.
- Deneklerin çoğunluğunun Gaziantep'te yaşadığı tespit edilmiştir.
- Deneklerin çoğunluğu serbest meslek sahiplerindendir.
- Deneklerin çoğunluğunun Emir Ali Hanı'nı az bildiği tespit edilmiştir.
- Deneklerin çoğunluğunun Emir Ali Hanı ve çevresinde bulunma sebebinin alışveriş olduğu tespit edilmiştir.
- Deneklerin çoğunluğunun Emir Ali Hanı'na gidiş sıklıklarının ayda bir olduğu tespit edilmiştir.
- Deneklerin çoğunluğu Emir Ali Hanı'nın güncel sorununu metruk bir yapı olarak belirlemiştir.
- Emir Ali Hanı ile ilgili yapılması gerekenin deneklerden elde edilen verilere göre restore edilmesi gerektiğidir.
- Deneklerin çoğunluğundan elde edilen verilere göre Emir Ali Hanı'nın Turistlere yönelik Geleneksel El Sanatlarının yapılacağı ve sergileneceği ticaret merkezine dönüştürülmesi tespit edilmiştir.
- Deneklerin çoğunluğundan elde edilen verilere göre Emir Ali Hanı'nın yenilenmesi ile elde edilen kazanımın gelecek kuşaklara kültürel aktarım sağlanması olduğu tespit edilmiştir.

Gaziantep'te yüzyıllar boyunca yoğun yaşanan ticaret hayatı düzenli bir ticaret ortamı meydana getirmiş ve bu ortam da güvenlik sebebi ile kale ve çevresinde şekillenmiştir. Bu ticaret yapılarının Kalenin güneyinde yer alması kent ticaretinin bu yönden başlayarak geliştiğini göstermektedir.

Gaziantep kültürel mirasında önemli bir yere sahip, ticaret mekânlarından biri olan hanların, güncel ihtiyaçlara cevap verebilen uygun bir işlev verilmesi amaçlanmalı, tarihi önemini ve özelliklerini ön planda tutan, bu özellikleri bilinçli bir şekilde koruma altına alan, zarar vermeyen önerilerin uygulanmasına öncelik verilmelidir.

Kültür Tarihimizin önemli yapılarından olan hanlar, ekonomik sebepler başta olmak üzere gerekli bakım ve onarım çalışmalarının yapılamaması, fiziki durumlarına uygun kullanılmaması, geçirdiği evreler neticesinde bozulma ve tahrip olmaya mahkûmdurlar. Bir tarihi yapının yaşatılabilmesi için işlevselliğin mutlaka sürdürmesi gerekmektedir. Ancak koruma-kullanma dengesi içerisinde yeniden değerlendirilerek yaşatılmaları mümkündür. Yapının fiziksel olarak sürekliliğinin sağlanması ancak bu yolla mümkün olabilmektedir. Yapının sürekliliği için öncelikle mekânsal organizasyon ile kullanıcının ihtiyaçların sorgulanması gerekmektedir. Mekân, işlev ve kullanıcı uyumu sağlandıktan sonra ancak tarihi bir yapının gelecek kuşaklara aktarımı sağlanacaktır.

Yeniden işlevlendirme esas alınırken yapının mimari özellikleri yanında şehrsel özelliklerinde önemli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda yapıya yeni bir kullanım getirilirken, yapının çevre ile olan ilişkisinin önem arz etmekte olduğu, yeniden değerlendirmenin ise bu kriterlere uygun olarak yapılması gerektiği unutulmamalıdır. Tüm bunların sonucunda, yapılar bütün olarak ele alınmalı ve yeni işlev önerisi getirilirken yapının dokusu, kendisi ve çevresi ile olan ilişkisi dikkate alınarak sonradan yapılacak olan ve karakteristik özellikleriyle bağdaşmayan eklere izin verilmemelidir.

Tarihi kültür varlıklarımızdan olan hanların önemini vurgulamak ve kentleşme süreci ile yok olmasına ya da önemini yitirmesini önlemek amacıyla Emir Ali Hanı çalışma konumuz olmuş, yeni işlev önerileri getirerek yeniden canlandırılması hedeflenmiştir.

Bu çalışmada ticaretin gelişimi ile birlikte Gaziantep kent ölçeğinde ticaret bölgesinin bütününü oluşturan olgular araştırılmıştır. Hanlar dönemsel gelişimi ve farklılaşan plan tipolojileri ile anlatılmış Gaziantep hanları mekânsal konumu yönünden incelenmiş özgün durumları araştırmalar doğrultusunda tespit edilmiştir.

Emir Ali Hanı günümüz koruma anlayışı içinde müdahale biçimleri, kullanım amaçlarının neler olabileceği değerlendirilerek, yapı ile ilgili uygun olabilecek işlevler yapılan anket çalışması ile belirlenmiştir.

Ticari alandaki yüksek gelir sağlamak amaç ve baskısına bağlı olarak, modern yapılaşma tarihi han yapılarını tehdit ettiği düşüncesindeyiz. Geleneksel Gaziantep

Hanları günümüzde özgün niteliklerinin bir kısmını yitirmiş durumdadır. Emir Ali Hanı'nın gerekli duyarlılık ve hassas bir yaklaşım ile korunmadığı var olan kısmının bilinçsizce kullanıldığı, özgün dokusunu kaybederek tahribata uğradığı gözlemlenmiştir.

Bölgede inşa edilmiş hanlar, Emir Ali Hanı ve çevresinin yüzyıllar boyunca ticaret alanı olarak kullanılmış olduğunun göstergesidir. İl Özel İdare, Belediye, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarıyla beraber yenilenen tarihi yapıların bir fonksiyon verilerek yaşatılmaya çalışılması güzel bir uygulama örneği teşkil etmektedir. Emir Ali Hanın acil müdahale ile koruma altına alınması ve restorasyon çalışmalarına başlanması gerekmektedir.

Bu restorasyon uygulamaları arasında yer alan Şekeroğlu Mahallesi kuzeyde Tışlaki, doğuda Türktepe, güneyde Karatarla, batıda Karagöz ve Seferpaşa mahalleleri arasında kalan bölgede bulunmaktadır. Ayrıca Zincirli Bedesten, Elmacı Pazarı ve Bakırcılar çarşısı ticarete yönelik faaliyetlerin gerçekleştirildiği mekânlar olup Emir Ali Hanı'nın da tam olarak bu güzergâhın bütününde bulunması ona yeniden ticari bir fonksiyon verilmesi fikrimizi doğurmuştur.

Şekeroğlu mahallesinde bulunan Emir Ali Hanı ve diğer ticaret yapıları yapım yılları ve konumları araştırıldığında, Antep Kalesi'nin güneyinden başlayan dokunun biri Kilis - Halep diğeri Nizip yollarına bağlanan iki önemli aks etrafında geliştiği görülmektedir.

Ticaret yapılarının kale ve çevresinde gelişmesi Anadolu kentlerinin bir özelliğidir. Güvenlik kaygısı ve bölgenin değerli mallarının ticaretinin yapılmasına bağlı bir sonuç olduğu kanısındayız.

Yapılan incelemeler sonucunda Şekeroğlu mahallesinde bulunan Emir Ali Hanı'nın birçok odadan ibaret olması, yükseklik ve mekân dağılımı, geniş bir avluya sahip olması ve yeniden değerlendirmesinin önem arz ettiği yapılan anket sonucunda belirlenmiştir.

Günümüz planlama yaklaşımında görüldüğü gibi tarihi dokularla gelişme alanlarını ayrı düşünerek yapılan çalışmalar bugüne kadar bir sonuç vermemiştir. Bu nedenle doku içindeki sorunu çözmek için sadece yakın çevre ilişkisinin değil, dokunun kentsel ilişkilerinin de kurulması gerekmektedir. Bu yaklaşım özellikle ulaşım sorununun çözümünde “olmazsa olmaz” bir koşuldur. Çünkü tarihi dokularımız, yaya ve atlı dolaşımına göre tasarlandıkları için, çoğu zaman, taşıt trafiğine olanak vermemekte; bu ise taşıt ile belli bir noktaya kadar ulaşılmasını zorunlu kılmaktadır.

Şehir merkezinde önemli bir stratejik konuma sahip olan Emir Ali Hanı'nın, sorunun çözümünde öncelikli olarak anket çalışmaları neticesinde doku içindeki işleve ve kullanıcıların kim olacağına karar vermek, bu bağlamda korumaya yönelik tasarım ilkelerini geliştirmek ve uygulamak gerekmektedir. Ancak tüm bunlar yapılırken yapıların tarihi yaptığı ev sahipliğine saygı duyarak, yapıların özgün durumunu yitirecek uygulamalara tabii tutulmaması gerekmektedir.

9.2. Öneriler

Şekeroğlu Mahallesinde Bulunan Emir Ali Hanı'nın Mimari ve Şehirselleşmelerinin Araştırılması ve Yeniden Değerlendirilmesinde çok yönlü veri toplama yöntemleri kullanılarak bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Yapılan anket çalışmasında amacımız Emir Ali Hanın yeniden değerlendirilmesinde halkın karşı çıkacağı ya da benimsemeyeceği hiçbir uygulamanın bizi başarıya ulaştırmayacağıdır. Uygulanan anket istendiği şekilde sonlanmış ve önerilerimizi geliştirmiştir.

Gelecekle ilgili kaygılar taşıyan toplumlar geçmişten vazgeçemez. Geçmiş her zaman bugünü geliştirip, geleceğin belirlenmesine yarayan tek bir hazine olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel mirasa sahip çıkılması toplumun ideolojik bir tavır içine girmesi demektir. Belirli bir bilme ve kavrama süreci içinde elde edilen kültürel mirasa sahip çıkmak, bilinçlenmek anlamına gelmektedir.

Kültürel değerlerimize sahip çıkmak, öncelikle bu topraklar üzerinde yaşamış ve yaşayan halkların kültürlerine de saygı duymak demektir. Yerleşim yerlerinin eskiliği ve sürekliliği açısından Anadolu, dünyada benzersiz bir yere sahiptir. Anadolu'nun tarihi göçebe yaşayan toplumlarla, küçük devletlerin yükseliş ve çöküşlerinin tarihi olmuştur. İnsanlık tarihinin kültür ve uygarlık gelişimini gösteren kültür tarihi ve şehirlerin sahip oldukları tarihi dokuların gelecek kuşaklara aktarımı, şehrin tarihini, yaşanmışlığını, milli kimliğini ve kültürünü yansıtmak için Emir Ali Hanı hakkında öneriler gerçekleştirilmiştir.

Kentselleşmenin getirdiği olumsuzluklar nedeniyle kültür tarihimizi yansıtan geleneksel doku kaybolmakta farklı dönemlerde farklı amaçlarla kullanılmakta ya da kaderine terk edilmektedir. Kültür tarihimizin önemli yapıtları yeniden değerlendirilip işlevlendirilmelidir. Kentler, fiziki yapılaşmış çevre ve içinde barındırdıkları toplumsal, kültürel çevre ile bir bütün oluştururlar. Sürekli değişim ve gelişim halinde olan toplum ilişkileri, kentsel dokunun da yeniden tanımlanmasına, üretilmesine neden olur. Tarihi

kentsel dokuyu oluşturan kullanımlar, bulundukları dönemin sosyal, ekonomik gereksinimlerini karşılamak üzere yapılmışlardır.

Değişen yaşam biçimleri, yönetim yapısı, kapital gücü, nüfus artışı, göçler vb.leri farklı istemler doğurmuş ve farklı yaşam mekânlarının oluşmasına neden olmuştur. Bu değişim ve gelişim sürecine koşut, tarihi kentsel dokuların da günümüz gereksinimlerini karşılaması ve çöküntü alanları haline dönüşmemesi için çevre ve yaşam kalitelerinin artırılması gerekmektedir.

Bu amaçla geçmişle gelecek arasında bir köprü kurarak, kimlik olgusunu koruyan, koruma, geliştirme, yenileme amaçlı çözüm önerileri üretilmesi zorunludur. Tarihi geçmişimizde belirli bir kullanım amacı ve işleve sahip olan yapıtlar günümüzde aynı veya farklı işlevler ile kullanılabilir. Tarihi bir yapının toplum yaşamıyla bütünleşmesinin gereği olan kullanım için, yapıt her an göz önünde ve denetim altında olmalıdır.

Kullanıcılar tarafından tahribata neden olabilecek bozulmalar karşısında önlem alınması sağlandığı zaman yeniden kullanım birçok durumda olumlu ve geçerli bir yoldur. Ancak bilindiği gibi tarihi yapılar belli bir amaca yönelik yapılmış olup günümüz olanaklarına sahip değildir. Bu sebeple mekâna yeni işlevler verilirken, özgün halinin muhafaza edilip yapıda herhangi bir bölümün yıkılmamasına, malzemelerin zarar görmemesine dikkat edilmesi gerekmektedir.

Yapılacak olan müdahalelerde Emir Ali Hanı ayakta tutmak için, yıkılan kısımların yeniden yapımında biçimsel bütünlüğü korumak, yeni eklerle işlevliğini sağlamak amaçlanırken bir dönemin mimari etkilerini, yapım tekniklerini, sosyal yaşamını açıklayan bir belge niteliğinde olduğunun unutulmaması gerekmektedir.

Emir Ali Hanı'nın sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik anlamında yeni işlevler geliştirmek amacıyla uygulanan anket çevre halkına uygulanmıştır.

Anket sonuçlarına göre Emir Ali Hanı çevresi halkı hanın Gaziantep geleneksel el sanatları ürünlerinin sergileneceği ve atölye çalışmalarının yapılacağı mekân olarak yeniden işlevlendirilmesi gerektiğini, gelecek kuşaklara aktarımın ancak bu şekilde sağlanabileceğini düşünmüştür. Elde edilen veriler doğrultusunda yapılacak restorasyon çalışmalarının hızlandırılması önem arz etmektedir. Anadolu'nun birçok yerinde var olan, özgün amacına hizmet veremeyen hanlar için düşünülebilecek alternatif bir kullanımın yararları ortaya konmuştur.

Kale ve çevresi sürekli olarak, sosyal, kültür ve ticari hayatın merkezi olma özelliği ile şehrin gelişimini direkt olarak etkileyen ana etkidir. Her dönem canlılığını

koruyan bu merkez, zaman içerisinde gelişmiş ve kendisine bağladığı diğer küçük merkezlerle bir yol haline gelmiştir.

Şekeroğlu mahallesin de halkın çok yoğun olarak bulunduğu ve birbirine bitişik yüzlerce iş yerinin bulunduğu dar bir cadde üzerinde bulunan Emir Ali Han uzun yıllar yapılış amacına uygun olarak hizmet vermiş ancak günümüzde otopark olarak kullanılmaktadır.

Uygulanan anket sonuçlarına göre deneklerin çoğunluğundan Emir Ali Hanı ve çevresinde bulunma sebebinin alışveriş olduğu, Emir Ali Hanı'nı az duyduklarını, restore edilip Geleneksel El Sanatları Sergi ve Uygulama alanı olabileceği ya da Üniversitelerin Geleneksel El Sanatları ile ilgili Kampüsü olarak işlevlendirilmesi gerektiği tespit edilmiş ve önerilerimiz yapının acil müdahale ile korunmaya alınması, gelecek kuşaklara aktarımın sağlanması, çevre halkına yarar sağlanabilmesi amacı ile bu doğrultuda gelişmiştir.

Emir Ali Han'ı turistik bir işlevle, el sanatlarını canlandıran, atölyelerini de içince barındıran, geniş avlusuyla ön plana çıkan, aynı zamanda üretilen el sanatlarının pazarlamasını da sağlayan bir merkeze dönüştürülmesi Gaziantep'in turizm ve ticareti açısından da büyük bir önem arz etmektedir. Böylelikle Şekeroğlu Mahallesinde bulunan diğer tarihi ticaret yapıları ile bütünleşip Gaziantep ekonomisine katkıda bulunacak yeniden değerlendirilmesi ile tarihin izlerini ve kültürümüzü gelecek kuşaklara aktarımı sağlanacaktır.

Emir Ali Han yapılmış olduğu dönemin kültür izlerini yansıtan mekân anlayışları ile korunması ve bu mekânlara yeni işlevler verilmesi, tarihe geçmişe saygı ile beraber gelecek kuşaklara aktarımı için çok önemlidir. Oysa konaklama hanı olarak inşa edilmiş olan Emir Ali Han, kaderine terk edilmiş günümüzde özgün işlevini yitirmiş ve otopark olarak kullanımı devam etmiştir.

Gaziantep'te ticarete yönelik faaliyetler Osmanlı döneminde şehrin yaşamsal etkinliği olarak şekil almıştır. Halep'ten gelen ticari malların Gaziantep üzerinden dağıtılması ve satışa çıkarılması, dördüncü bölümde belirttiğimiz üzere önemli yol ağları üzerinde konumlanması, tarıma elverişli bir toprağının olması gibi özellikler her dönemde ticaret etkinliklerinin canlı olmasına neden olmuş ve önem kazanmıştır.

Gaziantep'in gelişimi ve Osmanlı şehirleri arasında önemli bir konuma yükselmesi ticaret faaliyetlerinin gerçekleştirildiği mekânlardan olan hanlar, bedestenler, çarşılar ve bu mekânların bir araya gelerek zaman içinde oluşturdukları geleneksel doku, ticaret merkezlerini meydana getirmiştir.

Ticaret mekânlarının oluşumundan önce halk kendi evinde el emeği göz nuru ile el sanatı ürünlerini meydana getirmiş bu ürünlerin ticaretlerini ise kendi aralarında yapmışlardır. Ancak ticari faaliyetlerin bu gelişimi ile oluşan ticaret merkezleri bu el sanatı ürünlerine de ev sahipliği yapmıştır. Bu sebeple yapılan çalışmamızda Emir Ali Han bu faaliyetlerin devamının sağlanabileceği ya da bu ürünlerin sergilenebileceği bir mekân olarak işlevlendirilebilir.

Dördüncü bölümde bahsettiğimiz üzere Gaziantep geleneksel el sanatı ürünleri sedefçilikten bakırcılığa, kutnuculuktan aba dokumacılığına, yemenicilikten el dokumacılığına, el işlemeciliğinden Antep işine kadar çeşitlilik sunması bakımından önem arz etmektedir. Emir Ali Hanı'na işlev verilirken tüm bunlar göz önüne alındı.

Günümüzde tarihi Emir Ali Hanı sosyal yaşantımızda yalnızlığa terk edilmiştir. Emir Ali Hanı yaptığımız araştırmalar ve anket çalışmalarından elde ettiğimiz bulgulara göre Emir Ali Hanı yeniden işlevlendirme önerilerimiz gerçekleşmiştir. Özgün dokunun korunması doğrultusunda restorasyon çalışmalarıyla günümüz koşullarına uygun hale getirilerek Gaziantep Geleneksel El Sanatı Ürünlerinin sergisine ev sahipliği yaparak Gaziantep çarşı kültürüne de katkı sağlayacak şekilde sosyal yaşama dahil edilmelidir.

Yapılan araştırmalar neticesinde Gaziantep turizm potansiyeli bakımından zengin olan çarşı gezilerinde Emir Ali Han böylece yerini alacaktır. Yeniden kullanımını sadece basit bir işlevle değil, Gaziantep kültürünü ve işlemecilik sanatını sergi ve tanıtımının yapılabilmesi bir müze olarak işlevlendirildiği takdirde, Emir Ali Han tüm Gaziantep halkının ve bölgeye gelen turistlerin Gaziantep işleme sanatını uygulamalı olarak göreceği ve öğreneceği uygulamalara katılıp dersler alabileceği, yapılan ürünlerden satın alabileceği bir mekân haline gelecektir.

Bu amaçla yapının zemin katı el sanatı ürünlerinin sergilendiği mekânlardan oluşacaktır. Aynı zamanda dükkânların aydınlatma işlemleri ile beraber gece bile sergilerin görülebileceği vitrinlere dönüştürülmesi ile satış alanlarının da bulunduğu ilgi ve dikkat çeken mekân etkisi yaratılacaktır. Üst kat mekânları ise toplantı salonları ve el işlerinin uygulamalı olarak ders verileceği mekânlardan ibaret olacaktır.

Şekeroğlu mahallesin de halkın çok yoğun olarak bulunduğu ve birbirine bitişik yüzlerce iş yerinin bulunduğu dar bir cadde üzerinde bulunan Emir Ali Han uzun yıllar yapılaş amacına uygun olarak hizmet vermiş ancak günümüzde otopark olarak kullanılmaktadır. Günümüzde hiç bir bakım ve onarım çalışması yapılmayan hanın, duvarlarının büyük oranda yıkıldığı gözlenmektedir.

Özel mülk olan tarihi han, bir an önce bakım ve onarımdan geçirilmezse, tamamen yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Emir Ali Hanı her ne kadar özel mülkiyete ait olsa dahi bu çalışma kapsamında kentin bir parçası olan tarihi mirasımız Emir Ali Han'ın da bu çalışma kapsamına alınması gerektiği kanısındayız. Ticari alandaki yüksek gelir sağlamak amaç ve baskısına bağlı olarak, modern yapılaşma tarihi han yapılarını tehdit ettiği düşüncesindeyiz.

Geleneksel Gaziantep Hanları günümüzde özgün niteliklerinin bir kısmını yitirmiş durumdadır. Emir Ali Hanı'nın gerekli duyarlılık ve hassas bir yaklaşım ile korunmadığı ve her geçen gün özelliklerini kaybetmekte olduğu gözlemlenmiştir.

Günümüzde Kültür yolu projesi içerisinde yer alan Emir Ali Hanın proje içinde değerlendirilip çevresi ile beraber ele alınması gerekir. Çünkü şehrin geleneksel dokusu ile bütün olduğu görülmektedir. Bakım ve onarım çalışması yapılmayan kaderine terk edilen Emir Ali Hanın, duvarlarının büyük oranda yıkıldığı gözlenmektedir. Özel mülk olan tarihi han, bir an önce bakım ve onarımdan geçirilmezse, tamamen yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır.

Emir Ali Han'ın yok olmaktan kurtarılması ve günümüze kazandırılması açısından restorasyon çalışmalarının biran önce başlaması ve turistlerin gezi güzergahında yer alması Korumanın ve yeniden değerlendirmenin başarıya ulaşmasını sağlayacak, ekonomik canlanmanın yaratılması, bölgeye gelen ziyaretçilerin alanda fazlaca vakit geçirmelerini sağlayacak aktivite çeşitliliğinin sağlanması amaçlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Aslanapa, O., 1984, “*Türk Sanatı I – II*”, Kervan Yayınları, İstanbul
- Akozan, F., 1963, “*Türk Han ve Kervansarayları*”, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, C.1, İstanbul.
- Ağar, P., 2009, “Lala Mustafa Paşa Hanı Koruma Sorunları”, *Kadir Has Üniversitesi Fen Bilimleri Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Altıngöz, İ., 1999, “*Dulkadir Eyaletinin Kuruluşunda Antep Şehri*” (XVI. Yüzyıl), Cumhuriyet’in 75. Yılına Armağan Gaziantep, Gaziantep Üniversitesi Vakfı Kültür Yayınları, Gaziantep.
- Baş, A., 1989, “Beylikler Dönemi Hanları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Konya.
- Ceylan, O., 1989, “Geleneksel Türk – Osmanlı Çarşı Yapılarının Oluşumu, Gelişimi ve Yakın Doğu Kültürleri ile Olan Etkileşimleri”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Cezar, M., 1985, “*Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*”, MSÜ Yayını No:9, İstanbul.
- Cerasi, M.M., 2001, “*Osmanlı Kenti, Osmanlı İmparatorluğu’nda 18. ve 19. yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Çam, N., 2000, “Gaziantep’te Türk Mimarisi”, *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu*, Gaziantep Valiliği, Gaziantep.
- Çam, N., 2006, “*Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Gaziantep 27*”, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Çiftçi, Ç., 2000, IX. Yüzyılda Gaziantep Kent Merkezinde Sosyal Donatılar ve Bugünkü Durumu, *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu*, Gaziantep Valiliği, Gaziantep.
- Çetinkaya, B., 2010, “Ortaçağ İslam Dünyasında Ribat”, VII. Ve XIII. Asırlar Arası www.ribat-kervansaray-hangah.spaces.live.com [Ziyaret Tarihi: 18 Eylül 2015].
- Dinler, Z., 2005, “Gaziantep’te Beyaz Han’ın Korunması ve Restorasyonu”, Yüksek Lisans Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Ergeç, R., 1999, “*Gaziantep Kalesi*”, Cumhuriyet’in 75. Yılına Armağan Gaziantep”, Gaziantep Üniversitesi Vakfı Kültür Yayınları, Gaziantep.
- Güllü, R. E., 2010. “*Antep Ermenileri (Sosyal-Siyasi ve Kültürel Hayatı)*”, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

- Güran, C., 1978, “Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi”, Vakıflar Genel Müdürlüğü , Ankara .
- Hasol, D., 2002, “*Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*”, Yem Yayınları, İstanbul. Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- Kıran, M.H., 1992, “Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapılarından Bedesten Yapılarının İncelenmesi ve Günümüzdeki Durumlarıyla Kıyaslanarak Koruma Önerileri Aranması”, Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü* , İstanbul.
- Kösem, D., 2005, “İstanbul Ticaret Bölgesinin Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Hanların Mimari Kurgusu”, *Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Küçükkömürcü, B. , 2005, “Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıları ve Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerine Bir İnceleme”, *Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul
- Kuban, D., 1965, “*Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları*”, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D., 2001 , “*Türkiye’de Kentsel Koruma: Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri*”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.
- Özdeğer, H., 1988, “*XVI. Asırda Ayıntab Livası*”, İ.Ü. İktisat Fakültesi Türk İktisat ve İçtimaiyat Tarihi Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- Özdeş, G., 1953, “Türk Çarşıları”, Doktora Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü* , İstanbul.
- Pakalın, M.Z., 2000, “*Osmanlı Tarihi Deyimleri Sözlüğü*”, Meb Yayınları, Ankara.
- Sadıllot, R., 1983, “*Değiştokuştan Süpermarkete*”, Cep Kitapları, İstanbul.
- Sayılı, T., 1992, “Alışveriş Merkezlerinin Gelişimi Sınıflandırılması ve Tasarımını Etkileyen Faktörler”, Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü* İstanbul.
- Tanyeli, U., 1999, “*Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*”, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ünal, G., 1998, “ Bilgisayar Destekli Tarihi Çevre Koruma Bilgi Sistemi Oluşturulması ve Gaziantep Kentsel Sit Alanında Örneklenmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Yiğit, A., 2007, “*Ayıntab’dan Gaziantep’e: Bir Osmanlı Şehrinin Profili Dört Yanı Dağlar Bağlar Gaziantep*”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

EKLER

EK 1 . Anket Formu

**“ŞEKEROĞLU MAHALLESİNDE BULUNAN EMİR ALİ HANİ’NİN MİMARİ
VE ŞEHİRSEL ÖZELLİKLERİNİN ARAŞTIRILMASI VE
YENİDENDEĞERLENDİRİLMESİ” BAŞLIKLİ YÜKSEK LİSANS TEZİ
ANKET SORULARI**

(ANKETİN KAPSADIĞI ALAN: GAZİANTEP KÜLTÜR YOLU AKSİ VE ÇEVRESİ)

Kişisel Bilgiler

1.Cinsiyetiniz?

- ☐ Erkek
- ☐ Kadın

2. Gaziantep’te mi yaşıyorsunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
 - a. Gezi amaçlı geldim
 - b. Alışveriş amaçlı geldim

3. Mesleğiniz?

- ☐ Esnaf-Serbest Meslek
- ☐ Memur
- ☐ Öğrenci

Emir Ali Hanı Hakkında Bilgiler

1.Emir Ali Hanı’nı hakkında ne kadar bilgiye sahipsiniz?

- ☐ Biliyorum
- ☐ Az biliyorum
- ☐ Bilmiyorum
- ☐ Hiç Bilmiyorum

2. Emir Ali Hanın da bulundunuz mu?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

3. Emir Ali Hanına ne amaçla gittiniz?

- ☐ Alışveriş
- ☐ Otopark
- ☐ Merak
- ☐ Gitmedim

4. Emir Ali Hanına ve çevresine ne sıklıkla gidersiniz?

- ☐ Günlük
- ☐ Haftalık
- ☐ Aylık
- ☐ Yıllık
- ☐ Hiçbir zaman

5. Emir Ali Hanın güncel sorunları nelerdir?

- ☐ Trafik yoğunluğu
- ☐ Otopark yetersizliği
- ☐ Metruk olması
- ☐ Kullanılmaması

6. Emir Ali Hanı ile ilgili sizce hangisinin yapılması gerekir?

- ☐ Yıkılmalı
- ☐ Bu şekilde kalmalı
- ☐ Restore edilmeli (Onarılmalı)

7.Emir Ali Hanı Turistlere yönelik geleneksel el sanatlarının yapıldığı, sergilendiği ticaret merkezine dönüştürülse ziyaret eder misiniz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

8. Emir Ali Hanı restore edilirse nasıl kullanılmalı?

- Otel
- Otopark
- Restoran
- Kültür Merkezi
- Açık hava sineması
- M ze
- Üniversite Kampüsü (Geleneksel El Sanatları Bölümü vb.)
- Ticari han olarak devam etmesi

9.Emir Ali Hanı yenilenirse çevrenize ve size ne gibi bir katkı sağlayacaktır?

-Gelecek kuşaklara kültürel aktarım sağlanması
-Yakın esnafa ticari gelir sağlaması
-Mimari kültürel mirasın korunması
- Turizme katkı sağlaması

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Beşire Burcu BEYHAN
Uyruğu : TC
Doğum Yeri ve Tarihi : Halep/Suriye 08.03.1987
Telefon : 0538 778 74 80
Faks : 0342 230 06 36
e-mail : besireburcubeyhan@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Lise	: Gaziantep Lisesi, Şhitkamil, Gaziantep	2004
Üniversite	: Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa, Kıbrıs	2010
Yüksek Lisans	: Zirve Üniversitesi, Gaziantep	2016
Doktora	:	

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2008	AS Mimarlık Mimar/Aslı Saygılı	Stajyer
2009	2009 Metal Mimarlık ve Mühendislik/Mimar Coşkun Aykanat	Stajyer
2010	CE Mimarlık / Y.Mimar Cemal Ercan	Mimar
2011	TMMOB Mimarlar Odası Gaziantep Şubesi	Denetçi Mimar

UZMANLIK ALANI

Proje Denetimi
 Restorasyon
 Tasarım
 Bilgisayar Destekli Tasarım

YABANCI DİLLER

İngilizce

DİĞER ÖZELLİKLER

2006 Eskişehir Sanat Tasarım Mimarlık Öğrenci Buluşması
 2008 Mimar Bahattin Öğrenci Ödülleri
 2011 Yerel Eşitlik Eylem Planı
 2011 Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Eylem Planı